

**TC
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Anabilim Dalı**

Doktora Tezi

**TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE GÜMRÜK
BİRLİĞİ SÜRECİ VE E-GÜMRÜK
UYGULAMASININ TÜRK DIŞ TİCARETİNE
MUHTEMEL ETKİLERİ**

**Deniz Dilara Dereli
2502030156**

**Tez Danışmanı
Prof.Dr. Mithat Zeki DİNÇER**

İstanbul 2014

DOKTORA

TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN

Adı ve Soyadı : DENİZ DİLARA GİRGİN Numarası : 2502030156

Anabilim/Bilim Dalı : İKTİSAT Danışman : PROF. DR. MİTHAT ZEKİ DİNÇER

Tez Savunma Tarihi : 26.06.2014 Tez Savunma Saati : 15:30

Tez Başlığı : “ TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİ VE E-GÜMRÜK UYGULAMASININ TÜRK DIŞ TİCARETİNE MUHTEMEL ETKİLERİ”

TEZ SAVUNMA SINAVI, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 50. Maddesi uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABULÜ'NE OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATI (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. MİTHAT ZEKİ DİNÇER		Kabul
2- PROF. DR. ATEŞ OKTAR		kabul
3- PROF. DR. SEYHUN DOĞAN		Kabul
4- PROF. DR. ZEKAİ ÖZDEMİR		Kabul
5- YRD. DOÇ. DR. HALE KIRER		Kabul

ÖZ

TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ İLE GÜMRÜK BİRLİĞİ SÜRECİ VE E-GÜMRÜK UYGULAMASININ TÜRK DİŞ TİCARETİNE MUHTEMEL ETKİLERİ

Deniz Dilara Dereli

Bilişim teknolojilerin ticari hayata etki etmesiyle dış ticarete birçok değişim gerçekleşmiş, geleneksel yöntemler terk edilmiştir. Yeni uygulamalarla beraber dış ticaret işlem maliyetlerinde düşüş yaşanmış ve dış ticaret işlemlerinde etkinlik sağlanmıştır. Dış ticaretin uygulama sahası olan gümrüklerde, Avrupa Birliği’ne uyum çerçevesinde hayata geçirilen e-gümrük uygulamasının Türk dış ticaretini ne şekilde ve ne ölçüde etkilediği, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki ticaretin regresyon analizi ile tahmin edilmesiyle ampirik olarak tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gümrük Birliği, E-Gümrük Uygulaması, Türkiye’de E-Gümrük Uygulaması.

ABSTRACT

CUSTOMS UNION BETWEEN TURKEY AND THE EUROPEAN UNION AND POTENTIAL IMPLICATIONS OF E-CUSTOMS PRACTICE OVER TURKISH FOREIGN TRADE

Deniz Dilara Dereli

Developments in information technology has created many changes in the foreign trade by transforming and moving the commercial life away from traditional methods. With the new systems and practices, transaction costs in the foreign trade has been declining and efficiency in foreign trade operations has been increasing. This thesis aims to explore empirically how and into which extent the e-customs practice, adopted within the context of harmonization with the EU, affected Turkish foreign trade, by using regression analysis for estimating the change in trade between Turkey-European Union.

Key Words: Customs Union, E-Customs Practice, E-Customs Practice in Turkey.

ÖNSÖZ

Dünyadaki artışa paralel olarak Türkiye'nin artmakta olan dış ticaret hacmi, dış ticarete dair işlemlerin etkin bir şekilde yönetilmesini ve yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Avrupa Birliği'ne uyum çerçevesinde hayata geçirilen e-gümrük uygulaması ile ticaretin kolaylaştırılması, gümrüklerde yaşanan gecikmelerden doğan işlem maliyetlerinin asgariye indirilmesi, rekabet gücünün arttırılması, haksız rekabetin önlenmesi, kaçakçılık ve uluslararası suçların önüne geçilmesi hedeflenmiştir.

Avrupa Birliği ile tesis edilen Gümrük Birliği'nin sağlıklı bir şekilde devam ettirilmesi, dış ticaret hacminin arttırılması açısından önem arz etmektedir. Bu bağlamda Birlik ile uyumlu politika ve stratejilerin geliştirilmesi, uygulamaların hayata geçirilmesi ve Gümrük Birliği'nden sağlanan yararların arttırılması gerekmektedir. E-gümrük uygulaması, taraflar arasındaki ticarete kolaylık ve etkinlik sağlayan önemli bir gelişme olarak ortaya çıkmakta ve Türk dış ticaretinin yapısında çeşitli değişikliklere neden olmaktadır.

Bu çalışmayı yürütürken desteklerini esirgemeyen başta tez danışmanım Prof.Dr. Mithat Zeki DİNÇER olmak üzere, değerli komite üyelerim Prof.Dr. Ateş OKTAR'a, Prof.Dr. Seyhun DOĞAN'a, değerli eşim Barış DERELİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

Deniz Dilara Dereli
İstanbul 2014

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
TABLO LİSTESİ	xi
ŞEKİL LİSTESİ.....	xii
GRAFİK LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR	xiv
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK ENTEGRASYON TEORİSİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ

1.1. EKONOMİK ENTEGRASYON.....	6
1.1.1. Tanımı ve Kapsamı.....	7
1.1.2. Aşamaları	8
1.1.2.1. Serbest Ticaret Alanı.....	9
1.1.2.2. Gümrük Birliği	11
1.1.2.3. Ortak Pazar	12
1.1.2.4. Ekonomik Birlik.....	12
1.1.2.5. Tam Ekonomik Bütünleşme.....	13
1.1.3. Başarı Şartları	13
1.1.3.1. Ekonomik Yapı ve Gelişmişlik Düzeyi.....	14
1.1.3.2. Altyapı.....	16
1.1.3.3. Coğrafi Yakınlık.....	18
1.1.3.4. Ödemeler Dengesi ve Kur Politikası.....	18
1.1.3.5. Tazmin Prensibi	19
1.1.3.6. Bölgesel Yatırım Politikaları.....	20
1.1.3.7. Tamamlayıcılık ve Rakiplik.....	21
1.1.4. Beklenen Faydaları	22
1.2. EKONOMİK ENTEGRASYON KAPSAMINDA GÜMRÜK BİRLİĞİ... 23	

1.2.1. Teorinin Gelişimi.....	23
1.2.1.1. Viner'in Gümrük Birliği Teorisi	24
1.2.1.2. Viner'den Sonra Teorideki Gelişmele	25
1.2.2. Gümrük Birliği'nin Etkileri	28
1.2.2.1. Gümrük Birliği'nin Statik Etkileri	28
1.2.2.1.1. Üretim Etkisi	28
1.2.2.1.2. Tüketim Etkisi	32
1.2.2.2. Gümrük Birliği'nin Dinamik Etkileri	35
1.2.2.2.1. Yatırım ve Sermaye Etkisi	36
1.2.2.2.2. Ölçek Ekonomisi Etkisi.....	37
1.2.2.2.3. Rekabet Etkisi.....	38
1.2.2.2.4. Teknoloji Etkisi	39

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRK DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİ

2.1. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK BİRLİĞİ.....	42
2.1.1. Gümrük Birliği Öncesinde İlişkilerin Gelişimi ve Ortaklık İlişkisinin Oluşturulması.....	42
2.1.1.1. Hazırlık Dönemi.....	43
2.1.1.2. Geçiş Dönemi.....	44
2.1.1.3 Son Dönem.....	46
2.2. GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN UYGULANMASI VE DIŞ TİCARETE YÖNELİK DÜZENLEMELER	46
2.2.1. Gümrük Birliği Öncesi Yapılan Düzenlemeler	47
2.2.1.1. Gümrük Vergileri ve Eş Etkili Vergiler ile Miktar Kısıtlamaları Düzenlemeleri	47
2.2.1.2. Ortak Gümrük Tarifesi Düzenlemeleri	50
2.2.2. Gümrük Birliği Sonrası Yapılan Düzenlemeler.....	52
2.2.2.1. Gümrük Vergileri ve Eş Etkili Vergiler ile Miktar Kısıtlamaları Düzenlemeleri	53
2.2.2.2. Ortak Gümrük Tarifesi, Topluluk Politikası ve Mevzuat Uyumuna Yönelik Düzenlemeler	54

2.3. GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN DIŞ TİCARETE ETKİLERİ	56
2.3.1. Statik Etkiler	56
2.3.1.1. Üretim Etkisi	57
2.3.1.2. Tüketim Etkisi	64
2.3.1.3. Ticaret Hadlerine Etkisi	66
2.3.1.4. Kamu Gelirleri Etkisi	67
2.3.1.5. İşlem Maliyetleri Etkisi	70
2.3.2. Dinamik Etkiler	71
2.3.2.1. Yatırım ve Sermaye Etkisi	71
2.3.2.2. Ölçek Ekonomisi Etkisi	72
2.3.2.3. Rekabet Etkisi	73
2.3.2.4. Teknoloji Etkisi	75

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

E-GÜMRÜK UYGULAMASI VE AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDEKİ UYGULAMALAR

3.1. E-GÜMRÜK UYGULAMASI	79
3.2. AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK POLİTİKASI VE E-GÜMRÜK UYGULAMASI	87
3.2.1. Avrupa Birliği Kombine Nomanklatürü	88
3.2.2. Çevrimiçi Gümrük Tarifesi Veri Tabanı	89
3.2.3. Avrupa Birliği Gümrük Stratejisi	90
3.2.4. Avrupa Birliği E-Gümrük Uygulaması	93
3.2.4.1. E-Gümrük Uygulamasının Amacı ve Önemi	93
3.2.4.2. E-Gümrük Kapsamındaki Uygulamalar	97
3.2.4.2.1. Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi	97
3.2.4.2.2. Yeni Bilgisayarlı Transit TIR Sistemi	98
3.2.4.2.3. Otomatik İthalat Sistemi	98
3.2.4.2.4. Otomatik İhracat Sistemi	98
3.2.4.2.5. Ekonomik Operatör Kayıt ve Tanıma Sistemi	99
3.2.4.2.6. Yetkili Ekonomik Operatör	99
3.2.4.2.7. Tek Onay Uygulaması	100

3.2.4.2.8. Kayıtlı İhracatçılar Sistemi.....	100
3.2.4.2.9. Tek Giriş Noktası	100
3.2.4.2.10. Entegre Tarife Ortamı	101
3.2.4.2.11. Risk Yönetimi Sistemi.....	101
3.2.4.2.12. Avrupa Birliği Gümrük Bilgi Portalı.....	101
3.2.4.2.13. Tek Pencere Sistemi	102

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE E-GÜMRÜK UYGULAMASI VE TÜRK DIŞ TİCARETİNE MUHTEMEL ETKİLERİ

4.1. TÜRKİYE GÜMRÜK POLİTİKASI VE E-GÜMRÜK UYGULAMASI... 103	
4.1.1. Gümrük İdarelerinin Modernizasyonu ve Altyapı Çalışmaları	104
4.1.1.1. Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri Sistemi	105
4.1.1.2. Elektronik Veri Değişimi Sistemi	105
4.1.1.3. Gümrük Veri Ambarı Sistemi	106
4.1.1.4. Gümrük Kapıları Güvenlik Sistemi	107
4.1.1.5. Gümrük-Kart Sistemi	107
4.1.2. Yasal Düzenlemeler	108
4.1.3. E-Gümrük Uygulaması	108
4.1.3.1. E-Gümrük Uygulamasının Amacı ve Önemi.....	109
4.1.3.2. E-Gümrük Kapsamındaki Uygulamalar.....	110
4.1.3.2.1. Yeni Özet Beyan Uygulaması	111
4.1.3.2.2. Hızlı Geçiş Hattı Uygulaması.....	112
4.1.3.2.3. Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü.....	114
4.1.3.2.4. Hızlı Kargo Taşımacılığı	115
4.1.3.2.5. Tek Pencere Uygulaması.....	115
4.1.3.2.6. Kağıtsız Beyanname.....	116
4.1.3.2.7. Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi	117
4.1.3.2.8. Varış Öncesi Yolcu Bildirimi.....	117
4.1.3.2.9. Tek Durak.....	117
4.2. E-GÜMRÜK UYGULAMASININ TÜRK DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK EKONOMETRİK ANALİZ	118

4.2.1. Analizin Yöntemi.....	118
4.2.2. Analizde Kullanılan Değişkenler ve Veri Seti.....	121
4.2.3. Bulgular	122
4.2.3.1. Avrupa Birliği'nden Yapılan İthalat	123
4.2.3.2. Avrupa Birliği'ne Yapılan İhracat	128
4.2.4. Değerlendirme	130
SONUÇ.....	133
KAYNAKÇA	140
EKLER.....	148
ÖZGEÇMİŞ.....	163

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1: 1964-1972 Yılları Türkiye-AET Arası Gerçekleşen İthalat ve İhracat (Bin \$)	44
Tablo 2.2: 1973-1995 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticareti (milyon \$).....	58
Tablo 2.3: 1996-2013 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticareti (milyon \$).....	59
Tablo 2.4: 1990-2013 Yılları Arası Türkiye'nin AB ile Dış Ticareti (milyon \$)	61
Tablo 2.5: 1990-2013 Yılları Arası Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İhracatı (milyon \$).....	62
Tablo 2.6: 1990-2013 Yılları Arası Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İthalatı (milyon \$).....	63
Tablo 2.7: 1990-2013 Yılları Arası İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon \$)	64
Tablo 2.8: 1990-2013 Yılları Arası İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon \$)	65
Tablo 2.9: 1990-2013 Yılları Arası İthalat ve İhracatın Sektörel Dağılımı (milyon \$)	66
Tablo 2.10: 2012 Yılı Gümrük İdaresince Toplanan Vergi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı	68
Tablo 2.11: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Genel Kadro Durumu (kişi sayısı).....	70
Tablo 2.12: 1990-2012 Yılları Arası Yabancı Sermaye Yatırımları (milyon \$).....	72
Tablo 2.13: 2013 ve 2014 Yılları Küresel Rekabetçilik Endeksleri	74
Tablo 2.14: 2013 ve 2014 Türkiye Küresel Rekabetçilik Endeksleri Birleşenleri	74
Tablo 2.15: 2001-2011 Yılları Ar-Ge/GSYİH Oranları (%).....	75
Tablo 3.1: İşlem Maliyetleri Senaryoları	85
Tablo 3.2: İşlem Maliyetleri Senaryo Sonuçları (Milyar USD ve Toplam Yüzdesi)	86
Tablo 3.3: Senaryo Sonuçlarının GSYİH'ye Oranı(%)	87
Tablo 4.1: Yıllara Göre Beyanname Sayıları	110
Tablo 4.2: Augmented Dickey Fuller Birim Kök Sınaması Sonuçları	123
Tablo 4.3: AB'den Yapılan İthalatın Tahmini	124
Tablo 4.4: AB'ye Yapılan İhracatın Tahmini	129

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1.1: Ticaret Yaratıcı ve Ticaret Saptırıcı Etkiler.....	31
Şekil 1.2: Ticaret Sapması ve Refah.....	33

GRAFİK LİSTESİ

Grafik 2.1: Gümrük Vergilerinin Payı (2012).....	67
Grafik 2.2: Gümrük Vergilerinin Toplam Vergiler İçerisindeki Payı (2009-2012)...	69
Grafik 4.1: İthalat Hat Oranları.....	112
Grafik 4.2: İhracat Hat Oranları.....	113

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
A.e.	: aynı eser
AES	: Otomatik İhracat Sistemi
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m	: adı geçen makale
AIS	: Otomatik İthalat Sistemi
APEC	: Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği
ASEAN	: Güneydoğu Asya Devletler Birliği
COMECON	: Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
EDI	: Elektronik Veri Değişimi Sistemi
EFTA	: Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi
EORI	: Ekonomik Operatör Kayıt ve Tanıma Sistemi
GATT	: Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması
GSYARGEH	: Gayri Safi Yurtiçi Ar-ge Harcamaları
GSYİH	: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
GÜMKART	: Gümrük Kart Sistemi
GÜVAS	: Gümrük Veri Ambarı Sistemi
KDV	: Katma Değer Vergisi
LAFTA	: Latin Amerika Serbest Bölgesi
MERCOSUR	: Orta ve Güney Amerika Ortak Pazarı
NAFTA	: Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması
NCTS	: Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi
NCTS-TIR	: Bilgisayarlı Transit TIR Sistemi
OECD	: Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü
Ör.	: Örnek
ÖTV	: Özel Tüketim Vergisi
RMF	: Risk Yönetim Sistemi
s.	: sayfa
TARIC	: Online Gümrük Tarifesi Veri Tabanı

TIR : Tır
TIR-EPD : TIR Elektronik Ön Beyan Sistemi
UN/EDIFACT : Birleşmiş Milletler İdari, Ticaret ve Nakliyata İlişkin Elektronik
Veri Değişimi
WCO : Dünya Gümrük Örgütü
WTO : Dünya Ticaret Örgütü
v.d. : ve diğerleri

GİRİŞ

Günümüzde ticaret işlemlerinde uygulanmakta olan prosedürler ve kullanılan belgeler, ticaretin önünde büyük bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Uluslararası ticarete konu olan eşyanın gümrük idaresi kontrolünde tabi olduğu birçok uygulama, gümrük idarelerince talep edilen birçok bilgi ve belgeyi gerekli kılmaktadır. Ticaretin minimum maliyetle gerçekleşmesine yönelik olarak ise rekabet ortamı, kaynakların etkin kullanılmasını, maliyetlerin kontrol altında tutulmasını gerekli kılmaktadır. Ticarete konu eşyaya dair bilgi ve belgelerin hazırlanması, sunulması, işlemlerin sürdürülmesi ve tamamlanmasında harcanan emek ve zaman maliyetlerinin yüksek olması ve uzun prosedürler nedeniyle işlemlerde yaşanan gecikmelerin yarattığı maliyetler, ilgili prosedürlerin basitleştirilmesi gerektiğini doğurmuştur.

Bilişim teknolojilerindeki gelişmelerden yararlanarak ticaretin önündeki engellerin kaldırılması ve maliyetlerin azaltılması hedeflenmiştir. Yinelenen ve zaman kaybettiren pek çok uygulamanın sonlandırılmasına yönelik olarak bilginin hızlı bir şekilde paylaşılmasına odaklanılmıştır. Bu doğrultuda gerekli altyapının kurulması, verilerin ortak bir dille paylaşılması, uluslararası ticarete kullanılan belgelerin uyumlaştırılması gibi süreçleri içeren bir yapı tesis edilmeye çalışılmaktadır.

Bilgi ve belgelerin sistematik bir şekilde oluşturulması ve paylaşılması, ticaretin etkin şekilde yönetilmesini sağlamakta, ticaret kolaylaşmakta, maliyetler düşmekte, güvenlik ve kontrol uygulamaları etkinleşmektedir. Uygulamalarda tekrarlanan pek çok işlemin önlenmesi ve gereksiz aşamaların kaldırılması, ticarete dair belgelerin uyumlaştırılması, tüm prosedür ve uygulamalar için standart belge ve uygulamaların geliştirilmesiyle gümrük işlemlerinde maliyetlerin azaltılması, ülkelerin, uluslararası alanda rekabet güçlerini yukarı taşımalarını sağlayacaktır. Başta Dünya Ticaret Örgütü (WTO)'nün aldığı kararlar ile dünya genelinde, kurulan ekonomik entegrasyonlar seviyesinde ve ülkeler seviyesinde çalışmalar yapılmakta ve her seviyede rekabet gücü arttırılmaya çalışılmaktadır.

Uluslararası ticaretin belli standartlarda gerçekleştirilmesine yönelik olarak Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) imzalanmış ve yapılan müzakerelerde gümrük tarife oranlarında düzenlemeler yapılmıştır. Bu sayede artan ticaret ve beraberindeki sınır hareketliliği, uygulamaların kontrol altında yürütülmesini zorlaştırmıştır. GATT Uruguay Round görüşmeleri sonucunda Dünya Gümrük Örgütü (WCO) kurulmuş ve ticaretin etkin, güvenli ve kolay şekilde gerçekleştirilmesi için önlemler alınmıştır.

WCO, gümrük işlemlerinin yeksenak şekilde uygulanması, gümrük tarifelerinin belirlenmesi, eşyanın gümrük kıymetinin ve menşinin tespiti, gümrük suçlarının ve kaçakçılığın önlenmesi gibi hususlarda çalışmalar gerçekleştirmiş, sonrasında gümrük idarelerinde hızlı ve etkin işleyişin sağlanması amacıyla gümrük işlemlerinin basitleştirilmesine ve uyumlaştırılmasına yönelik olarak Kyoto sözleşmesini imzalamıştır. Gümrük işlemleri bu sözleşme çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Bağlayıcı nitelikteki hükümlerin yanı sıra tavsiye niteliğinde hükümler de içeren sözleşme ile gümrük işlemlerinde standart uygulamalar oluşturulmuş, gümrük rejimlerine dair bilgilerin yanı sıra gümrük kontrolleri ve risk analizi uygulamalarına dair bilgilere yer verilmiştir. Uluslararası ticaretin güvenli kılınması ve kolaylaştırıcı uygulamaların oluşturulması hususundaki çalışmalar WCO tarafından sürdürülmektedir.

Günümüzde bilişim teknolojileri ile gümrük mevzuatının doğru ve eksiksiz şekilde uygulanması, gümrük işlemlerinin hızlanması ve kolaylaştırılması, risk analizleri ve kontrollerinin etkinleştirilmesi, emniyet ve güvenliğin sağlanması, ticarete dair oluşturulmuş tüm standartların eksiksiz ve yeksenak şekilde yerine getirilmesine yönelik olarak ilgili tüm kurum ve kuruluşlarda gerekli altyapının kurulması ile bilgi ve belgelerin taraflar arasında hızla paylaşılması hedeflenmiştir. Gerek kamu sektörü gerekse özel sektör düşük maliyet ve yüksek kalitede mal ve hizmet sunabilmek için örgütsel uyumlarını gerçekleştirme çabasına girmişlerdir.

Bugün ülkeler sadece kendi ulusal pazarları için hareket etmemekte, çeşitli ekonomik entegrasyonlar ve iş birliği anlaşmaları ile kendi pazarlarını genişletme çabalarına girmektedirler. Bu kapsamdaki en büyük oluşumlardan biri olan Avrupa Birliği kendi içerisinde en hızlı, en ucuz, en kaliteli ürün ve hizmeti gerçekleştirme çabalarında ticaretin her alanında yeni sistemler ve işleyişler kurma hedefindedir. E-gümrük uygulamaları da bu çabadan doğmuş olan ve ticareti hayati bir şekilde etkileyen bir sistem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Avrupa Birliği, küresel düzen içerisinde rekabet gücü kazanmaya ve bunu arttırmaya yönelik olarak yeni yöntem ve stratejiler geliştirmek suretiyle gelişimini sürdürmüş, üye ülkeleri ve Türkiye'yi de bu stratejilerin bir gereği olan modernleşme sürecinin bir parçası yapmıştır. Bu bağlamda tüm kurum ve kuruluşlara teknolojik yetenekler kazandıracak altyapı çalışmalarını gerçekleştirerek, özellikle ticari hayatın omurgası olan gümrüklerin modernizasyonu ve gümrük uygulamalarının yeniden yapılanması ile ticari hayatta etkinlik yaratılmasını hedeflemiştir.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasında 1996 yılında tesis edilen Gümrük Birliği ile Türkiye dış ticarete dair birçok düzenleme yapmış ve birçok uygulamayı bu düzenlemeler doğrultusunda şekillendirmiştir. Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin e-gümrük uygulamasına uyum sağlamaya yönelik olarak gerçekleştirdiği düzenlemeler sonrası sağladığı ve sağlayacağı yararlar, bu çalışma ile ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Çalışmanın ilk bölümünde ekonomik entegrasyon teorisine ve ekonomik entegrasyonlardan elde edilecek yararlar yer verilecek, sonrasında ise ekonomik entegrasyon kapsamında Gümrük Birliği'nin ne gibi etkilerinin olduğu ortaya konulacaktır.

İkinci bölümde, Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki Gümrük Birliği'nin tarihsel süreci kısaca ele alınacak ve dış ticaret verileri analiz edilerek tesis edilen Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerinde yarattığı etkiler tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu bağlamda Türkiye'nin ticaret hacmi, ülke ve mal gruplarına göre

ticaretinin dağılımı, rekabet gücü, kamu gelirleri, yabancı sermaye yatırımları ve firma ölçekleri incelenecektir.

Üçüncü bölümde ise öncelikle e-gümrük uygulaması ve mahiyeti ortaya konulacak, sonrasında Avrupa Birliği'nin Gümrük Politikasına yer verilerek, gümrük politikasının gerektirdiği strateji açıklanacaktır. Avrupa Birliği'nin teknoloji merkezli yarattığı yeni stratejisi olan e-gümrük uygulamasının bileşenleri tanıtılacak ve uygulamanın amacı ile yararları ortaya konulacaktır.

Dördüncü bölümde, Türkiye'nin e-gümrük kapsamında ne tür uygulamalar gerçekleştirdiği açıklanacak ve sonrasında Türkiye'nin bu uygulamalar çerçevesinde ne derece yarar sağladığı, Türkiye'nin AB ile gerçekleştirdiği dış ticaret üzerinden yapılacak analiz ile değerlendirilerek, uygulamaların Türk dış ticareti üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EKONOMİK ENTEGRASYON TEORİSİ VE GÜMRÜK BİRLİĞİ

Dünyada yaşanan hızlı teknolojik gelişme beraberinde, küreselleşme ve aynı zamanda bölgeselleşme hareketlerine hız kazandırmış ve bu çerçevede uluslararası ticaretin serbestleşmesinde iki temel yaklaşım oluşmuştur. Dünya bir yandan uluslararası düzeyde ticareti serbestleştirici düzenlemeler yaparken diğer yandan ülkeler kendi aralarında oluşturdukları bölgesel ekonomik entegrasyonlar ile kendilerine serbest ticaret alanları yaratma gayreti içerisine girmişlerdir.

Küreselleşme süreci, global ölçekte ticaretin liberalleşmesini öngören “Evrensel Yaklaşım” ile belirli ülkelerin kendi aralarında ticareti serbestleştirmeye yönelik politikalar izlemek suretiyle biraraya gelmeleri sonucu meydana gelen “Bölgesel Yaklaşım” şeklinde kendini göstermektedir.¹

Dünya ticaretini serbestleştirmeye yönelik düzenlemeler özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında gerçekleşmiş ve 30 Ekim 1947’de 23 ülke tarafından imzalanan, bugün 100’ü aşkın üyesi bulunan GATT ile bu amaca yönelik en büyük adım atılmış, ülkeler uluslararası ticarete söz konusu olan bazı malların tarifelerinde indirim yapmak hususunda anlaşmaya varmışlardır.

Dış ticarete liberalleşmeyi ve uyumu teşvik eden GATT ile ülkeler arası ekonomik faaliyetlerin arttırılması, ülke kaynaklarının etkin şekilde kullanımının sağlanması, korumacı politikalardan uzak durulması suretiyle uluslararası rekabet sistemine işlerlik kazandırılması amaçlanmıştır. Sonrasında GATT yerine kurulan WTO da GATT ile benimsenen temel ilkeleri geliştirerek dünya ticaretini arttırmak yoluyla dünya refahını yükseltmeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda örgüt, ticaret üzerindeki tüm engellerin 2020 yılına kadar kaldırılmasını hedeflemiştir.²

¹ Rıdvan Karlık, **Uluslararası Ekonomi**, 6. Baskı, Beta Yayın, Eylül 2002, İstanbul, s. 243.

² Zeki Tüyen, “Dünya Ticaretinde Yeni Eğilimler ve Gümrük Uygulamaları”, **Gümrük Dergisi**, Sayı:18, Gümrük Müfettişleri Derneği Yayını, Ankara, Eylül 1995, s. 8.

Global ölçekte serbestleşme hareketlerinin paralelinde gerçekleşen bölgesel ekonomik bütünleşmeler ise hızla artmaktadır. Özellikle bilim ve teknoloji alanında yaşanan gelişmelerle beraber ekonomik ve toplumsal hayatta birçok değişim yaşanmış, gelişmiş ekonomilerin egemenliğinin yaygınlaştığı küreselleşme sürecine paralel olarak bölgesel bloklaşma eğilimleri ortaya çıkmıştır. Bilim ve teknoloji, yaşanan bu hızlı dönüşüm sürecini etkileyen birincil unsur olarak ön plana çıkarken, bilgi üretimi ve paylaşımı uluslararası ticareti yeniden şekillendirmiştir.

Gelişen dünya içerisinde oluşan bilgi ekonomileri artık uluslararası ticarete ve sermaye hareketliliğinde serbestlik öngören politikalar izlemektedirler. Küreselleşen dünyada tek başına rekabet etmenin güçlüklerini bertaraf edebilmek için ulus devletler, bölgesel bloklar kurmak suretiyle birbirlerine entegre olarak küresel yarış içerisinde kendilerine serbest ticaret alanları yaratmaya çalışmaktadırlar. Oluşturulan bu bütünleşme eğilimleri tarafları ortak hukuki, toplumsal hatta siyasi sistemler de kurmaya yönelmektedir. Günümüz dünya ticareti de artan oranda Avrupa Birliği(AB), Kuzey Amerika Ülkeleri Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC) gibi bölgesel entegrasyonlar çerçevesinde gerçekleşmektedir.

İlerleyen bölümlerde Avrupa Birliği çerçevesindeki e-gümrük uygulamaları ve uygulamaların dış ticarete olan etkileri ortaya konulmaya çalışılacağından, çalışmanın ilk bölümünde ekonomik entegrasyonun teorik çerçevesine yer verilecektir. Ekonomik entegrasyon ve aşamaları ortaya konularak, hangi şartlarda başarı sağlanacağı, entegrasyon teorisi çerçevesinde Gümrük Birliği'nden ne gibi yararlar sağlanabileceği hususu, statik ve dinamik etkiler ile açıklanmaya çalışılacaktır.

1.1. EKONOMİK ENTEGRASYON

Bu kısımda, ekonomik entegrasyon kavramı açıklanmaya çalışılacak ve kurulan bir entegrasyon kapsamında gerçekleştirilecek aşamalara yer verilecektir. Ayrıca entegre olmuş ekonomilerin başarı sağlayabilmesi için gereken şartlara yer

verildikten sonra entegrasyon dahilinde ne gibi yararların sağlanabileceği ortaya konulacaktır.

1.1.1. Tanımı ve Kapsamı

Latince “integratio” kelimesinden doğmuş olan entegrasyon kelimesi “bütünleşme” ya da “birleşme” anlamında kullanılmaktadır. Entegrasyon teriminin, farklı ekonomileri birleştirerek iktisadi bölgeler yaratmak şeklinde iktisadi anlamda literatürde yer alması ise yakın bir geçmişe dayanmaktadır. 1930 ile 1942 yılları arasında terim, birbirinden bağımsız olarak farklı kişiler tarafından kullanılmış, yapılan tanımlamaların çoğu 1933 yılında yayınlanan iki Alman yazar tarafından ticaret istatistikleri üzerine yazılmış olan eser ile 1931’de İsveç dilinde yayınlanmış olan Eli Heckscher’e ait Merkantalizm çalışmasının 1935 yılında Mendel Shapiro tarafından yayınlanan İngilizce çevirisinde yer alan tanımlamalardan türetilmiştir.³

Ekonomik entegrasyonun tanımlanmasında İktisatçılar arasında fikir ayrılıkları olmakla beraber temelde iş bölümüne dayandığı, mal ve hizmetlerin yanı sıra üretim faktörlerinin de serbest dolaşımını kapsadığı, bölge dışı ülkelerden gelen mal ve hizmetler ile üretim faktörlerine, kaynaklarına ya da vardıkları ülkere göre herhangi bir ayrımcılık gözetilmemesiyle ilgili olduğu hususlarında fikir birliğine varılmıştır.⁴

Jan Tinbergen ise entegrasyonu, uluslararası ekonomik iş birliğinin optimum seviyeye çıkarılması olarak tanımlamış ve ticari engellerin ortadan kaldırılması şeklinde negatif entegrasyon, üyeler arası kurum ve politikaların oluşturulması şeklinde pozitif entegrasyon olarak ikiye ayırmıştır.⁵ Bella Balassa’ya göre ise entegrasyon, ticari engellerin kaldırılması, faktörlerin serbest dolaşımının sağlanması ve ülkelerin politikalarını uyumlaştırması ve tüm bu aşamaların birleşmesiyle oluşan

³ Fritz Machlup, **A History of Thought on Economic Integration**, Columbia University Press, New York, 1977, pp. 1-5.

⁴ **A.e.**, p. 14.

⁵ Jan Tinbergen, **International Economic Integration**, Elsevier Publishing Company, Amsterdam, 1965, p. 3.

bir süreçtir.⁶ En genel olarak ekonomik entegrasyon, ortak bir pazar yaratmak amacıyla ticareti engelleyen kısıtlamaların kaldırılarak mal ve hizmetlerin serbest dolaşımının sağlanması ve ulusal ekonomik politikaların uyumlaştırılması olarak tanımlanabilir.⁷

Kapsadığı alan açısından bakıldığında farklı düzeylerdeki entegrasyonlardan bahsetmek mümkün olurken, farklı entegrasyon düzeylerine çeşitli şekillerde ulaşılmaktadır. Bir bölge içinde entegrasyon oluşturulabileceği gibi, oluşturulmuş eski bir bölge ile bu bölgeye yeni katılacaklar arasında yeni bir entegrasyon oluşturulabilir. Yine eski bölge ile dünyanın geri kalanı entegre olabilirken, genişleme ile oluşan yeni bir bölgenin de dünyanın geri kalanıyla entegre olması mümkün olabilmektedir. Başka bölgesel blokların varlığı halinde de bloklar arası farklı entegrasyon düzeylerinin oluşturulması mümkün olmaktadır. Machlup bu açıdan entegrasyonu ulusal, bölgesel ve global olarak sınıflandırmaktadır.⁸

Ulusal ekonomiler arasındaki ticaretin varlığı dahi ekonomik entegrasyonun bir göstergesi olarak görülmekle beraber, ekonomik entegrasyonu bir süreç olarak tanımlamak gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında ekonomik entegrasyon birçok aşamayı kapsayan dinamik bir yapı arz etmektedir. Günümüzde de farklı düzeylerde entegrasyon türleri görülmektedir.

1.1.2. Aşamaları

Ülkelerin ulus üstü bir seviyede birleşmesiyle ortaya çıkan entegrasyon, belli iktisadi politikaların çeşitli düzeylerde uyumlaştırılmasıyla zayıf ya da güçlü olarak nitelendirilmektedir. Entegrasyonlar, ülkelerin birbirlerinden bağımsız olarak hareket ettiği ancak belli hususlarda birbirlerine danıştıkları yapılardan, tek bir ulus üstü

⁶ Bela Balassa, "Types of Economic Integration", **Economic Integration Worldwide Regional**, (Ed. F. Machlup), International Economic Association, 1978, pp. 17-32.

⁷ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi**, s. 244.

⁸ Machlup, **a.g.e.**, p. 28.

otoritenin ülkelerce tanındığı ve tek tip politikaların oluşturulduğu yapılara kadar uzanan çeşitli düzeylerde şekillenebilmektedir.⁹

1960'lı yıllardan itibaren ekonomik entegrasyonun aşamaları; serbest ticaret alanı, gümrük birliği, ortak pazar, ekonomik birlik ve tam ekonomik bütünleşme olmak üzere Bela Balassa'nın beş aşamalı şeması ile incelenmektedir.¹⁰ Entegrasyonu derecelendirerek açıklamaya çalışan Bela Balassa'ya göre, ticari engellerin kaldırılması, üretim faktörlerinde hareketliliğin sağlanması, ulusal ekonomik politikalarda uyum sağlanması ve tüm bunları biraraya getirerek entegrasyonun güçlendirilmesi mümkün olmaktadır.¹¹

Uluslararası düzeyde en çok tercih edilen yapının yaratılması olarak adlandırılan entegrasyon, bu amaç doğrultusunda ticari engellerin kaldırılması, tüm düzenleyici ve birleştirici unsurların bir araya getirilmesi ve uyumlu şekilde koordine edilmesi ile gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle de uygun ekonomi politikasının belirlenmesi gereği doğmaktadır. Her aşamada belirlenen politikalar ise kademeli olarak oluşturulan entegrasyona etkinlik kazandırmaktadır.¹² Ekonomik entegrasyonun her aşamasında, bir sonraki aşamaya zemin oluşturmaktadır. İlerleyen aşamalar ile birlikte ülkelerin birbirinden bağımsız olarak uyguladıkları politikalar yerini ortak politikalara bırakırken söz konusu ülkelerin ekonomik ve siyasi açıdan birbirlerine olan bağımlılıkları gittikçe artmaktadır.

1.1.2.1. Serbest Ticaret Alanı

Serbest ticaret alanı, üyeler arasındaki ticari kısıtlamaları ortadan kaldıran, mal ve hizmetlerin serbest dolaşımını sağlayan bir anlaşmaya dayanır. Üye ülkelerin üçüncü ülkelere karşı uyguladıkları gümrük tarifeleri ise birbirinden farklıdır.

⁹ Tinbergen, **a.g.e.**, p. 67.

¹⁰ Bela Balassa, **The Theory of Economic Integration**, Richard D.Irwing Inc., USA, 1961, p. 2.

¹¹ Bela Balassa, "Types of Economic Integration", pp. 17.

¹² Tinbergen, **a.g.e.**, p. 57.

Tarifelerdeki bu farklılıklar sonucunda ise ticarete konu olan mal, gümrük tarifesinin nispeten düşük olduğu ülkeden bölgeye sokularak diğer ülkeye aktarılabilir. ¹³

Bölge üyesi bir ülkenin sanayisinin zayıf olduğu bir alanda düşük gümrük tarifelerini kabul etmesi halinde ülke, söz konusu sanayi malının ithalatçısı konumuna gelmektedir. Bu durumda bölge içinde malın üreticisi bir ülkenin bulunması halinde o ülkedeki koruma duvarları kalkmaktadır. Ancak serbest ticaret alanı içerisinde söz konusu malın üreticisi mevcut değilse, gümrük tarifesini üçüncü ülkelere karşı düşüren ülke bu malın ticaretini ele geçirmektedir. Zira bölgeye ihracat yapan ülkeler düşük tarife uygulayan bölge üyesine malı ihraç etmektedir. ¹⁴ İhracat yapan ülkelerin söz konusu üye ülke aracılığıyla yüksek tarifeli diğer bölge ülkelerine ulaşabilmektedir.

Bölgedeki ticaretin dağılımını düzenlemek için ise diğer bölge üyesi ülkeler, üçüncü ülkelere karşı uyguladıkları gümrük tarifelerini düşürmek zorunda kalacağından, bölge dışına uygulanan gümrük tarifelerinde, en düşük seviyede eşitlenme eğilimi ortaya çıkmaktadır. Ek kurallar koymak ya da daha üst bir entegrasyon düzeyine geçmek suretiyle de bu tür sakıncaları ortadan kaldırmak mümkün olabilmektedir. ¹⁵

Batı Avrupa'da oluşturulmuş olan Avrupa Serbest Ticaret Bölgesi (EFTA), Doğu Avrupa ülkelerinin dahil olduğu Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) ve Latin Amerika Serbest Bölgesi (LAFTA), kendi içlerinde farklı uygulamalara sahip birer Serbest Ticaret Alanı meydana getirmiştir. Tercihli ticaret anlaşmalarında, taraflar birbirlerine uyguladıkları tarife ve miktar kısıtlamalarında indirimine giderken, serbest ticaret alanında taraflar arasındaki tarife ve miktar kısıtlamaları tamamen kaldırılmaktadır.

¹³ Halil Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001, s. 216.

¹⁴ İlhan Tekeli, Selim İlkin, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu II: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003, s. 18, 19.

¹⁵ Tekeli, İlkin, **a.g.e.**, s. 19.

1.1.2.2. Gümrük Birliği

Gümrük Birliği aşamasında, kendi aralarında ticareti kısıtlayıcı engelleri kaldıran ölkeler, birlik dışı üçüncü ölkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamaktadırlar. Bu anlamda birlik üyesi ölkeler arasındaki gümrük vergileri, miktar kısıtlamaları ve her türlü eş etkili engeller kaldırırken üçüncü ölkelere karşı uygulanan gümrük tarifeleri ise eşitlenmektedir. Bu aşamada, taraflar arasında üretim faktörlerinin serbest dolaşımı ise söz konusu olmamaktadır.

Birlik ölkelerinin üçüncü ölkelere karşı uygulayacakları gümrük tarifelerinin düzeyinin ne olacağı, Birlik tarafından benimsenen yaklaşıma göre Őekillenmekte, korumaya yönelik bir yaklaşım benimsendiğinde yüksek tarifeler, serbest ticaret yaklaşımı benimsendiğinde ise nispeten düşük tarifeler belirlenmektedir.¹⁶

Günümüzde Gümrük Birliği'ne verilebilecek en belirgin örnek II. Dünya savaşı sonrası dönemde ekonomik istikrarı ve siyasi birliği sağlamak amacıyla kurulan Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'dur. Topluluğu kuran Roma Anlaşması'nın 9. maddesinde, Topluluğu'nun, tüm mallarda uygulanacak bir Gümrük Birliği temeline dayandırılacağı belirtilmiştir. Topluluk içerisinde Gümrük Birliği öncelikle demir-çelik ürünlerinde gerçekteşirilmiş, sonrasında ise demir-çelik dışındaki ürünlerde de Gümrük Birliği'ne gidilerek, gümrük vergileri ile eş etkili vergiler bir program dahilinde aşamalı olarak kaldırılmıştır.

Kotalar, miktar kısıtlamaları gibi tarife dışı engeller de Topluluk içerisinde alınan kararların hızla uygulanması ile kaldırılmıştır. Topluluk ölkelerinin her birinin sanayi ürünlerine uyguladıkları gümrük vergilerinin aritmetik ortalaması alınarak hesaplanan bir ortak gümrük tarifesi belirlenmiş ve bu suretle uygulamada birlik sağlanmıştır. Ayrıca gelişmekte olan ölkelerle gerçekteşirilen tercihli ticaret anlaşmalarının giderek çoğalması ile dış ticaret politikasındaki eş uygulamalar artarak

¹⁶ Tekeli, İlkin, **a.g.e.**, s. 19, 20.

devam etmiş, Topluluk genelinde sağlanan refah artışı ile daha ileri seviyede bir entegrasyon düzeyine geçiş süreci başlamıştır.

1.1.2.3. Ortak Pazar

Ortak Pazar aşamasında, ülkeler arasındaki ticaret kısıtlamalarının kaldırılması ile mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı sağlanırken emek, sermaye, girişimci gibi üretim faktörleri üzerindeki kısıtlamalar kaldırılarak, üretim faktörlerinin dolaşımında da serbestlik sağlanmaktadır.¹⁷

Ortak Pazar'a en iyi örnek 1993 yılında kurulan "Avrupa Tek Pazarı"dır. Roma Anlaşması'nda Topluluğun amacı, 1992 yılı sonu itibariyle gerekli aşamaların tamamlanmasıyla, bir ortak pazarın kurulmasını sağlamak ve iç sınırları ortadan kaldırmak olarak belirtilmiştir. Elbette ki Avrupa Tek Pazarı ile ulaşılmak istenilen nihai hedef iç pazarda sağlanacak istikrar, büyüme, karlılık ve verimlilikle birlikte en nihai hedef olan Avrupa Birliği'ne ulaşmaktır.

1.1.2.4. Ekonomik Birlik

Ortak Pazar'dan bir sonraki aşama olan Ekonomik Birlik aşamasında, ülkeler arasındaki ticaret kısıtlamaları kaldırılarak üye ülkeler arasında mal, hizmet ve faktör hareketliliğinin serbestleştirilmesinin yanı sıra ülkelerin ekonomik, sosyal, mali politikaları arasında uyum sağlanmaktadır. Artık ülkeler Ortak Pazar ile sağlanan entegrasyonu ulusal politikaları uyumlaştırarak daha da kuvvetlendirmektedirler.

Avrupa Birliği, bu aşamaya kademeli olarak geçmiştir. Başlangıçta Roma Antlaşması ile ekonomi ve para politikalarının idaresi, üye ülkelere bırakılmış ve bu politikaların Topluluğun çıkarları çerçevesinde dengeli olarak sürdürülebilmesi için gerekli koordinasyonu sağlayacak komiteler oluşturulmuştur. 1992 yılı sonunda kurulan ortak pazar sonrasında 1993 Maastricht anlaşması ile ekonomik ve parasal

¹⁷ Dominic Salvatore, **International Economics**, Mac Millian Publishing Company, 1994, p. 292.

birlik, Topluluğun temel hedeflerinden biri haline gelmiştir. Yapılan yeni düzenlemeler ile Topluluk çıkarlarına yönelik ilke ve hedefler ortaya konmuştur. Fiyat istikrarını sağlamaya ve genel ekonomi politikalarını desteklemeye yönelik olarak da “Avrupa Merkez Bankası Sistemi” kurulmuştur. Pazarın işleyişi için gerekli politikaların koordinasyonu ise kurulan komiteler yoluyla sağlanmıştır. Bu bağlamda Avrupa Birliği ekonomi, rekabet, dış ticaret, sanayi, tarım, vergi, kalkınma gibi konularda uygulanan politikalarda uyum ve uygulamada eş güdüm sağlanması yönünde çalışmaktadır.

1.1.2.5. Tam Ekonomik Bütünleşme

Tam Ekonomik Bütünleşme parasal, mali ve sosyal alanlarda ülkelerin bir bütün olmasını ifade etmektedir. Burada ekonomik anlamda bütünleşmenin yanı sıra siyasal bütünleşme sağlanmaktadır. Ekonomik ve siyasi alanda üye ülkeler üzerinde bağlayıcı kararlar almak üzere ulus üstü bir otoritenin kurulması söz konusu olmaktadır.¹⁸

Tam Ekonomik Bütünleşme aşamasında ulus üstü otorite işlev kazandığından, ülke politikalarının belirlenmesinde ulusların hüküm verme yetkisi ortadan kalkarken, tam bütünleşmeye giden ülkeler ortak bir para birimi ve ortak bir Merkez Bankası benimsemektedirler. Bu anlamda para ve maliye politikalarının hedef ve araçlarının merkezi otorite tarafından belirlenmesi söz konusu olmaktadır. Bu aşamada artık ülkeler üçüncü ülkelere karşı ortak bir savuma politikası ve siyasi politika izlemektedirler.

1.1.3. Başarı Şartları

Genel anlamda ekonomik entegrasyonun başarılı olabilmesi için öncelikle entegrasyona katılacak ülkelerin süreç içerisinde yer almakla elde edeceği yararlarla inanması gerekmektedir. Bu açıdan, entegrasyondan sağlanacak yararların ülkeler

¹⁸ Ballassa, *The Theory of Economic Integration*, p. 2.

arasındaki eşit bir şekilde dağıtılması gerekmektedir. İkinci olarak da söz konusu yararların elde edilmesi için politikalar arasında adaptasyonun gerçekleştirilmesi gerekmektedir ki bunun sağlanması iktisat politikası alanında koordinasyonun tesisi edilmesi ile mümkün olabilmektedir. Üçüncü olarak dikkat edilmesi gereken ise ülkeler arasında taşıma ve iletişim ağlarının etkin kılınması ve ülkelerin ödemeler dengesinde karşılaşılabilecekleri zorlukların kolaylaştırılması hususlarıdır.¹⁹

Entegrasyona dahil olan ülkelerin ekonomik yapıları, gelişmişlik düzeyleri, altyapı koşullarının yakınlığı, coğrafi konumları, uyguladıkları döviz kuru politikaları ve ödemeler dengesi durumları, tazmin prensibi ve yatırım politikalarındaki uyumun sağlanması gibi unsurlar da ekonomik entegrasyonun başarısında önemli unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

1.1.3.1. Ekonomik Yapı ve Gelişmişlik Düzeyi

Entegrasyon içerisindeki ülkelerin yapıları, gelişmişlik düzeyleri, üretim potansiyelleri gibi değişkenler entegrasyondan alınacak sonuçları etkilemektedir. Ekonomik yapıları benzerlik gösteren ülkelerin kurdukları entegrasyondan alınacak sonuçlar ile farklı ekonomik yapıya sahip ülkelerin oluşturdukları entegrasyondan çıkacak sonuçlar farklı olabilmektedir.

Gümrük Birliği teorisine göre, gelişmişlik düzeyleri birbirine yakın ülkelerin kurdukları entegrasyonların başarı oranları daha yüksek olmaktadır. Özellikle belli bir gelişme seviyesini yakalamış ülkelerin entegrasyona gitmesi, bu ülkeler açısından çok olumlu sonuçlar vermektedir. Farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkelerin oluşturduğu entegrasyonlarda, nispeten gelişmiş olan ülkenin gelişmekte olan ülke karşısında rekabet gücü yüksek olduğundan pazarın eşit şekilde paylaşılabilmesi, bu anlamda rekabet gücü yüksek olan ülkenin entegrasyondan daha fazla yarar sağlanması,

¹⁹ F.Kahnert, P.Richards, vd., **Economic Integration Among Developing Countries**, Development Centre of Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, 1969, p. 31.

rekabet gücü zayıf olan ülkenin ise entegrasyondan zarar görmesi söz konusu olabilmektedir.²⁰

Ekonomik yapı itibariyle birbirine benzeyen gelişmiş ülkeler arasındaki entegrasyonda ülkelerin sanayileşme düzeyleri, başarıyı etkileyen önemli bir unsurdur, zira sanayileşme düzeyleri yakın olan ülkelerin meydana getirdikleri entegrasyonlarda başarı şansı daha yüksek olmaktadır.²¹ Serbest Ticaret Anlaşmaları, Batı Avrupa'da sanayileşmiş ülkeler arasında gerçekleştirilirken Latin Amerika ve Orta Doğu'da ise gelişmekte olan ülkeler arasında oluşturulmuştur.

Sanayileşme düzeylerinin birbirinden farklı olduğu ülkelerin entegrasyonunda serbest ticaret ve eşit rekabet koşullarının sağlanmasında bazı zorluklar söz konusu olmaktadır. Nitekim korumadan yoksun kalan sanayilerinin rekabet gücünü kaybedeceği ya da özellikle endüstriyel büyümenin birkaç sektörde kümelendiği ülkelerde yeni gelişen sanayilerin büyüemeyeceği gibi endişeler kendini göstermektedir. Bu nedenle sanayi sektörlerinin benzer büyüklükte olması, entegrasyonun başarısını etkileyen bir unsur olmaktadır.²²

Entegrasyondan sağlanan yararların bölüşümü açısından bakıldığında, farklı gelişmişlik düzeylerindeki ülkelere meydana gelen entegrasyonlarda, yeni endüstrilerin ve genişlemiş pazarda meydana gelen diğer ekonomik aktivitelerin, gelişmiş merkezlere doğru kaydığı ve bu durumun geri kalmış bölgelerde sıkıntı yarattığı görülmektedir. (Örneğin Doğu Afrika'da gelişen merkez Nairobi olarak öne çıkmaktadır.) Ekonomik faaliyetin kutuplaşması olarak adlandırılan bu eğilim, üstünlük sağlayan ülkelerin birlik genelinde egemen olmasına, diğer ülkelerin ise entegrasyondan yeterli pay alamamasına yol açmaktadır. Bu sorunu gidermek ve entegrasyondan sağlanan yararların adil olarak bölüşülmesini sağlamak için bazı

²⁰ Ballassa, *The Theory of Economic Integration*, p. 88.

²¹ Kahnert, vd, *a.g.e.*, p. 32.

²² *A.e.*, p. 31, 32.

entegrasyonlar, yeni endüstrilerin ülkeler arasında bölüşümünü esas alan bir yaklaşım benimsemişlerdir.²³

Ancak entegrasyon içerisinde daha ileri düzeyde sanayileşmiş bir ya da birkaç ülkenin bulunması durumunda da entegrasyondan yarar sağlanması mümkün olmaktadır. Nitekim sanayileşmiş ülkelerin üretimlerinin bir kısmını diğer bir ülkeye devretmesi suretiyle ülkeler arası rekabet şartlarının eşitlenmesi imkanı doğabilmektedir.²⁴

Sanayileşme düzeyleri düşük olan ülkelerin meydana getirdiği entegrasyonlardan ise daha fazla yarar sağlanmaktadır. Büyük sanayi sektörleri, yüksek tarifeler ve ürün ikamesi üzerine kurulu olan ithal ikamesine dayansa da, yüksek düzey sanayileşmenin maliyetleri, dışsal ekonomilerin sağlayacağı yararlarından daha ağır basabilmektedir. Bu nedenle daha sanayileşmiş ülkeler serbest ticarete karşı çıkarken daha az korumalı endüstrilere sahip ülkelerin rekabet gücü geliştirmeleri mümkün olmaktadır.²⁵ Bu doğrultuda sanayileşme düzeyleri düşük olan ülkeler arasında bütünleşme eğilimleri yüksek olmaktadır, Orta Amerika, Güney Amerika (Ör. MERCOSUR; Orta ve Güney Amerika Ortak Pazarı), Asya (Ör. ASEAN; Güneydoğu Asya Devletler Birliği) ve Afrika, iç pazarlarını genişletmeye odaklanmış, Gümrük Birliği, Serbest Ticaret Alanı gibi çeşitli düzeylerde entegrasyonlar oluşturulmuştur.

1.1.3.2. Altyapı

Ekonomik faaliyetlerin düzeyinin yanı sıra bütünleşme derecesini de belirleyen altyapı, önemli bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Zira ekonomik faaliyetin düzeyi ve bütünleşmenin derecesi, fiili altyapı donatımlarına bağlı olarak şekillenmektedir.

²³ Mordechai E. Kreinin, **International Economics: A Policy Approach**, The Dryden Press-Harcourt Brace College Publishers, Orlando, 1998, p. 219.

²⁴ Kahnert, vd, **a.g.e.**, p. 33.

²⁵ **A.e.**, p. 32.

Altyapı donatımının belli bir tarihi süreç içerisinde oluşan nicel ve nitel durumu, ekonomik gelişime yön vermektedir.²⁶

Ekonomik entegrasyon için gerekli olan altyapı, söz konusu ekonominin gelişmişlik düzeyine bağlıyken, ekonominin gelişmişlik seviyesi de mevcut altyapı ile belirlenmektedir. Yeterli düzeyde oluşturulmuş altyapı donatımının bölgesel farklılıkları azaltıcı etkisi söz konusu olmaktadır.²⁷ Altyapı imkanlarının yeterli seviyede olması entegrasyonun başarısı açısından önemlidir. Gerekli altyapı koşullarının sağlanamamış olması ise özellikle gelişmekte olan ülkeler açısından önemli bir problemdir.

Gelişmiş ülkeler arasında oluşturulmuş bir entegrasyonda altyapı ile ilgili olarak kısa vadede giderilmesi mümkün sistem sorunları söz konusu olurken, gelişmekte olan ülkeler arasındaki entegrasyonda altyapı eksiklikleri daha büyük sorunlara yol açabilmektedir. Farklı gelişmişlik düzeylerine sahip ülkeler arasındaki entegrasyonlarda ise, yine gelişmekte olan ülkelerin yetersiz altyapı donatımları entegrasyon içerisinde bir takım sorunlara yol açabilmektedir.²⁸

Ulaştırma açısından özellikle gelişmekte olan ülkelerde kıyı merkezlerin iç kısımlarında yeteri kadar demir ve karayolu bağlantılarının bulunmayışı ve limanlar ile kara ve demiryolu bağlantılarının sağlanamamış olması, maliyetleri yükseltmektedir. Öyle ki, entegrasyon içerisindeki yüksek taşıma maliyetlerinin sağladığı bu doğal koruma, ölçek ekonomilerinden sağlanacak yararları azaltabilmektedir. Ayrıca zayıf iletişim ağları neticesinde prosedürlerin zaman alması ve bilgi paylaşımının yetersiz olması gibi sorunlar da entegrasyondan sağlanacak yararları azaltmaktadır.²⁹

²⁶ Hüsnü Erkan, **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3.Baskı, Yayın No: 326, İstanbul, 1997, s. 28.

²⁷ **A.e.**, s. 23, 29.

²⁸ Ahmet İncekara, **Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde NAFTA ve Etkileri**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 1995-14, İstanbul, 1994, s. 95.

²⁹ Kahnert, vd, **a.g.e.**, p. 35.

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan haberleşme, ulaştırma gibi altyapı sorunlarının çözümünde, ilgili sektörlerle yapılacak yatırımlar önem arz etmektedir. Sermaye yetersizliği yaşayan bu ülkelere yabancı sermaye akışının sağlanması ve sektörlerin bu yöntemle kalkındırılması, ayrıca entegrasyon içerisinde yer alan ülkeler arasında yardımlaşmayı sağlayacak kuralların belirlenmesi gerekmektedir.³⁰

1.1.3.3. Coğrafi Yakınlık

Ekonomik entegrasyona giden ülkelerin coğrafi olarak birbirlerine yakın olmaları maliyetler açısından entegrasyonun lehine bir faktör olmaktadır. Birbirine uzak ülkelerin meydana getireceği bir entegrasyonda ulaştırma, haberleşme gibi maliyetler yüksek olacağından, entegrasyona gidilirken ülkelerin coğrafi olarak birbirlerine yakın olmasına dikkat edilmesi gerekmektedir.³¹ Yüksek maliyetlerin oluşturacağı doğal koruma entegrasyondan sağlanacak yararları azaltabileceğinden entegrasyona dahil olan ülkelerin coğrafi olarak birbirlerine yakın konumda yer alması ulaştırma ve haberleşme maliyetlerini düşürmektedir. Bu açıdan entegrasyona dahil ülkelerin coğrafi konumları önem arz etmektedir.

1.1.3.4. Ödemeler Dengesi ve Kur Politikası

Ekonomik entegrasyona üye olan ülkelerin ödemeler dengesini sağlamaları ve bu bağlamda uyguladıkları döviz kuru politikaları, entegrasyonun başarısında önemli bir faktör olmaktadır. Üye ülkelerin uyguladıkları döviz kuru politikaları, entegrasyon ile oluşan yeni şartlara uyumlu olmadığı takdirde, ticarete engel olan tarifeler kalkmış olsa dahi, entegrasyon içerisindeki ticaret olumsuz etkilenebilmektedir. Bu durum üye ülkelerin ödemeler dengesi üzerinde olumsuz sonuçlar doğurarak entegrasyondan beklenen faydayı azalttığından, entegrasyonun başarı şansını düşürmektedir.

³⁰ Rıdvan Karluk, **Uluslararası Ekonomi Mali ve Siyasi Kuruluşlar**, 4. Baskı, Ankara, 1998, s. 435.

³¹ Rıdvan Karluk, **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995, s. 339.

Üye ülkelerin, entegrasyon ile meydana getirilen üretim ile bölge içi ve bölge dışı sağlanan ticaret şartlarına uyumlu olacak şekilde döviz kuru politikalarını ayarlamaları gerekmektedir. Bir üye ülkenin döviz kurunu düşük tutma eğilimi entegrasyondan zarar görmesi ile sonuçlanırken, yüksek döviz kuru eğilimi ise bölge içerisinde ticaretin ve kaynakların yeniden dağılımını engelleyici sonuçlar doğurmaktadır.³² Nitekim yüksek döviz kuru entegrasyona dahil olan ülkelerin bölge dışından ithalat yapmasına neden olabilecektir.

Yüksek döviz kuru, entegrasyon içerisindeki ticareti entegrasyonun dışındaki üçüncü ülkelere kaydıracağından, entegrasyon içerisindeki ticaret kaybının tazmin edilmesi, yeni oluşan şartların dengelenmesi gerekmektedir. Ticaretteki yön değişikliği sonucunda dış ticareti fazla veren ülkelerin dış ticareti açık veren ülkelere mal alması suretiyle ya da bu ülkelere genel etkili bir devalüasyon yapmasına izin verilmesi yoluyla kayıplarının tazmin edilmesi mümkün olmaktadır.³³

Bir üye ülkenin düşük döviz kuru politikası uygulaması da söz konusu ülkede ithal malının fiyatını düşüreceğinden bu durum, ülkenin ithalat hacminin artması ve ödemeler dengesinin açık vermesi ile sonuçlanmaktadır. Bu bağlamda entegrasyonun oluşturduğu koşullara uyum göstermeyen yanlış döviz kuru politikalarının uygulanması, üye ülkelerin ödemeler dengesini olumsuz yönde etkilemektedir.

1.1.3.5. Tazmin Prensibi

İthal fiyatlarının yüksek olması nedeniyle yurt içi fiyatlarının yükselmesi, ödemeler dengesi problemleri, kalkan tarifeler sonucu kamu gelirlerinin azalması, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulanması gibi çeşitli nedenlerle, ekonomik entegrasyon, bazı üye ülkeler üzerinde olumsuz etkilerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Kalkınmanın eşit şekilde dağılmadığı bu gibi durumlarda farklılığa

³² İncekara, **a.g.e.**, s. 94.

³³ Kahnert, vd, **a.g.e.**, p. 37.

neden olan ülke ya da birlik üyeleri tarafından bu zararın tanzim edilmesi ve rekabet şartlarının eşitlenmesi gerekmektedir.³⁴

Dış ticareti açık veren ülkelerin finansman sağlamalarına yönelik olarak, üye ülkeler arası finansal kuruluşların oluşturulması suretiyle kaynak yaratılması, yine oluşturulacak ortak bir havuz ile toplam çekme hakkının belli oranında tahsis edilecek otomatik çekme mekanizmasının kurulması ile de kaynakların, dış ticareti fazla veren üye ülkelere açık veren ülkelere aktarılması gibi yollarla zararın tazmini söz konusu olabilmektedir.³⁵

1.1.3.6. Bölgesel Yatırım Politikaları

Ekonomik entegrasyon ile beraber genişleyen ticaret alanı nedeniyle, ekonomik faaliyetlerin boyutu da genişlemekte, üye ülkelerin daha büyük boyutta üretim ve yatırım kararları almaları esas olmaktadır.

Ticarette ve sanayide genişleyen kapasite kullanımının yanı sıra uzun vadede entegrasyonun birçok yararı görülmektedir. Bu nedenle gerek ölçek ekonomilerinden gerekse uzmanlaşmadan yararlanabilmek için, oluşturulan bölgenin şartlarına uygun olan yatırım kararlarına uyum sağlayacak şekilde hareket etmek gerekmektedir. Böylelikle ülkelerin birbirinden bağımsız olarak uygulayacakları yatırım politikalarından yeterli faydayı sağlayamama ihtimallerinin ve sonrasında ortaya çıkabilecek tazmin sorunlarının önüne geçmek mümkün olabilmektedir.³⁶

Bölgesel olarak uygulanan yatırım kararı ile kaynakların daha etkin kullanımının sağlanması ve kaynak israfının önlenmesi mümkün olmaktadır. Benimsenen ortak bir yatırım politikası, farklı gelişmişlik düzeylerinin doğuracağı sorunların çözülerek faydaların eşit dağılmasında, üye ülkelerde eş büyüme hızının

³⁴ Emin Ertürk, **Uluslararası İktisat**, 2. Baskı, Alfa Yayınları, Eylül 2001, s. 191.

³⁵ Kahnert, vd, **a.g.e.**, p. 38, 39.

³⁶ Ertürk, **a.g.e.**, s. 190.

yakalanmasında ve bölgedeki iç ticaret dengelerinin korunmasında etkili olmaktadır.³⁷

1.1.3.7. Tamamlayıcılık ve Rakiplik

Entegrasyonun sonuçları itibariyle bakıldığında, entegrasyondan doğacak olan ticari etkiler üzerinde üye ülkelerin birbiri karşısındaki statüleri büyük önem taşımaktadır. Birbirine rakip olan ekonomiler ile tamamlayıcı olan ekonomiler arasındaki entegrasyonların doğurduğu ticari etkiler farklılık göstermektedir.

Birbirine benzer malları üreten ya da maliyetler açısından birbirine yakın olan rakip ekonomilerin meydana getireceği bir entegrasyon, mallar arasında ikameye olanak tanıyacağından, birlik içerisindeki ticaretin artmasına yani ticaret yaratıcı etkiye neden olmakta, söz konusu malın en düşük maliyetli üreticisi birlik dışında kaldığı takdirde ise ticaret birlik dışına kaymakta, birlik içi ticaret azalarak ticaret saptırıcı etki oluşmaktadır. Birbirinden farklı mallar üreten ya da maliyet farkları büyük olan tamamlayıcı ekonomilerde ise birlik içerisinde kaynak dağılımı etkilenmediğinden ötürü ticaret yaratma etkisi çok büyük olmamaktadır.³⁸

Tamamlayıcı ekonomilerin entegrasyonu söz konusu olduğunda rakip ekonomilere kıyasla, ticaret yaratıcı etkinin daha yüksek olması durumu da söz konusu olmaktadır. Zira genişleyen ticaret esas itibariyle üye ülkelerin üretimlerini etkilememektedir. Bu açıdan bakıldığında kalkınma düzeyleri aynı seviyede olan ülkelerin entegrasyona gitmeleri daha anlamlı olmaktadır. Şayet gerekli fonların temin edilebilmesi ve üyelerin geniş piyasa imkanlarından yararlanmaları mümkün olduğu takdirde gelişmiş ülkelere karşı oluşan bir entegrasyona, gelişmekte olan bir ülkenin girmesi mümkün olmakta ve tamamlayıcı ülkelerin oluşturdukları entegrasyon da yararlı olabilmektedir.³⁹

³⁷ A.e., s. 191.

³⁸ İncekara, a.g.e., s. 92.

³⁹ A.e., s. 92.

Ortaya çıkan ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin boyutları, ticaret hacminin yanı sıra ülkeler arasındaki maliyet farklarına da bağlı olmaktadır. Maliyetler arasındaki farklar ne kadar büyükse entegrasyon sonrasında, kaynakların daha etkin dağılması söz konusu olacağından, elde edilen yarar o denli büyük olmaktadır. Dışa uygulanan gümrük tarifelerinin düşük tutulması en düşük maliyetle üretim yapan ülkenin entegrasyonun dışında kalma ihtimalini azaltacağından ötürü üretim ve ticaret yaratma etkisi yüksek olacaktır.⁴⁰

1.1.4. Beklenen Faydaları

Ekonomik entegrasyona gidilmesi ile oluşacak yeni yapıdan edinilmesi umulan bazı yararlar, ekonomileri bütünleşme sürecine itmektedir. Sınırların kalktığı ve rekabetin giderek şiddetlendiği yeni dünya düzeni içerisinde tek başına mücadele etmekten ziyade serbest pazarlar yaratmak suretiyle yararlar doğurma isteği, ekonomileri entegrasyona yöneltmektedir.

Bu doğrultuda oluşturulan ekonomik entegrasyondan beklenen faydalar genel olarak şu şekilde sıralanabilir:⁴¹

- Genişleyen pazar ile beraber üretim seviyelerinin yükselmesi, maliyetlerin düşmesi ve verimliliğin artması gibi yararların sağlanması suretiyle ölçek ekonomilerinin gerçekleşmesi,
- Üretimde etkinliğin sağlanması,
- Kaynak dağılımında etkinliğin sağlanması,
- Kaynak etkinliğinin sağlanması ile milli gelir seviyesinin yükselmesi ve bu yolla tasarruf ve yatırımların artması,
- İyileşen ticaret hadleri ile beraber uluslararası pazarlık gücünün yükselmesi,
- Ekonomik etkinlikteki değişiklikler sonucu rekabetin artması,

⁴⁰ Ertürk, **a.g.e.**, s. 193.

⁴¹ **A.e.**, s. 85, 86.

- Yoğun rekabet ortamında mücadele gücünün korunabilmesi, yükseltilebilmesi açısından yeni tekniklerin kullanılması, mevcut teknolojinin sürekli yenilenerek geliştirilmesi ve bu yolla üretimde avantaj sağlanması,
- Teknolojik ilerlemenin sağlanmasına yönelik olarak araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin artırılması,
- Teknolojik ilerleme dolayısıyla üretim faktörlerinin miktarı ve kalitesinin artırılması ve canlanan ekonomi ile birlikte refahın artırılması,
- Üye ülkeler arasında faktör hareketliliğinin sağlanması,
- Para ve maliye politikalarında koordinasyonun sağlanması,
- Yüksek ekonomik büyüme ve daha adil gelir dağılımı gibi hedeflerin yakalanması.

1.2. EKONOMİK ENTEGRASYON KAPSAMINDA GÜMRÜK BİRLİĞİ

Gümrük Birliği Teorisi, coğrafi farklılaşmanın ticaret bariyerleri üzerindeki etkilerini inceleyen tarife teorisinin bir dalıdır. Teori daha çok Gümrük Birliği'nin refah etkilerini incelerken, bu refah kazanç ve kayıpları, üretimde uzmanlaşma, ölçek ekonomileri, ticari koşullarda meydana gelen değişimler, verimlilikteki değişimler ve büyüme oranındaki değişimler gibi farklı kaynaklardan doğabilmektedir.⁴²

1.2.1. Teorinin Gelişimi

Entegrasyon ile ilgili tartışmalar II. Dünya Savaşı sonrasında Jacob Viner'in "The Customs Union Issue" adlı eseri ile yoğunlaşmış, Viner Gümrük Birliği Teorisi ile entegrasyon kavramına açıklık getirmeye çalışmıştır. Viner'den önce konu ile ilgili teorik bir analiz mevcut değildir. Teori, Viner'den sonra J.E. Meade, Marcus Fleming,

⁴² Richard Lipsey, "The Theory of Customs Unions: A General Survey", **The Economic Journal**, Vol. 70, No.279, September 1960, p. 496.

Harry G. Johnson, C.A. Cooper, B.F. Massel, Richard G. Lipsey, Gehlers, Vanel, Kemp, Mundell'in yaptığı katkılar ile geliştirilmiştir.

1.2.1.1. Viner'in Gümrük Birliği Teorisi

Üretim yerindeki değişikliklerin refaha olan etkileri üzerinde duran Ricardo'nun üretim modelini kullanan Viner, Gümrük Birliği'nin kurulması ile ortaya çıkacak iki zıt etkiden bahsetmektedir. Bunlardan ilki birlik içerisinde kalkan korumalar sonrasında ticaretin daha düşük maliyetli bir kaynaktan yapılmasına neden olan "ticaret yaratıcı" etki, ikincisi ise birlik dışı ülkelere uygulanan korumaların artması sonucunda önceden düşük maliyetli kaynaktan yapılan ticaretin yerini birlik içerisindeki daha yüksek maliyetli bir kaynağa bıraktığı "ticaret saptırıcı" etkidir.⁴³

Viner Gümrük Birliği'nin kurulması sonucunda üretim yerinde meydana gelen değişmelerin refah üzerindeki etkilerini, tüketimde sabit katsayılar ve üretimde sabit maliyetler varsayımları altında incelemiştir. Viner'in analizi üretim etkisi üzerine kurulmuştur.⁴⁴ Gümrük Birliği'nin oluşması için Viner'e göre üç koşulun sağlanmış olması gerekmektedir:⁴⁵

- Birlik üyesi ülkeler arasındaki tarifeler tamamen kaldırılmalıdır.
- Birlik dışı üçüncü ülkelere karşı birlik ortak tek bir tarife uygulamalıdır.
- Birlik üyesi ülkeler tarafından kararlaştırılan formüle uygun olarak gümrük gelirlerinin üyeler arasında bölüşümü sağlanmalıdır.

⁴³ Melvyn B.Krauss, "Recent Developments in Customs Union Theory: An Interpretive Survey", **Journal of Economic Literature**, Vol. 10, No. 2, June 1972, p. 413.

⁴⁴ **A.e.**, p. 414.

⁴⁵ Richard G.Lipsey, **The Theory of Customs Unions: A General Equilibrium Analysis**, London School of Economics and Political Sciences, London, 1970, p. 1.

1.2.1.2. Viner'den Sonra Teorideki Gelişmeler

Viner'in yapmış olduğu çalışmalar, Viner sonrasında ekonomik entegrasyon konusunda çalışan ve analizi geliştiren çeşitli iktisatçılar için bir temel olmuştur. Lipsey, Meade ve Gehrels üretim ve tüketim etkilerini birlikte analiz etmiş, Vanek, Mundel, Kemp ise ticaret hadleri etkisini ortaya koymaya çalışmıştır.

Viner'den sonra Gümrük Birliği teorisine ilk ve en önemli katkıyı, analize tüketim etkisini de dahil eden J.E. Meade yapmıştır. Meade, tüketimde sabit katsayılar ve üretimde sabit maliyetler varsayımları nedeniyle bazı hususların gözden kaçırıldığına dikkat çekmiştir.⁴⁶ Meade, dünya üretimini sabitleyerek Gümrük Birliği'nin tüketim etkilerini ayırtmıştır. Meade, bu koşullar altında Gümrük Birliği'nin üye ülkeler arasındaki ticareti destekleyerek refahı yükselteceğini, fakat aynı zamanda birlik alanı ile dünyanın geri kalanı arasında zaten engellenmiş olan ticareti daha da zedeleyerek, refahı düşüreceğini iddia etmektedir. Sonuç olarak Gümrük Birliği'nin, bu iki zıt eğilimin göreceli gücüne bağlı olarak, refahı arttıracığı, azaltacağı ya da değiştirmeyeceğini söylemektedir. Viner-Meade'nin sonuçları, genel teoremin negatif korelasyonunun bir uygulamasını sunmaktadır. Buna göre, pareto optimumu koşullarının hepsini değil ama bazılarını sağlayan bir değişikliğin refah ve verimlilik üzerindeki etkilerini önceden tahmin etmek mümkün olmamaktadır.⁴⁷

Meade'nin tüketim üzerindeki analizlerini geliştiren Gehrels, Gümrük Birliği'nin sadece üretim etkisinin incelenmesinin, üye ülkelerdeki etkilerinin belirlenmesi açısından yetersiz kalacağını söylemiştir. Böyle bir yaklaşım, üyelerin avantajlı durumlardaki kazançlarını olduğundan az göstereceği gibi birliğin üyelere fayda sağladığı durumlarda bile olumsuz sonuçlara varılmasına neden olabilmektedir. Çünkü ek bir faktör olarak, kalkan tarifeler nedeniyle düşen ithal fiyatlara tüketicilerin vereceği tepkiler önem arz etmektedir. Bu tür tüketim etkilerinin incelenmesi için ise,

⁴⁶ J.E. Meade, **The Theory of Customs Union**, North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1968, pp. 53, 54.

⁴⁷ Richard G.Lipsey, Kelvin Lancaster, "The Theory of Second Best", **The Review of Economic Studies**, Vol. 24, No. 1, 1956-57, p. 14.

bir ülkenin birliğe katılmasıyla ne şekilde etkiler altında kalacağı göz önünde tutulmalıdır.⁴⁸

Analize tüketim etkisini de göz önünde bulundurarak katkı sağlayan Lipsey ise Viner'in ulaştığı sonuçların her zaman geçerli olmayacağını, ticaret yaratıcı etkinin her zaman olumlu, ticaret saptırıcı etkinin ise her zaman olumsuz sonuçlar doğurmayacağını göstermiştir. Ticaret yaratıcı etkinin refahı düşürücü etkisini değil, ticaret saptırıcı etkinin refahı arttırıcı etkisini ortaya koyarak bu durumu açıklamaya çalışmıştır.⁴⁹

Gümrük Birliği kurulduğunda, bazı mallar üzerindeki tarifelerin kaldırılması sonucu ithal malların üye ülkelerdeki fiyatlarında düşüş olmaktadır. Fiyatlardaki bu değişikliklerin ise iki nihai sonucu ortaya çıkmaktadır. Birincisi üretim yeri üzerinde etkili olan ve Viner tarafından çeşitli yönleriyle incelenmiş üretim etkisi, ikincisi ise üretim etkisine paralel olarak gelişen ve tüketim yeri üzerinde etkili olan tüketim etkisidir. Üretim sabitlense dahi Gümrük Birliği'nin kurulması durumunda üye ülkelerde değişen nisbi fiyatlara bağlı olarak tüketimin seyrinde bazı değişiklikler olmakta yani üretim etkisi olmasa dahi tüketim etkisi gerçekleşmektedir. Ayrıca tüketim etkisi dikkate alındığında ticaret yaratıcı etkinin olumlu, ticaret saptırıcı etkinin ise olumsuz olduğu sonucu artık geçerli olmamaktadır.⁵⁰

Lipsey ve Lancaster, ikinci bir alternatif teorinin ortaya konularak başka önlemlerin alınması, bozulan dengelerin yeniden sağlanmasına yönelik olarak yeni engellerin konulması suretiyle ikinci en iyi teorinin uygulanarak refahın arttırılabileceğini söylemişlerdir.

⁴⁸ Franz Gehlers, "Customs Union from a Single-Country Viewpoint", **The Review of Economic Studies**, Vol. 24, No. 1, 1956-57, p. 61.

⁴⁹ C.A. Cooper, B.F. Massell, "A New Look at Customs Union Theory", **The Economic Journal**, Vol. 75, No. 300, December 1965, p. 742.

⁵⁰ Richard G. Lipsey, "The Theory of Customs Unions: Trade Diversion and Welfare", **Economica, New Series**, Vol. 24, No. 93, February 1957, pp. 40-41.

Yapılan analizler, bir grup ülke arasındaki serbest ticaret uygulamasının, üçüncü ülkelere karşı tarife uygulamasını da içerdiğinden, toplam refahın artmadığını göstermektedir. Zira ticareti serbestleştirmek, tam rekabet koşullarının geçerli olmadığı yani özel-sosyal maliyet arasında ya da özel-sosyal fayda arasında farklılıkların olduğu ortamda, üretimde ve tüketimde pareto optimumunu sağlamamaktadır. Bu durumda piyasadaki mevcut engellemeleri karşılayacak farklı müdahaleci önlemlerin alınması ülkenin refahı açısından yararlı olacağından bu durum en iyi ikinci politikayı oluşturmaktadır.⁵¹

Bu şekilde özel ve sosyal maliyet ile fayda arasındaki fark ortadan kalkacak, ticareti kısıtlayıcı bir takım önlemler ile en iyi ikinci teori oluşturulacaktır. Örneğin iç piyasada çeşitli vergilerin yüksek olması durumu üretim maliyetlerini attıracağından, serbest piyasa koşulları içerisinde ilgili malın ithalatı artacak, ülkeden döviz çıkışı olacaktır. Bu durumda ülkeden gerçekleşen kaynak çıkışının maliyeti, yurt içindeki üretimin maliyetini aşıyorsa, ithalatı engelleyecek bir takım önlemlerin alınarak ikinci bir politika oluşturulması ülke açısından yararlı olacaktır.

İkinci en iyi teorinin, tarife teorisine bir başka uygulamasını yapan S.A.Ozga ise, tek bir ülkede indirilecek tercihli olmayan tarifinin, ülkeyi serbest ticaretten uzaklaştıracağını ortaya koymuştur. Başka bir deyişle, çok taraflı tarifelerin olduğu dünyada tek bir ülkenin uygulayacağı serbest ticaret politikası, o ülkenin ve dünyanın gelirini azaltabilmektedir. Ozga, malların üretim ve tüketimlerinin aynı anda artıp azaldığı yani tamamlayıcı nitelikte olduğunu varsayarak, bu olasılığın varlığını kanıtlamaktadır. Analizinde, üç ülkenin tarife uyguladığı bir model ile, bir ülkenin serbest ticaret politikası uygulaması sonucu dünyadaki tüm malların üretimlerinin düşebileceğini göstermiştir.⁵²

⁵¹ Seyidoğlu, **Uluslararası İktisat**, s. 232.

⁵² Richard G.Lipsey, Kelvin Lancaster, **a.g.m.**, p. 14.

1.2.2. Gümrük Birliği'nin Etkileri

Dünya ticareti açısından bakıldığında kurulan bir Gümrük Birliği, üye ülkeler arasında ticaretin serbestleşmesine neden olurken, Birlik dışındaki üçüncü ülkeler ile yapılan ticareti sınırlamaktadır. Gümrük Birliği'nin ülke ülkeler üzerindeki etkilerinin incelenebilmesi için ortaya çıkan statik ve dinamik etkiler analiz edilmelidir.

1.2.2.1. Gümrük Birliği'nin Statik Etkileri

Sabit ekonomik koşullarda yani ekonomik yapıda bir değişiklik olmaksızın üye ülkeler arasında üretim faktörlerinin yeniden dağılması ile ortaya çıkan statik etkiler, bir defaya mahsus ve kısa süreli etkilerdir. Bu etkiler, Gümrük Birliği öncesi ve sonrasında üretim, tüketim refah ve ticaret etkileri karşılaştırılmalı olarak değerlendirilmektedir.

1.2.2.1.1. Üretim Etkisi

Gümrük Birliği'nin statik etkileri, Viner'in "ticaret yaratıcı" ve "ticaret saptırıcı" olarak adlandırdığı etkilerin değerlendirilmesi ile elde edilmektedir. Viner, bir grup ülkenin birlik oluşturarak diğer ülkelere karşı ortak tarife koymasının iki muhtemel sonucu olacağını söylemektedir:⁵³

- Birlik içerisindeki yüksek maliyetli kaynak Birlik dışında bulunan düşük maliyetli kaynağın yerini almaktadır. Bu ise dünya refahının azalmasına ve Birlik içerisindeki bazı üye ülkelerin zarar görmesine sebep olmaktadır. Ticaret saptırıcı etki olarak nitelendirilen bu sonuç, Birlik tarifesinin, Birlik içi ve dışı kaynaklardaki birim maliyet farklarından büyük olduğu mallarda ortaya çıkmaktadır.

⁵³ Gehlers, a.g.m., p. 61.

- İthalat yoluyla düşük maliyetli ülke kaynağı, diğer üye ülkenin yerli üretiminin yerini almaktadır. Ticaret yaratıcı etki olarak nitelendirilen bu durumda ise dünya refahı artmakta, Birlik üyesi ülkeler dışa karşı herhangi bir kayıp yaşamadan kazanç sağlamaktadırlar.

Birlik içerisinde pek çok malın ticareti söz konusu olduğundan, her iki etki, eş zamanlı olarak gerçekleşebilmektedir. Bu nedenle Birlik üyesi ülkeler ve dünya refahı üzerindeki etkilerin belirlenebilmesi için her bir etki ayrı ayrı incelenerek sonuçları değerlendirilmelidir.⁵⁴

Teorinin gelişim sürecinde “gümrük birliği her zaman refahı artırır” ve “belli başlı koşulların varlığına bağlı olarak gümrük birliği refah üzerinde kayda değer bir etkiye sahiptir” gibi iki tip sonuca varılmıştır. Ancak Viner ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı kavramlarını kullanarak bu argümanların yanlış olduğunu ortaya koymaktadır. Viner, iki ülke arasında kurulacak olan Gümrük Birliği sonucu doğacak ihtimalleri şöyle sınıflandırmıştır.⁵⁵

- Her iki ülke de söz konusu bir malın üreticisi olmayabilir. Bu durumda iki ülke de söz konusu malı muhtemel olan en düşük maliyetli bir üçüncü ülkeden satın alacağından, aralarındaki tarifeyi kaldırmaları bir değişiklik yaratmamaktadır.
- Ülkelerden biri tarife koruması altında söz konusu malı etkin olmayan bir şekilde üretirken diğeri ise o malı üretmiyor olabilir. Bu durumda malın üreticisi olan ülke tarife koyarak iç sanayisini dış rekabetten korurken kendisi ile Gümrük Birliği kuran ülkeyi de kendi etkin olmayan üretimine ortak etmekte, ticaret saptırıcı etki söz konusu olmaktadır.
- Her iki ülke de söz konusu malı tarife koruması altında etkin olmayan bir şekilde üretiyor olabilir. Bu durumda ise Gümrük Birliği iki ülke arasındaki tarifeyi ortadan kaldıracığından nispi olarak etkin üreten üye ülke pazarı ele geçirecektir. Burada ticaret yaratıcı etki söz konusu olmaktadır.

⁵⁴ A.e., p. 61.

⁵⁵ Lipsey, “The Theory of Customs Unions: A General Survey”, p. 497.

Ticaret yaratıcı etkinin ticaret saptırıcı etkiden büyük olduğu durumda dünya refahı artacak, ticaret saptırıcı etkinin ticaret yaratıcı etkiden büyük olduğu durumda ise dünya refahının azalması söz konusu olacaktır.⁵⁶ Gümrük Birliği ile ortaya çıkan statik etkiler bazı varsayımlar altında incelenmiştir. Teoriye göre:⁵⁷

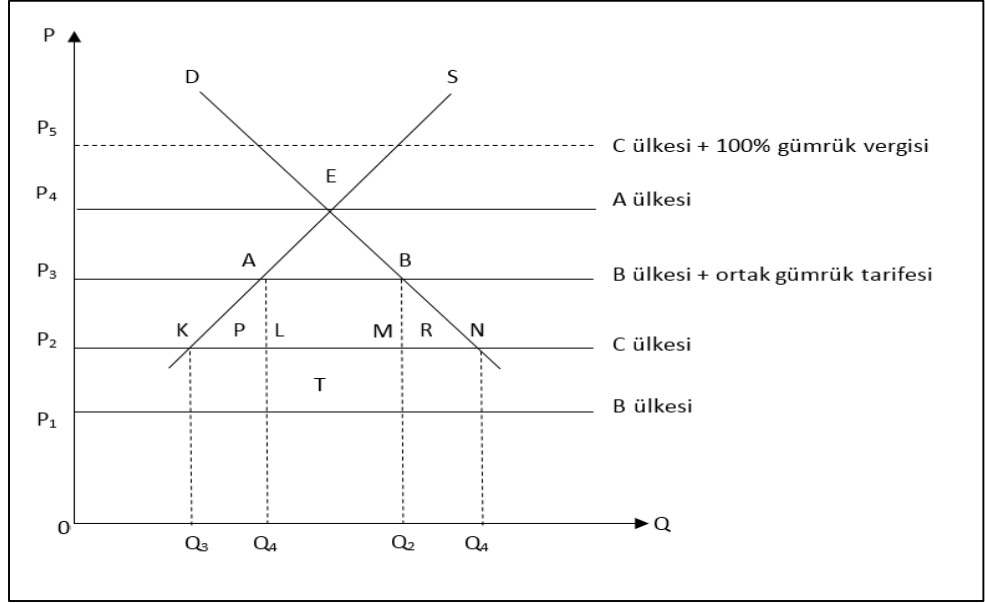
- Mal ve hizmet piyasalarında tam rekabet koşulları geçerlidir.
- Üretim faktörlerinin tamamı üretime koşullanmaktadır.
- Üretim faktörlerinin yurtiçi dolaşımı serbestken yurtdışı dolaşımı serbest değildir.
- Ekonomide iş gücü, teknoloji ve sermaye stoku sabittir.
- Ürünlerin fiyatları fırsat maliyetleri yansıtır.
- Taşıma masrafları sıfırdır.
- Dış ticaret dengededir.
- Dış ticareti engelleyici önlem olarak sadece gümrük vergileri kullanılır.
- Tüm ürünler homojendir.
- Üretim sabit ya da artan maliyetlerle yapılmaktadır.

A, B ve C ülkelerinde üretilmekte olan X bir ürünün fiyatının, uygulanacak bir ortak gümrük tarifesiyle ne noktada oluşacağını, Gümrük Birliği kurmak suretiyle ne gibi etkilerin ortaya çıkacağını gösteren Şekil 1.1’de, A ülkesinde üretilen X malının arz eğrisi artan maliyet esasına, B ile C’nin arz eğrileri ise sabit maliyet esasına göre çizilmiş olup, analiz tam rekabet koşullarının geçerli olduğu, taşıma masraflarının olmadığı ve gümrük vergilerinin ad valorem olduğu varsayımları altında yapılmıştır.

⁵⁶ Charles P.Kindleberger, **Uluslararası İktisat**, Çeviren: Necdet Serin, Doğan Yayınevi, 1. Cilt, Ankara, 1970, s. 211.

⁵⁷ Osman Küçükahmetoğlu, “**Reel Entegrasyon Teorisi**”, Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım, Ekin Kitabevi, 2005, s. 44.

Şekil 1.1: Ticaret Yaratıcı ve Ticaret Saptırıcı Etkiler

Kaynak: Charles P. Kindleberger, **Uluslararası İktisat**, Çeviren: Necdet Serin, Doğan Yayınevi, 1. Cilt, Ankara, 1970, s. 211.

- X malının ithalinde, B ve C ülkelerine gümrük vergisi uygulamadığı durumda, A ülkesi, X malını kendisinden daha ucuza üreten ülkeden yani B ülkesinden ithal edecektir.
- A ülkesinin ürettiği X malının yurt içi piyasadaki fiyatı P_4 , C ülkesindeki fiyatı P_2 ve B ülkesindeki fiyatı P_1 iken, A ülkesinin söz konusu mal üzerinde %100 oranında bir gümrük vergisi uyguladığını varsayalım. Uygulanan gümrük vergisi, malın B ülkesinden ithal fiyatını P_3 'e, C ülkesinden ithal fiyatını ise P_5 'e yükseltecektir. Bu koşullarda A ülkesi söz konusu malı P_3 fiyattan, B ülkesinden ithal etmeyi tercih edecektir.
- A ülkesi C ülkesi ile Gümrük Birliği'ne girdiği takdirde ise malın C ülkesinden ithal fiyatı P_2 'ye düşerken B ülkesinden olan ithalat fiyatı P_3 olarak kalacak ve A ülkesi X malını C ülkesinden ithal edecektir.

A ülkesinin hem B hem de C ülkesine %100 oranında gümrük vergisi uyguladığı durumdaki ithalatı Q_1 - Q_2 kadar iken C ülkesi ile Gümrük Birliği kurup, ithalatı C ülkesinden yaptığı durumda ise ithalatı Q_3 - Q_4 kadar olacaktır. Gümrük

Birliği'nin kurulması sonucu üretimde meydana gelen artışa bağlı olarak ortaya çıkan üretim etkisini P alanı, fiyatta meydana gelen düşüŖe bağlı olarak ortaya çıkan tüketim etkisini R alanı ve toplamda meydana gelen ticaret yaratıcı etkiyi P+R alanı temsil etmektedir. T alanı ise ithalatın nispi olarak söz konusu malı daha az verimli üreten C ülkesinden yapılmasından dolayı ortaya çıkan ticaret saptırıcı etkiyi göstermektedir. Dünya refahı açısından bakıldığında; P ile R alanı toplamı T alanından büyük olduğu takdirde dünya refahı artmakta, P ile R alanı toplamı T alanından küçük olduğu takdirde ise dünya refahı azalmaktadır.

1.2.2.1.2. Tüketim Etkisi

Maliyetlerin sabit olması varsayımı, sadece üretim etkisine yer verilerek tüketim etkisinin dikkate alınmamış olması gibi bir takım eksiklikler Viner'in analizinin geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur. Lipsey ve Gehrels üretim ve tüketim etkilerinin her ikisini de göz önünde bulundurarak ortaya çıkan etkileri analiz etmişlerdir.

Lipsev ticaret saptırıcı etki oluşturacak bir Gümrük Birliği'nin refah artışına yol açabileceğini hatta refah artışını ticaret hacmini kaybeden ülkenin yaşayacağını, iki mal (buğday ve giysi) ve üç ülkeyi (A, B ve C ülkeleri) içeren bir inceleme ile toplumsal kayıtsızlık eğrilerini kullanarak ortaya koymuştur:⁵⁸

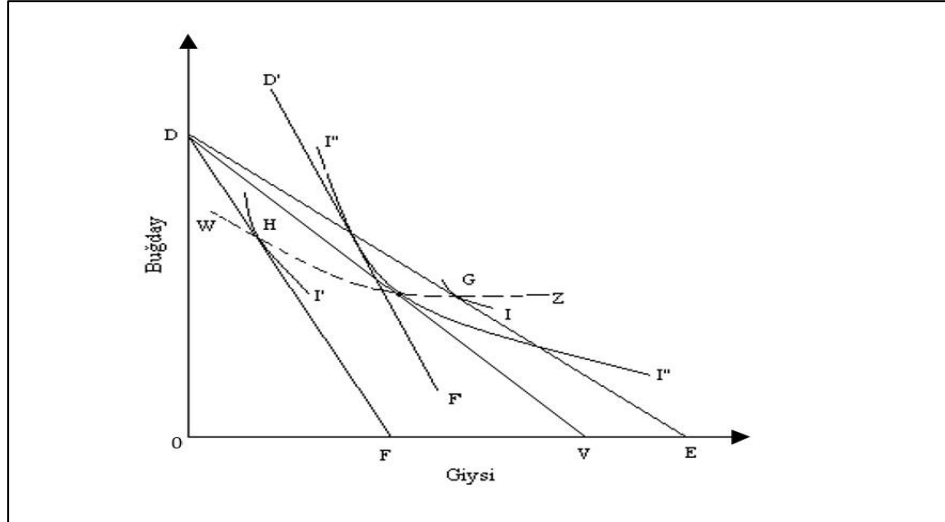
- A ülkesi hem giysi hem buğday üreten ve buğday üretiminde uzmanlaşmış bir ülke olarak modelde yer almaktadır. Bu ülke küçük bir ülke olduğundan belli miktarda giysiyi alabilmek için karşılığında daha fazla miktar buğday vermesi gerekmektedir.
- C ülkesi B ülkesinden daha uygun fiyattan giysi satmaktadır. Bu nedenle ayırıcı olmayan tarifeler yokken A ülkesi, C ülkesi ile ticaret yapmaktadır. A

⁵⁸ Lipsey, "The Theory of Customs Unions: Trade Diversion and Welfare", p. 41.

ülkesinin, kendi giysi endüstrisini koruyacak oranda olmasa da, bir tarife koyduğu varsayıldığında ise giysiyi C ülkesinden alacaktır.

- A ülkesinin B ülkesi ile bir Gümrük Birliği kurduğu varsayıldığında, B ülkesi C ülkesinin yerini almakta ve A ülkesine giysi satmaktadır. Gümrük Birliği öncesi B ülkesi daha pahalı bir kaynak dahi olsa Birliğin kurulmasından sonra Birlik dışı kalan C ülkesinin malı, tarife nedeniyle A ülkesi için daha pahalı bir hal almakta ve sonuçta ticaret C ülkesinden B ülkesine kaymaktadır.

Şekil 1.2: Ticaret Sapması ve Refah

Kaynak: Richard G. Lipsey, "The Theory of Customs Unions: Trade Diversion and Welfare", *Economica*, New Series, Vol. 24, No. 93, February 1957, p. 42.

OD: A ülkesinin ürettiği buğday miktarı

DE: C ülkesi ile yapılan ticarete buğday ile giysi arasındaki değişim oranlarını gösteren fiyat eğrisi

G : Serbest ticarete denge noktası

EF/OF: A ülkesinin giysi ithalatına koyduğu varsayılan tarife oranı

Eğer tarife geliri yok edilseydi yeni denge noktası, kayıtsızlık eğrisinin iç fiyat eğrisine teğet olduğu H noktasında olacaktı. Ancak tarife geliri tüketiciye döndürüldüğünde, nihai denge noktası DE doğrusunu üzerinde oluşmaktadır. Bu

durumda tüketici $D'F'$ iç fiyatları üzerinden ticaret yapacak ve daha üst bir kayıtsızlık eğrisine çıkacaktır. Tarife, beklenildiği üzere elbise ithalatını düşürmekte ve yurt içinde buğdayın üretimini arttırmaktadır. A ülkesi ile B ülkesi arasında bir Gümrük Birliği kurulduğu varsayıldığında ise B ülkesi ile olan ticaret hadlerini gösteren eğri DE ile DF arasında bir yerde olmaktadır. A ülkesi ile B ülkesi arasında tarife söz konusu olmadığından denge pozisyonu WHGZ fiyat-tüketim eğrisi üzerinde olmalıdır.

Gümrük Birliği'nin refah üzerindeki etkisini incelemek üzere D noktasından başlayarak I'' kayıtsızlık eğrisine teğet olan ve V gibi bir noktadan yatay ekseni kesen DV eğrisinin konumu incelenmelidir. Ticaret saptırıcı bir Gümrük Birliği'nden, A ülkesinin refah artışı sağlanması mümkün olabilmektedir.

- DV doğrusunun konumunda A ülkesi, C ülkesi ile de ticaret yapsa B ülkesi ile de ticaret yapsa durum değişmemektedir.
- Eğer A ülkesi ile B ülkesinin ticaretinde DE ile DV arasında bir ticaret haddi söz konusu ise ticaret saptırıcı etki A ülkesinde refah artışıyla sonuçlanmaktadır.
- Eğer A ülkesi ile B ülkesinin ticaretinde DV ile DF arasında bir ticaret haddi söz konusu ise ticaret saptırıcı etki bu defa A ülkesinde refah azalışı ile sonuçlanmaktadır.

Tarife söz konusu olduğunda, denge pozisyonu uluslararası fiyat eğrisini kesen bir yerde oluşmalıdır. Yani aşağı bölgede oluşan uluslararası fiyat eğrisinin teğet olduğu kayıtsızlık eğrisinden daha yüksek bir kayıtsızlık eğrisinin bulunduğu bir alan olmalıdır, Şekil 1.2'de bu bölge I'' kayıtsızlık eğrisinin üstünde ancak DE'nin altında yer alan bölgedir. Nihai denge noktasının oluştuğu, tarifersiz ticaretin yapıldığı bu alanda, DE'den daha düşük ticaret hadlerinin söz konusu olduğu durumda refah artmaktadır. Bu sonuç iki zıt etkiyle açıklanmaktadır;

- A ülkesi ithalatını daha pahalı arz kaynağına kaydırıldığından, bu durumda belli bir miktar malı ithal edebilmek için daha fazla mal ihraç etmesi gerekmektedir. Bu durum refahı azaltmaktadır.
- Yurt içi fiyatlar ile uluslararası fiyatlar arası farklılık Gümrük Birliği'nin kurulmasıyla sona erer. Kaldırılan tarife ile artık A ülkesindeki tüketici uluslararası ticaret yoluyla buğday yerine iç fiyatlar üzerinden giysi satın alabilecektir. Bu durum ise refahı arttırmaktadır.

1.2.2.2. Gümrük Birliği'nin Dinamik Etkileri

Uzun vadede ülkelerin büyüme hızını arttırmayı hedefleyen ekonomik entegrasyonun meydana getirilmesi ile birlikte entegrasyona dahil olan ülkelerin ekonomik yapılarında bazı değişiklikler meydana gelmektedir. Milli gelir, kalkınma hızı ve teknoloji gibi faktörlerdeki bu değişim ve gelişmeler, kurulan Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri hakkında fikir vermektedir.

Dinamik etkiler mevcut yatırımların yeniden yapılanmasına, yeni yatırımların doğmasına, rekabetin artmasına ve rekabet koşullarının düzenlenmesine ve bu suretle de ekonomik etkinliğin artmasına yol açmaktadır. Az gelişmiş ülkelerde yatırım ve iş gücünün entegrasyon içerisindeki bir diğer ülkeye kayması durumunda az gelişmiş ülkenin daha da fakirleşmesi riskine rağmen genellikle ve ağırlıklı olarak dinamik etkiler, olumlu etkiler olmaktadır.⁵⁹

Ekonomik entegrasyon ile büyüme hızını etkileyen yatırım ve sermaye etkisi, ölçek ekonomisi etkisi, rekabet etkisi, teknoloji etkisi, dışsal ekonomi etkisi gibi dinamik etkiler ortaya çıkmaktadır. Üye ülkelerin ekonomik yapılarında, kaynak dağılımında, büyüme hızlarında, verimliliklerinde gerçekleşen bu temel değişiklikler ekonomik entegrasyonun etkilerinin en belirgin ve köklü olduğu alanlardır.

⁵⁹ Elif Haykır Hobikoğlu, "Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisi: Gümrük Birliği Yansımaları", *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 2007/1, 2007, İstanbul, s. 67.

1.2.2.2.1. Yatırım ve Sermaye Etkisi

Gümrük Birliği'nin kurulmasıyla kaynakların etkin şekilde kullanılması sağlanarak kazançlar artmakta, bu durum ise tasarruf ve yatırımları arttırarak milli gelir üzerinde artış yaratmaktadır. Böylelikle daha yüksek düzeyde büyüme oranlarına erişmek mümkün olurken, milli gelirden sağlanan bu artış yeni yatırımların gerçekleşmesini de mümkün kılmaktadır. Dışa açık ekonomilerde artan ticaretin etkisiyle nispi fiyatlarda meydana gelen değişiklikler de yatırımları daha da arttırmakta, özellikle ithal edilen yatırım mallarının ya da yatırım malı girdilerinin artık daha ucuz olması, ithalat fiyatlarının ihracat karşısında düşük kalmasına neden olarak, dış ticaret açısından olumlu sonuçlar doğurmaktadır.⁶⁰

Sermaye birikimi sağlayamamış geliştirmekte olan ülkeler açısından bakıldığında, bu ülkeler tasarruf sorununun yanı sıra mevcut kaynaklarını yatırıma dönüştürmek hususunda da sıkıntı yaşamaktadırlar. Gümrük Birliği'nin kurulmasıyla beraber, geliştirmekte olan ülkelerin bu kaynaklarını yatırıma dönüştürmeleri söz konusu olabilmektedir. Ülkelerin, kaynaklarını etkin oldukları alanlarda kullanarak belli mallar üzerinde sağlayacakları üretim artışı suretiyle gerçekleştirecekleri ihracat karşılığında, sermaye malı ithal ederek bu dönüşümü gerçekleştirmeleri mümkün olmaktadır.⁶¹

Genişleyen pazar içerisinde firmalar, yatırımlarını bu pazar içinde verimli bölgelere kaydırma eğilimindedirler. Bu anlamda kurulan bir birliğin yatırımları iki yolla teşvik etmesi mümkün olmaktadır. Öncelikle üretimdeki çarpıklıkların azalması, yatırımları daha karlı durumu getirmekte, bu da yatırımcılar üzerinde olumlu etkiler doğurmaktadır. Ayrıca koruma duvarlarının aşılması imkanının doğması yatırımları arttırıcı önemli bir unsur olmaktadır.⁶²

⁶⁰ Kreinin, **a.g.e.**, p. 36.

⁶¹ **A.e.**, p. 36.

⁶² Hobikoğlu, **a.g.m.**, s. 67.

Gümrük Birliği'nde, Birlik dışında kalan ölkelerden beklenen dolaysız yabancı sermaye yatırımlarında bir artış da ortaya çıkmaktadır. Birlik dışında kalan ölkelerdeki yatırımcılar çeşitli nedenlerle Gümrük Birliği'ni oluşturan ölkelere yatırım yapma eğilimine girmektedirler. Yabancı yatırımcıyı Birlik içerisine çeken nedenler ise,⁶³

- Birlik içindeki tarifelerin sabitlenmesinin yatırımcılara yarattığı güven ortamı,
- Birliğin yarattığı ticaret saptırıcı etki nedeniyle, birliğe üye ölkelerin birlik dışından yaptıkları ithalatı azaltmaları,
- Birliğe dahil ölkeler arasında gerçekleşen ticarete meydana gelen artışın birlik dışında kalan ölkelerdeki yabancı yatırımcılara çekici gelmesi,
- Birlik içerisinde sağlanan ekonomik istikrarın ve verimin artması, istihdamda gerçekleşen artış, gelirlerin yükselmesi ve sermayenin marjinal etkinliğinin artması ile Birlik içindeki üretim faktörlerinin kullanılması isteğinin doğmasıdır.

1.2.2.2.2. Ölçek Ekonomisi Etkisi

Gümrük Birliği'nin kurulması sonucu genişleyen piyasa, ölçek ekonomilerine neden olmaktadır. Piyasanın genişlemesi ile beraber artan talebi karşılayabilmek için firmalar atıl kapasitelerini kullanmakta, dışen faktör maliyetleri ve artan verimlilik sonucunda üretim artmaktadır. Büyüyen firmalarda birim maliyetler düştüğünden içsel tasarruflar yaratılabilmekte, verimlilikteki artış sayesinde de daha az girdi kullanımıyla daha çok ürün elde edilerek optimum üretim seviyesini yakalamak mümkün olmaktadır.

Kendi ulusal pazarında üretim yapmakta olan üretici, Birlik pazarına girerek daha geniş bir pazara üretim yapma olanağına kavuşmaktadır. Bu nedenle üreticiler atıl kalmış kapasitelerini kullanmakta ya da mevcut kapasitelerini arttırmak zorunda

⁶³ Ertuğrul Yıldırım, Cihan Dura, "Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusunda Literatüre Bir Bakış", **Erciyes Üniversitesi, İİBF Dergisi**, Sayı: 28, Ocak-Haziran 2007, Kayseri, s. 147.

kalmaktadırlar. Büyüyen pazar ile birlikte büyüyen firma ölçeği sayesinde üretim maliyetleri düşmekte ve yine iç pazarda az olan ürün çeşitliliği, genişleyen pazar yapısı ile birlikte artma eğilimi göstermektedir. Böylece hem firma ölçeği açısından hem de ürünlerin çeşitliliği açısından yüksek düzeyde verimlilik sağlanmaktadır.⁶⁴

Genişleyen pazarın ihtiyaçların karşılanabilmesi için arttırılan üretim hacmi, ölçek ekonomilerinden yararlanılmasını sağlamaktadır. Teknoloji ve kitlesel üretim, pazarlama sürecinin daha verimli işlemesine neden olarak üretim, yönetim, araştırma, geliştirme ve bunun gibi birçok aşamada maliyetlerde düşüşe neden olmaktadır. Ayrıca genişleyen pazar ile işlem dışı tasarruflar oluşmakta ve beşeri sermayenin kalitesi artmaktadır. Yine teknoloji ile paralel olarak büyük ölçekli üretim yöntemlerinin geliştirilmesi hammadde sağlayan işletmelerde ara malların fazlalaşmasına, kalitesinin artmasına ve fiyatlarının düşmesine sebep olmaktadır.⁶⁵

Geleneksel entegrasyon teorisinden farklı olan ve eksik rekabet yapısı ile ölçek ekonomilerini temel alarak 1980 sonrası dönemde, yeni entegrasyon teorileri geliştirilmiş ve bu yeni teori entegrasyonun kaynak dağılımı üzerinde beş farklı etkisinin olduğunu ortaya koymuştur. Buna göre artan mal çeşitliliği nedeniyle tüketicinin refahı artmakta, rekabet etkisiyle fiyatlar düşmekte, yeniden yapılanma etkisiyle firmaların ölçekleri değişmekte, piyasa bütünleşmesi etkisiyle fiyat ile maliyet farkları eşitlenerek fiyatlar düşmektedir.⁶⁶

1.2.2.2.3. Rekabet Etkisi

Gümrük Birliği'nin üye ülkelerin gerek iç piyasalarında gerekse uluslararası piyasalardaki rekabet güçleri üzerinde önemli bir etkisi söz konusu olmaktadır. Gümrük tarifelerinin kaldırılması ve ortak gümrük tarifesinin uygulanmasıyla üye ülkelerin birbirlerinin pazarlarına girişlerinin kolaylaşması sağlanmakta ve bu suretle

⁶⁴ A.e., s. 147.

⁶⁵ Hobikoğlu, a.g.m, s. 68.

⁶⁶ Arzu Akkoyunlu Wigley, "Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Anlaşmalarının Etkilerini Ölçen Ampirik Çalışmaların Bir Değerlendirmesi", H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 2, 2000, s. 36.

rekabet ortamının iyileşmesi söz konusu olmaktadır. Zira bu durum, sektörde verimsiz çalışanların daha verimli alanlara geçmelerine yol açmakta, böylelikle hem ilgili sektör içinde hem de diğer sektörlerde verimlilik artışı sağlanmaktadır. Ayrıca rekabetin, firmaları etkin üretim yöntemlerine itmesi sonucunda, maliyetlerde de düşüş sağlanmaktadır. Uluslararası düzeyde rakiplerle mücadele etmenin yarattığı baskı firmaları daha etkin olmaya sevk etmektedir.⁶⁷

Birliğin oluşmasından sonra kalkan korumalar neticesinde yapıları itibariyle hazır olmasalar dahi pek çok firma rekabetçi ortama girmek durumunda kalmaktadır. Bu rekabet ortamında ayakta kalabilmek ve pazar gücünü koruyabilmek adına firmalar, kaynaklarını daha etkin kullanmakta, ileri teknolojileri kullanmaya ve yeni ürünler geliştirmeye çalışmaktadırlar. Neticede geri teknoloji kullanan ve kalitesiz üretim yapan pek çok firma bu rekabet ortamında piyasadan çekilmek zorunda kalmaktadır.

Gümrük Birliği ile dış ticaretten elde edilen gelir artmakta, pazarlık gücüne orantılı olarak ticaret hadleri ülke lehine dönebilmektedir. Artan üretim ile atıl kapasitelerin kullanımı sağlanacağından büyüme hızında reel anlamda bir artış gerçekleşmektedir. İyileşen ticaret hadleri ile kalkınma hızlanmakta ve ekonomik etkinlik sağlamaktadır. Emek ve sermayenin hareketliliği birlik içerisinde artarak kaynakların daha etkin kullanılmasına sebep olmaktadır. Bu çerçevede optimal kaynak dağılımının gerçekleşmesi ve tam istihdamın sağlanması söz konusu olurken, ortaya çıkacak yeni endüstri dallarında büyüme hızlanmaktadır.⁶⁸

1.2.2.2.4. Teknoloji Etkisi

Birliğin oluşturulması ile büyüyen pazar ve rekabet artışı, firmaları yeni teknolojiler geliştirmeye ve ileri teknolojiler kullanan firmalarla iş birliğine itmektir. Değişen pazar yapısı sonucu firmaların üretim kapasitelerini genişletmeleri, verimlikte

⁶⁷ Yıldırım, Dura, **a.g.m.**, s.146.

⁶⁸Hobikoğlu, **a.g.m.**, s. 70.

ve üretimde artış sağlamaları gerekmektedir. Uygulanan yeni teknolojiler, daha ucuz ve kaliteli üretim yapılmasına olanak sağlayarak ülkelerin rekabetçi üstünlük sağlamalarına yol açmaktadır. Bu doğrultuda pazar içerisindeki firmaların, maliyetlerini düşürücü, üretim miktarını, verimliliğini ve kalitesini arttırıcı teknolojileri kullanmaya yönelik ar-ge çalışmalarını ve yatırımlarını yapmaları gerekmektedir. Birlik ile meydana gelen yeni koşullar, teknolojik gelişmeleri takip etmeye ve yeni teknolojileri kullanarak üretimde verim ve kalitede artış sağlanması hususunda itici bir güç olmaktadır. Teknolojideki gelişime endeksli olarak sağlanan verimlilik artışı ile ekonomi canlanmakta ve büyüme hızı artmaktadır.

Gümrük Birliği ile gerçekleşen teknolojik ilerlemenin temelinde rekabet artışı, firma ölçeklerindeki büyüme ve yabancı sermaye yatırımlarının artması yatmaktadır. Gümrük Birliği teknolojik açıdan üç etki doğurmaktadır. Öncelikle rekabetin arttığı bir ortamda mücadele eden firmalar daha etkin çalışma yöntemleri bulmak zorunda kaldıklarından ar-ge yatırımlarını arttırmaktadırlar. Yine genişleyen pazar karşısında firma ölçekleri büyümekte ve bu paralelde ar-ge yatırımlarına firmalar tarafından ayrılan pay artmaktadır. Ayrıca kurulan Gümrük Birliği'nin doğrudan yabancı sermayeyi çekmesi, bu yatırımların yeni teknolojileri birlik içerisine taşınması neticesinde birlik içerisinde daha yüksek teknolojilerin kullanılması söz konusu olmaktadır.⁶⁹ Mal, hizmet ve üretim faktörlerinin birlik içerisinde serbestçe dolaşması ile özellikle gelişmekte olan ülkelerin ileri teknolojilerden yararlanmaları, üretimde yeni teknolojileri transfer etmeleri ve verimlilikte artış sağlamaları mümkün olmaktadır.

⁶⁹ A.e, s. 148.

İKİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRK DIŞ TİCARETİNE ETKİLERİ

Türkiye, AB'ye tam üye olmadan Gümrük Birliği'ne dahil olmuştur. Bu bölümde, Türkiye ile AB arasında tesis edilen Gümrük Birliği'nin yarattığı statik ve dinamik etkiler incelenmeye çalışılacaktır. Bu amaçla öncelikle Türkiye ile AB ilişkilerinin tarihsel gelişimine kısaca değinilecek, sonrasında Gümrük Birliği tesisine yönelik düzenlemelere yer verilecektir. Sonrasında ise etkilerin tespit edilmesine yönelik olarak dış ticaret verileri analiz edilmeye çalışılacaktır.

Gümrük Birliği'nin tesis edilmesine yönelik olarak gerçekleştirilen düzenlemeler, Gümrük Birliği öncesi ve sonrası olmak üzere iki dönem itibariyle incelenecek, Türkiye'nin uyumu ve pozisyonu değerlendirilmeye çalışılacaktır. Gümrük vergileri ve eş etkili vergiler ile miktar kısıtlamalarındaki uygulamalar ve üçüncü ülkelere ortak gümrük tarifelerinin benimsenmesi hususlarındaki düzenlemelerin içeriğine ve mahiyetine yer verildikten sonra, 1996 yılı itibariyle Gümrük Birliği'nin sağlanması ile meydana gelen statik ve dinamik etkiler incelenecektir. Gümrük Birliği'nin ekonomik anlamda yarattığı değişiklikleri ortaya koyabilmek için 1996 yılı öncesi dönemde Türkiye ekonomisine ait verilere de yer verilecek, daha sonra günümüze kadar olan süreçte dış ticarete dair veriler incelenecektir.

Türkiye'nin ilgili dönemlerdeki dış ticaret göstergeleri, AB ülkeleri ve üçüncü ülkelerle dönemler itibariyle gerçekleştirdiği ticaret hacmi, gerçekleştirilen ticaretin mal gruplarına göre dağılımı, ticaretin sektörel dağılımı, kamu gelirlerinde meydana gelen değişimler ve işlem maliyetleri üzerindeki etkilerine yer verilecektir. Ayrıca Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri üzerinde durulacak, yabancı sermaye yatırımlarının durumu, ölçek ekonomileri ve verimlilik sağlanması, rekabetçi üstünlük sağlanması, teknolojik gelişimin sağlanmasına yönelik olarak ar-ge yatırımları incelenecektir.

2.1. TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK BİRLİĞİ

Türkiye ile AB arasında oluşturulan Gümrük Birliği, sanayi mallarının serbest dolaşımının sağlanması ve bu mallar üzerindeki miktar kısıtlamalarının karşılıklı olarak kaldırılması temeline dayanmaktadır. Bu sürecin içeriği, aşamaları, yükümlülükleri, istisnaları gibi pek çok konu Türkiye ile AB arasında yapılan antlaşmalarla ve alınan Ortaklık Konseyi kararlarıyla belirlenmiştir.

2.1.1. Gümrük Birliği Öncesinde İlişkilerin Gelişimi ve Ortaklık İlişkisinin Oluşturulması

Türkiye ile AB arasındaki Gümrük Birliği'nin niteliğinin ortaya konulabilmesi açısından meydana gelen bu ortaklığının nasıl oluştuğunun ve hangi aşamalardan geçtiğinin açıklanması yararlı olacaktır. Bu açıdan yapılan ortaklık anlaşmasından başlayarak dönemler itibarıyla söz konusu ortaklıkta çeşitli aşamalarda meydana gelen gelişmelere yer verilecektir. Nitekim Türkiye, nihai ortaklık hedefi içerisinde bir aşama olarak yer alan Gümrük Birliği'ne de çeşitli aşamalardan geçerek varabilmiştir.

Topluluğun kurucu anlaşması olan Roma Antlaşması'nın 238. maddesi

¹ Türkiye ile o dönemde Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) arasındaki ortaklığın hukuki dayanağını teşkil etmektedir. Birlik ile yapılan tüm anlaşmalar bu anlamda üye devletleri ve ilgili kurumları hukuken bağlamaktadır. Buna dayanarak 11 Temmuz 1959 tarihinde ortaklık antlaşması yapmak üzere başvuruda bulunan Türkiye'nin talebi, yapılan görüşmeler neticesinde 12 Eylül 1963 tarihinde Ankara Antlaşması'nın taraflarca imzalanmasıyla neticelenmiştir.

Topluluk, Türkiye'nin üyelik yükümlülüklerini yerine getirmekte güçlükler yaşayacağı gerekçesiyle tam üyelik ile ilgili olarak gerekli koşulları sağlayana kadar

¹ “Topluluk, bir üçüncü devletle, bir devletler birliğiyle ya da bir uluslararası örgütle, karşılıklı haklar ve yükümlülükler, ortak eylemler ve özel süreçler içeren ortaklık antlaşmaları yapabilir”.

bir ortaklık ilişkisi kurmuştur. Ankara Antlaşması, Türkiye için tam üyeliğe giden yolda ekonomik kalkınmasını tamamlamak ve Gümrük Birliği'ni tesis etmek üzere öncelikle bir "Hazırlık Dönemi", daha sonrasında ise sırasıyla "Geçiş Dönemi" ve "Son Dönem" olmak üzere üç ayrı dönemi öngörmüştür.

2.1.1.1. Hazırlık Dönemi

Hazırlık dönemi Türkiye'ye herhangi bir yükümlülük getirmemiş, bu dönem içerisindeki mali yardımlar ortaklığın önemli bir boyutunu oluşturmuştur. Nitekim Avrupa Yatırım Bankası kanalıyla 175 ECU tutarında bir fon Türkiye'ye verilmek üzere ayrılmıştır. Burada Türkiye'nin uyumunu kolaylaştırmak hedeflenmiş, söz konusu mali yardımların hibe olarak değil kredi niteliğinde yapılacağı anlaşma ekinde yer alan Geçici Protokol ve Mali Protokol'de belirtilerek hükme bağlanmıştır.²

Topluluk gerek bazı ürünlerde tarifeleri kaldırarak gerek bazı ürünlerde indirimler uygulayarak bu süreçte Türkiye'ye destek vermiştir. Roma Antlaşması'nın 38. maddesine dayanarak anlaşma ekinde yer verilen tarımsal ürünlerden Türkiye'nin ihracatında önemli yer tutan tütün, fındık gibi bazı ürünlere belirli koşullar altında gümrük indirimleri uygulanması suretiyle destek verilmiştir.³ Tarife kontenjanlarının ürün bazında belirlendiği Geçici Protokol'de kontenjanların arttırılması hususu da Ortaklık Konseyi'ne bırakılmış,⁴ bu anlamda Türkiye'nin ihracatı üzerindeki miktar kısıtlamalarında, alınacak Ortaklık Konseyi kararı çerçevesinde esneklik sağlamıştır.

Hazırlık döneminde, Türkiye'nin Topluluk ülkelerine gerçekleştirildiği ithalatta artış kaydedilmiştir. 1964 yılı itibariyle 154.429 bin dolar olarak gerçekleşen ithalatımız dokuz yılın sonunda 652.520 bin dolar seviyesine ulaşmıştır. Ancak bu dönemde ithalatın ihracattan daha fazla artmış olması nedeniyle dış ticaret sürekli açık vermiştir.

² Ankara Antlaşması, m. 3.

³ Roma Antlaşması, m. 38.

⁴ Geçici Protokol, m. 4.

Tablo 2.1: 1964-1972 Yılları Türkiye-AET Arası Gerçekleşen İthalat ve İhracat (Bin \$)

Yıl	İthalat	İhracat
1964	155.429	137.666
1965	163.122	156.852
1966	236.469	171.420
1967	237.915	176.679
1968	281.892	164.191
1969	284.462	214.857
1970	325.302	239.081
1971	455.660	266.557
1972	652.520	347.018

Kaynak: Devlet İstatistik Enstitüsü, İstatistik Göstergeler, Ankara, 1996, s. 285- 295.

12 yılda tamamlanması karara bağlanan geçiş döneminde ise amaç, Gümrük Birliği'ne aşamalı olarak geçilmesi ve Türkiye'nin Birliğin ekonomi politikalarına ve mevzuatına yaklaşması olarak belirlenmiştir. Ankara Antlaşması'nın yürürlüğe girişinden 4 yıl sonra Ortaklık Konseyi'nin, geçiş döneminin esas, usul ve sürelerini belirleyeceği Katma Protokol ile Türkiye'nin geçiş sürecine geçmesi hedeflenmiştir.⁵

2.1.1.2. Geçiş Dönemi

9 yıl süren hazırlık dönemi sonrasında Katma Protokol ile başlayan geçiş döneminde, ilk dönemden farklı olarak Türkiye'nin en geç 22 yıl bir takım yükümlülükleri yerine getirmesi istenmiştir. Protokol, Türkiye ile AET arasındaki gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin bir takvim çerçevesinde kaldırılmasını öngörmüş ve bu uygulamayı da ticarete konu olan mallar itibariyle dönemlere ayırmıştır. Gümrük Birliği'nin sanayi ürünlerini kapsayacağı öngörülerek ticarete konu olan sanayi ürünlerine Katma Protokol'ün 3.ekinde yer verilmiş, tarım ürünlerinde ortak bir tarım politikası izleneceği hususu kabul edilmiştir.

Katma Protokol'ün yürürlüğe girdiği 1 Ocak 1973 itibariyle Türkiye'nin Protokol ile belirlenen yükümlülüklerini 22 yıllık sürede yerine getirmesinin yanı sıra

⁵ A.e., m. 1.

ortak gümrük tarifesinin taraflarca kabulü ve yine taraflar arasındaki miktar kısıtlamalarının kaldırılması, mevzuatların yakınlaştırılması hususları da karara bağlanmıştır. Ekonomik ve ticari anlamda Topluluğa uyum sağlanması, bu çerçevede vergilendirme, rekabet gibi hususların düzenlenmesi açısından da protokol önem arz etmektedir.

Türkiye'nin öncelikle Topluluk çıkışlı olan sanayi mallarının ithalatındaki gümrük vergileri ve eş etkili vergileri 12 yılda, rekabet gücü az olan mevcut sanayilerin korunması, küçük sanayi dallarının güçlenebilmesi adına ise bu alanlardaki vergilerin 22 yılda sıfırlanması hedeflenmiştir. Burada önemli hususlardan biri de Gümrük Birliği çerçevesinde gümrük vergilerinin yanı sıra eş etkili mali yükümlülüklerin de kaldırılmasını öngören bir zemin oluşturulmuş olmasıdır. Bunun gereği olarak da damga vergisi, dış ticaret fonu gibi eş etkili mali yükler de kapsama alınmıştır.

Protokol taraflara ticarete gerçekleşecek sapmalar ya da güçlükler çıkması durumunda taraflara Ortaklık Konseyi'ne başvurmak suretiyle ilgili tedbir ve koruyucu önlemlerin alınması yolunu açık tutmuştur.⁶

1970'li yıllarda ülke ekonomisinde yaşanan güçlükler, siyasi alanda yaşanan istikrarsızlıklar Türkiye'nin Topluluk ile olan ilişkilerini olumsuz etkilemiştir. Yükümlülükleri yerine getiremez konuma gelen Türkiye, 1978 yılında Topluluğa 5 yıllık bir bağışıklık dönemi başvurusunda bulunmuştur. 12 ve 22 yıllık dönemlerden oluşan iki listede değişiklik talep etmiş, erteleme istemiş ve 8 milyar dolarlık finansman talebini sunmuştur. 5 yıllık bekleme isteği kabul edilen Türkiye'nin liste değişikliği ve finansman talepleri reddedilmiştir. Bu dönemde Topluluk ile ilişkiler dondurulmuş, daha sonra yeni dönem hükümetinin ilişkilerin yeniden canlandırması ve ülke ekonomisinin dışa açması gibi hedeflerine paralel olarak Türkiye 1987 yılında Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunmuştur.⁷

⁶ Katma Protokol, m. 5.

⁷ Hüseyin Şahin, **Türkiye Ekonomisi**, 6. Baskı, Ezgi Kitabevi, Bursa, 2000, s. 359.

2.1.1.3 Son Dönem

1978 yılı itibariyle askıya alınan ilişkiler, 1987 yılında Topluluğa tam üyelik başvurusunda bulunulmasıyla yeniden başlamıştır. Zira Katma Protokol'de yer alan ancak yerine getirilmeyen yükümlülüklerin yeni bir takvim çerçevesinde belirlenmesi ve yerine getirilmesi gereği doğmuştur. Yükümlülükler için yeniden belirlenen takvim sonunda Gümrük Birliği'nin tam olarak gerçekleşmesi hedeflenmiştir.

Son dönem Gümrük Birliği'ne dayanmaktadır ve 6 Mart 1995 tarihli ve 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı ile 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle resmen başlamamıştır. Türkiye ile Topluluğun ortaklık ilişkisinin son aşaması olan bu dönemde gümrük vergileri ve eş etkili yüklerin kaldırılmasını yanı sıra Ankara Anlaşması'nda öngörüldüğü üzere ekonomi politikalarında tam anlamıyla uyum sağlanmasını hedeflemiştir. Gümrük Birliği'nin nasıl uygulandığının anlaşılabilmesi açısından Topluluğun ekonomi politikalarına uyum sağlamaya yönelik olarak yapılan düzenlemelere yer vermek gerekmektedir. Nitekim Gümrük Birliği'nin işleyişi tüm bu düzenlemeler ile şekillendiğinden Gümrük Birliği'nin etkilerinin değerlendirilmesi açısından konu önem arz etmektedir.

2.2. GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN UYGULANMASI VE DIŞ TİCARETE YÖNELİK DÜZENLEMELER

Gümrük Birliği'nin etkilerinin tespit edilebilmesi açısından, yapılan düzenlemelerin Gümrük Birliği öncesinde ve sonrasında olmak üzere iki kısımda incelenmesi gerekmektedir. Bununla beraber uygulamaların etkilerinin doğru tespit edilebilmesi için Gümrük Birliği kapsamına alınan malların tanımlanması önemlidir. Nitekim Katma Protokol'ün ilgili maddeleri ile bu kapsam belirlenmiş olup, bu kısımda söz konusu sınırların belirtilmesi yararlı olacaktır.

Katma Protokol, üçüncü ülkeye ait maddelerden elde edilen ürünler de dahil olmak üzere Türkiye'de ya da Topluluk içerisinde üretilmiş olup serbest dolaşımda

olan ürünler ile yine menşei üçüncü ülkelere ait olan ancak Türkiye ya da Topluluk'da serbest dolaşıma girmiş ürünleri kapsam içerisine almaktadır. Ayrıca önceden gümrük vergileri ödenerek serbest dolaşıma sokulan ancak sonrasında, vergileri iade edilen malların serbest dolaşımda olmayacağı hususuna da dikkat çekilmiştir.⁸ Bu şekilde, bazı istisnai mal gruplarına yine protokol içerisinde yer verilerek ilgili mal gruplarının kapsam dışı bırakılması sağlanmıştır.

2.2.1. Gümrük Birliği Öncesi Yapılan Düzenlemeler

Hazırlık ve geçiş dönemi içerisinde yapılan düzenlemeler Türkiye'yi Gümrük Birliği'ne hazırlamaya yönelik olup bu kısımda söz konusu iki dönemde yapılan düzenlemeler ve etkilerine yer verilecektir. Gümrük Birliği öncesinde tarafların bir takım yükümlülükleri karşılıklı olarak yerine getirmeleri öngörülmüştür.

2.2.1.1. Gümrük Vergileri ve Eş Etkili Vergiler ile Miktar Kısıtlamaları Düzenlemeleri

Katma Protokol ile birlikte taraflar karşılıklı olarak ithalat ve ihracatta yeni gümrük vergileri ve eş etkili vergiler getirmemek ve ticari ilişkilerdeki bu gümrük vergilerini ve eş etkili vergileri arttırmamak hususlarında anlaşmışlardır.⁹ Bu düzenleme ile taraflar tarife indirimlerinin yapılmasından önce mevcut tarifelerin korunmasını tahahhüt etmişlerdir. Bu tahahhüt, Protokol ile çizilen takvimde gerçekleştirecek indirimlerin reel olarak anlamlı olmasını sağlanmaya yöneliktir.

Protokol çerçevesinde sanayi malları üzerine taraflarca uygulanacak gümrük indirimlerinin takvimi birbirinden farklı hazırlanmıştır. Burada amaç ekonomik açıdan zayıf olan ve rekabet gücü düşük olan Türkiye'nin öncelikli olarak güçlenmesini sağlamaktır. Bu çerçevede de Türkiye'nin gerçekleştireceği gümrük indirimleri zamana yayılmıştır. Ayrıca Topluluk, Türkiye çıkışlı hemen hemen tüm sanayi

⁸ Katma Protokol, m. 2/a, m. 2/b.

⁹ A.e., m. 7.

mallarına uyguladığı gümrük vergileri ve eş etkili vergileri kaldırırken, petrol ürünleri ile bir takım türevlerini ve bazı tekstil ürünlerini kapsam dışında tutmuştur.

Rafine edilmiş petrol ürünlerinde 200.000 tonluk bir kontenjan sınırı belirlenerek bu kontenjan dahilindeki ürünlerin Türkiye'den ithaline muafiyet tanınmış, bu limitin üzerindeki ithalattan ise gümrük vergilerinin alınmasını öngörülmüştür.¹⁰ Pamuk iplikleri, pamuklu dokumalar ve makine dokuması halılar gibi tekstil ürünlerinin ithalatındaki gümrük vergilerini 12 yıl içerisinde %25'erlik oranda, ilki yürürlük tarihi olmak bu tarihten itibaren sırasıyla dört, sekiz ve on iki yıl sonra yapılacak dört indirimle kaldırılması tahahhüt edilmiştir.¹¹

Pamuk ipliklerinde 300 ton, pamuklu dokumalarda 1.000 tonluk sınırlar içerisinde yapılacak ithalatta ise %75 oranında indirim yapılması da hükme bağlarken¹² ipek böceği kozaları ile ham ipek ithalatına kısıtlama getirme hakkı da saklı tutulmuştur.¹³ Burada miktar kısıtlamalarının kaldırılmasına yönelik hükme getirilen istisna da açıktır. Zira söz konusu ürünlerde belirlenen kota kadar ithalata muafiyet tanınmış, kotanın dolmasından sonra devam eden ithalat üzerinden belli oranlarda vergi alınması öngörülmüştür.

Diğer taraftan Türkiye'nin Topluluktan ithal edeceği mallar için 12 ve 22 yıllık olmak üzere iki ayrı takvim belirlenmiştir. Türkiye'nin yapacağı vergi indirimlerinin, Protokol'ün yürürlüğe girdiği ilk yıldan itibaren geçiş döneminin sonuna kadar, her yıl ürün bazında temel vergi oranının %10 oranında azaltılması suretiyle, 12 yılda tamamlanması öngörülmüştür.¹⁴ Bu anlamda kendi içinde bazı istisnaları barındırmak suretiyle Türkiye'nin tekstil, deri, plastik, kimya sanayinde, baskı ve matbaacılıkta ve diğer birçok sektördeki ürünlerin ithalatında gümrük vergilerini 12 yıllık süre içerisinde kaldırması öngörülmüştür.

¹⁰ A.e., 1 Sayılı Ek, m. 1

¹¹ A.e., 2 Sayılı Ek, m. 1/1.

¹² A.e., 2 Sayılı Ek, m. 1/2.

¹³ A.e., 2 Sayılı Ek, m. 2.

¹⁴ A.e., m. 10.

İstisna olarak ise Protokol'ün 3. ekinde sıralanan ürünlere uygulanan vergilerin 22 yıllık takvim içerisinde ilk önce yürürlük tarihinde olmak üzere sonrasında üç, altı ve onuncu yıllarda söz konusu ürünlerin temel vergi oranının %5 azaltılması suretiyle gerçekleştirileceği ve yapılacak diğer 8 indirimin ise %10'luk oranlarla yürürlük tarihinden on iki, on üç, on beş, on yedi, on sekiz, yirmi, yirmi bir ve yirmi iki yıl sonra yapılacağı hükme bağlanmıştır.¹⁵

Böylelikle Türkiye'nin bazı sanayi ürünlerinin ithalatındaki gümrük vergilerinde yapılacak indirimlerin daha geniş bir zamana dilimine yayarak gerçekleştirilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Zira Gümrük Birliği'ne giden yolda Türkiye'nin ekonomik anlamda güçlendirilmesinin sağlanmasına yönelik hazırlık dönemi sonrasında gelen geçiş dönemi, Türkiye'ye yükümlülükler getirmiş, bu yükümlülüklerin zamana yayılarak kolaylaştırılması amaçlanmıştır. Protokol'ün 3. eki incelendiğinde pek çok sanayi malında gümrük vergilerinde yapılacak indirimin 22 yıla yayıldığı görülmektedir. Bunlar arasında tüketime hazır hale gelmiş nihai malların yanı sıra pek çok hammadde ve ara mal bulunmaktadır.

Protokol dahilinde Türkiye'de kurulacak yeni sanayilerin korunmasını içeren çeşitli hükümlere de yer verilmiştir. Burada da yine amaç Türkiye'nin kalkınmasını hızlandırmak hedefiyle yeni sanayilerin oluşumu, gelişimi ve büyümesinin desteklemesidir.

“Akit taraflar, aralarında, ithalata yeni miktar kısıtlamaları ve eş etkili tedbirler koymaktan sakınırlar”¹⁶ hükmü ile taraflar arasındaki miktar kısıtlamalarının kaldırılması konusuna da Protokol'de açıklık getirilmiştir. Ancak bu hususta da tarafların yükümlülükleri farklılaşmış, karşılıklı uygulamalardaki istisnalar ayrıca belirlenmiştir.

Topluluk, Katma Protokol'ün gereği olarak Türkiye'ye uyguladığı miktar kısıtlamalarını, Protokol'ün yürürlüğe girmesi ile birlikte kaldırmıştır. Ancak ipek

¹⁵ A.e., m. 11.

¹⁶ A.e., m. 22/1.

böceği kozaları ve ham ipek gibi mallarda, ilerleyen zamanlarda yeni kotalar belirleme hakkını saklı tutmuştur. Buna karşılık Türkiye'nin miktar kısıtlamalarını kaldırmasına yönelik iki uygulama söz konusu olmuştur. Türkiye, üzerinde miktar kısıtlaması olmayan mallara ileride miktar kısıtlaması getirmeme güvencesi, üzerinde miktar kısıtlaması bulunan mallar da ise öncelikle bu kısıtlamaların bir takvim çerçevesinde kaldırılması ve sonrasında yine yeni miktar kısıtlaması getirilmemesi hususunda güvence taahhüt etmiştir.

İthalatı üzerinde miktar kısıtlaması olan mallara ise Protokol Türkiye'nin miktar kısıtlamalarını en geç 22 yıl içerisinde kaldırmasını, yürürlük tarihinden 1 yıl sonra Topluluk ithalatına kontenjan açılmasını öngörmektedir. Kontenjan miktarının ise Türkiye'nin Topluluk'dan 1969 ile 1971 yılları arasında yaptığı ithalatın aritmetik ortalamasının alınması yoluyla belirleneceği belirtilmiştir. Ayrıca yürürlük tarihinden 3 yıl sonra Türkiye'nin, kontenjanları her yıl en az %10 oranında, 13. yıldan itibaren de söz konusu kontenjanların her yıl en az %20 oranında genişletmesi hususunu karara bağlanmıştır.¹⁷

Protokol çerçevesinde belirlenen karşılıklı yükümlülüklerin uygulanması aşamasında bazı değişiklikler olmuş, Türkiye miktar kısıtlamaları olmayan mallardaki yükümlülüklerini iki dönem yerine getirdikten sonra bu yükümlülüklerini dondurmuştur. 1987 yılında yeniden başlayan süreç ile beraber aynı yol izlenerek, 1989 yılında %5, 1990 yılında %15 ve 1992 yılında da %20 oranında konsolidasyon gerçekleştirmek suretiyle öngörülen hedefe ulaşmıştır.¹⁸

2.2.1.2. Ortak Gümrük Tarifesi Düzenlemeleri

Gümrük Birliği'nde, birlik içi ülkelerin birbiriyle olan ticaretinde vergi ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasının yanı sıra üçüncü ülkelerle olan ticarete ortak bir gümrük tarifesinin benimsenmesi esastır. Aksi taktirde üye ülkelerin üçüncü

¹⁷ A.e., m. 25, m. 26.

¹⁸ Rıdvan Karluk, **Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye**, Ankara, 1997, s. 57.

lkeler ile yaptıkları ticarete farklı uygulamalar gerekleŖtirecek, bu durum ise ticareti zedeleyici etkilere yol açabilecektir. Neticede birlik dahilinde üçüncü lkelere karŖı izlenen politikalardaki uyumsuzluk, ye ülkelerde gelir kaybına neden olabilmektedir. Nitekim nc ülkenin, birlik içerisine nispeten dŖk gümrük tarifesi uygulayan ye ülkeden mal ihraç etmesi, gümrük tarifesi nispeten yüksek olan ye ülkede bir gelir kaybına yol açacaktır. Bu tip sakıncaların giderilmesi açısından ortak bir gümrük tarifesinin benimsenmesi önem arz etmektedir.

Bu açıdan bakıldığında Gümrük Birliği'ne giden yolda da ortak bir gümrük tarifesinin benimsenmesi bu tür sakıncaları bertaraf etmek için gerekli olmaktadır. Bu nedenle Katma Protokol'de Türkiye'nin AB Gümrük Tarife Cetvelini benimsemesi ngrlmŖtir. Gümrük Birliği hedefi doğrultusunda Türkiye'nin geliŖmekte olan sanayisinin korunması gereği de gözetilerek, Ortak Gümrük Tarifesi'ne uyum yükümlülüğü bir takvime bađlanmıŖtır. Topluluğun ve Türkiye'nin üçüncü lkelere uyguladıkları tarifelerdeki farklılıkların zamana yayılarak tedrici olarak giderilmesine alıŖılmıŖtır.

Türkiye'nin öncelikle kendi gümrük tarifesi ile Topluluğun Gümrük Tarifesi arasındaki farkın $\pm\%15$ oranında farklılığın olduğu mal gruplarında yapacağı tek uyumla birlik sağlaması ngrlmŖtir. Protokol'ün 10. maddesinde ngrlmŖ olan ikinci indirim zamanında bu uyumu sağlanması istenmiŖtir. Farkın daha büyük oranda olduğu tarifeler için ise Türkiye'nin aradaki farkı ikinci indirim tarihinden bir yıl sonra %20, sonrasında öngörülen 5. ve 7. indirim dönemlerinde de %20 oranında azaltılır ve nihayetinde 10. indirim dönemi ile beraber Ortak Gümrük Tarifesi uygulamasına tam olarak baŖlaması hedeflenmiŖtir.¹⁹ Türkiye'nin 12 yıllık takvim içerisinde Ortak Gümrük Tarifesine uyum sağlaması amalanmıŖtır.

Gümrük vergilerinin 22 yıllık takvim içerisinde indirilmesinin hedeflendiği, Protokolün 3 sayılı ekte yer alan listedeki mallarda ise Ortak Gümrük Tarifesine uyum yine 22 yıllık süreç içerisinde gerekleŖtirilmesi istisnası getirilmiŖ olup bu mallar

¹⁹ A.e., m. 17.

içerisinde Türk Gümrük Tarifesi ile Birlik Gümrük Tarifesi arasındaki farkın $\pm\%15$ olduğu mal grupları için bu farkın 11. maddede öngörülen dördüncü indirim esnasında tek bir uygulamayla giderilmesi, tarife farklılıklarının $\%15$ 'i aştığı mal gruplarında da 7. ve 9. gümrük indirimlerinin yapılması esnasında $\%30$ ve $\%20$ oranında olmak üzere azaltılması suretiyle uyumun sağlanması öngörülmüştür.²⁰

Protokol ile karara bağlanan Ortak Gümrük Tarifesine uyumu sağlamaya yönelik olarak Türkiye Protokol'de öngörülen yükümlülükleri belirlenen takvim içerisinde yerine getirmemiştir, bu hususta da ertelemeler yaşanmıştır. Ancak 1 Ocak 1996 tarihinde gerçekleşen Gümrük Birliği ile Türkiye'nin Ortak Gümrük Tarifesi'ne uyum sağlanmıştır.

Ortak Gümrük Tarifesine geçişte istisna olarak 2000 yılı sonuna kadar süren 5 yıllık dönemde otomobil, ayakkabı, deriden mamul ve mobilyalarda Ortak Gümrük Tarifesinden daha yüksek gümrük vergileri uygulanmıştır. 2001 yılı itibariyle tüm sanayi mallarında Ortak Gümrük Tarifesi benimsenmiş, 2008 yılı itibariyle de AB'nin geliştirmekte olan ülkelere ve az gelişmiş ülkelere uyguladığı Genelleştirilmiş Tercihler Sistemi'ne uyum gerçekleşmiştir.²¹

2.2.2. Gümrük Birliği Sonrası Yapılan Düzenlemeler

Topluluk ile Türkiye arasında Ankara Antlaşması ile Gümrük Birliği'nin kurulması odaklı süreç, Katma Protokol doğrultusunda alınan kararlarla şekillendirilmiş ve nihayetinde 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı ile Katma Protokol'de öngörülmüş olan "Son Dönem" in içerisindeki uygulamaya ilişkin kurallar belirlenmek suretiyle hedef gerçekleştirilmiştir. Bu kurallar, Gümrük Birliği'nin taraflar arasında tesisinde malların serbest dolaşımı ile ticaret politikası, gümrük vergileri ve eş etkili vergiler ile miktar kısıtlamalarının kaldırılması, ortak ve tercihli

²⁰ A.e., m. 18.

²¹ Seyhun Doğan, Semanur Soyyiğit Kaya, "Gümrük Birliği Sonrasında (1996-2009) Türkiye'nin Avrupa Birliği ile Dış Ticaretinin Ülke ve Fasil Bazlı Yoğunlaşma Analizi", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı: 14, 2011, İstanbul, s. 2.

tarife politikaları, fikri, sınai ve ticari mülkiyet, rekabet gibi pek çok konuda gerçekleştirilecek uygulamaları kapsamaktadır.

2.2.2.1. Gümrük Vergileri ve Eş Etkili Vergiler ile Miktar Kısıtlamaları Düzenlemeleri

1/95 sayılı Ortaklık Konseyi kararı ile Türkiye ile Avrupa Topluluğu arasındaki Gümrük Birliği tesis edilerek 1 Ocak 1996 tarihi itibariyle taraflar arasında gerçekleşen ithalat ve ihracat işlemlerinde uygulanan gümrük vergileri ve eş etkili vergiler tamamen kaldırılmış, taraflar arasındaki miktar kısıtlamaları ve eş etkili önlemler yasaklanmıştır. Alınan bu kararlar ile birlikte taraflar arasında yeni gümrük vergileri ve yeni miktar kısıtlamalarının da söz konusu olmayacağı hususunda da karşılıklı güvence verilmiştir.

Ancak genel ahlak, kamu düzeni, kamu güvenliği, genel sağlık ve yaşamın korunması ve de sanatsal, tarihi ya da arkeolojik değer taşıyan ulusal varlıkların mülkiyetinin korunması amacıyla taraflara ilgili mallarda ihracat işleminin ve transit geçişin yasaklanması ya da kısıtlanması hususunda istisna tanınmıştır.²² Bu tür bir durumda Topluluğun yapacağı düzenleme ile ilgili bir yöntem belirlenmemiş ancak 7. maddede koşulları belirtilmiş olan istisnai durumun gerçekleşmediği ürünlerin ticareti halinde, yine Ortaklık Konseyi Kararı'nın 10. maddesinde belirlenen usullere uygun olarak Türkiye'nin, bu ürünleri piyasadan toplatması, girişinin ve kullanımının yasaklanması ya da kısıtlanması için her türlü önlemi alınabileceği hususu karara bağlanmıştır.²³

Türkiye'nin söz konusu hallerde bir önlem almaya karar vermesi durumunda bu kararını Ortaklık Komitesi aracılığıyla Topluluğa bildirmesi öngörülmüştür. Toplulukla karşılıklı olarak bir çözüm üretilmesi için Türkiye bir ay süresince herhangi bir önlem alamazken, ivedi hallerde ön inceleme olmaksızın önlem alabilmekte ve

²² 1/95 Sayılı Ortaklık Konseyi Kararı, m. 7.

²³ A.e., m. 10/2.

sonrasında bu önlemi Ortalık Komitesine bildirmektedir. Topluluk, Ortalık Komitesi'nden, önleme yönelik incelemeyi istediği zaman talep edebilmektedir.²⁴

2.2.2.2. Ortak Gümrük Tarifesi, Topluluk Politikası ve Mevzuat Uyumuna Yönelik Düzenlemeler

Tesis edilen Gümrük Birliği ile yaratılan entegrasyonun meydana çıkarabileceği olumsuz etkilerden tarafların korunması açısından ortak ticaret politikalarının izlenmesi büyük önem arz etmektedir. Tarafların, birbirleriyle olan ticari ilişkilerini düzenlemenin yanı sıra diğer ülkeler ile yürüttükleri ticari ilişkilerde ortak bir politika benimsemeleri, üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi uygulamaları, tarife değişikliklerinde birbirlerine uyum göstermeleri ve tüm ticari önlemlerde ortak bir davranış sergilemeleri gerekmektedir. Bu açıdan Topluluğun diğer ülkeler ile yapmış olduğu serbest ticaret anlaşmaları, tercihli tarife anlaşmaları, tesis ettiği diğer gümrük birlikleri, ortak ticaret politikası kapsamında değerlendirilmelidir.

Ortalık Konseyi Kararı, öncelikle Türk Gümrük Tarife Cetvelini, Topluluğun mevcut tarife cetveliyle uyumlu hale getirerek Türkiye'nin üçüncü ülkelere gerçekleştireceği ticarete Topluluk ile eş tarife uygulamasını gerçekleştirmesini, sonrasında ise Topluluk tarife cetvelinde meydana gelebilecek değişiklikleri de Toplulukla birlikte eş anlı olarak benimseyerek tarife ortaklığını koruması öngörülmüştür.²⁵

Tarife uyumunun eş anlı olarak gerçekleştirilemeyeceği durumlarda Türkiye'ye süre verilebileceğini ancak Türkiye'nin ortak gümrük tarifесinden daha düşük bir tarife uygulamasının söz konusu olamayacağını kararda açıkça belirtilmiş, istisna olarak ise Konsey tarafından kararlaştırılacak belli ürünlerde Türkiye'nin 1 Ocak 2001 tarihine kadar ortak tarifeden daha yüksek bir tarife sürdürebileceği

²⁴ A.e., m. 10/3.

²⁵ A.e., m. 13.

belirtilmiştir. Ayrıca Topluluğun tarife kotaları ve tarife tavanlarına ilişkin aldığı kararları eş anlı olarak uygulaması için Türkiye'ye belli bir süre önce haber verilmesi gereğine de değinilmiştir.²⁶

Ortak Ticaret Politikasına uyumun sağlanmasına yönelik olarak ise Topluluk, üçüncü ülkeler ile ilgili olarak ithalatta ortak kurallar, miktar kotalarının yönetimine ilişkin Topluluk usul ve uygulama hükümleri, dampingli ve sübvansiyonlu ithalata karşı koruma önlemleri, ortak ticaret alanındaki usuller, ihracatta ortak kurallar, resmi destekli ihracat kredileri, tekstil ve giyim için dışarıda işleme rejimi, ortak kurallara tabi tekstil ithalatı, otonom rejime tabi tekstil ithalatı, Tayvan'dan tekstil ithalatı gibi, bazı düzenlemelere yer verdiği çeşitli yönetmelikleri, Türkiye'nin de benzer önlemler almak suretiyle uygulamasını istenmiş, özellikle tekstil sektöründeki uygulamalarda birlik sağlanması hususuna önem verilmiştir.²⁷

Tercihli Tarife Politikalarına uyum sağlanması hususunda da Türkiye'ye beş yıllık bir süre tanınmış, tercihli gümrük rejimine aşamalı olarak geçmesi hedeflenmiştir. Tam uyumun sağlanabilmesi açısından otonom rejimlerin yanı sıra üçüncü ülkelerle yapılacak tercihli tarife anlaşmalarının da kapsama alınması gereği vurgulanmış, bu hususta Türkiye'nin gereken önlemleri alarak anlaşmaları müzakere etmesi istenmiştir. Türkiye'nin Topluluk'dan farklı tercihli tarife uyguladığı durumlarda ise Türkiye'ye ithal edilen ürünlere telafi edici vergi uygulaması getirilmiştir. Ürünün Türkiye'nin aynı tercihli tarifeyi benimsemediği ülkelerden ithal edilmesi durumunda, Türkiye'de ödenecek olan verginin Topluluk nezdinde uygulanan vergiden %5 oranında fazla olması durumunda ve ürünlerle ilgili olarak önemli bir trafik sapmasının tespiti durumunda telafi edici verginin uygulanması söz konusu olacaktır.²⁸

Genel olarak Topluluk mevzuatına uyum sağlanması hususuna Konsey Kararında geniş yer verilmiş olup bu çerçevede belirlenen hükümler, uygulamalarda

²⁶ A.e., m. 14/1, 2, m. 15.

²⁷ A.e., m. 12.

²⁸ A.e., m. 16.

birliği sağlamaya yönelik olarak Türkiye'nin Topluluk yasalarına yakınlaşması gereğini doğurmuştur. Bu bağlamda, fikri, sınai ve ticari mülkiyetin korunması, rekabet, teknik engellerin kaldırılması, korunma, ticaret tedbirleri ve gümrük işlemleri gibi hususlarda hükümler belirlenmiştir.

Türkiye Ortaklık Konseyi Kararı ile 5 yıl içerisinde ticaretteki teknik engellerin kaldırılmasına yönelik olarak Topluluk tarafından kullanılmakta olan belgelerin Türkiye'nin iç hukuk sistemine dahil edilmesi ve taraflar arasındaki ticaretin de bu belgeler üzerinden gerçekleştirilmesi hususları da hükme bağlanmıştır.²⁹

2.3. GÜMRÜK BİRLİĞİ'NİN DIŞ TİCARETE ETKİLERİ

Gümrük Birliği, Türkiye ekonomisini kökten etkileyen önemli bir süreç olmuştur. Makro ve mikro düzeyde çeşitli yapısal etkileri olan Gümrük Birliği'nin dış ticareti nasıl ve ne yönde etkilediği statik ve dinamik etkiler kapsamında analiz edilmeye çalışılacaktır. Gümrük Birliği'nin etkilerini incelerken ulusal ve uluslararası siyasi gelişmelerin etkisi, faiz, döviz kuru gibi değişkenlerdeki değişimlerin ekonomiye yansması gibi hususlar ortaya çıkan etkilerin değerlendirilmesinde önem arz etmektedir.

2.3.1. Statik Etkiler

Gümrük Birliği'nin statik etkileri, birliğin oluşturulması ile yeniden dağıtılan kaynakların ne şekilde değişimler yarattığını gösteren etkilerdir. Gümrük Birliği sonucunda ithalatta, ihracatta, üretim ve tüketim düzeyinde nasıl değişimler yaşandığı ve kurulan birliğin refah üzerindeki etkisi tespit edilmeye çalışılacaktır.

²⁹ A.e., m. 8, m. 9.

2.3.1.1. Üretim Etkisi

Tarife ve kotaların kaldırılmasıyla, ticarete konu olan malların fiyatlarının düşmesi sonucunda Gümrük Birliği'ne üye ülkeler daha ucuz kaynaktan daha fazla yararlanma imkanına kavuşmakta, üyeler arasındaki ticaret hacmi artmaktadır. Bunun yanı sıra Birliğin kurulmasıyla beraber üçüncü ülkelere uygulanan ortak gümrük tarifeleri ve eş etkili uygulamalar sonucunda, en düşük maliyetli kaynağın birlik dışında kaldığı durumlarda ticaret, birlik içerisindeki yüksek maliyetli ülkeye sarmakta ve üye ülkeler zarara uğramaktadır.

Türkiye'nin genel dış ticaret hacmi ile AB ülkeleriyle yaptığı ticaretin hacmi ve bunların oransal değişimleri incelendiğinde, Türk dış ticaretinde AB'nin payı ortaya çıkmakta, Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesi ve sonrasında Birlik ülkeleriyle gerçekleştirdiği ticaretteki değişimleri inceleme imkanı doğmaktadır. Türkiye'nin gümrük vergisi indirimlerine başladığı dönemden itibaren dış ticaret verilerini gösteren Tablo 2.2 incelendiğinde, yıllar itibariyle dış ticaret açıklarının artarak devam ettiği, gümrük vergilerinde yapılan indirimlerin Türk dış ticaretini olumsuz etkilediği görülmektedir. Tablo 2.3 ise AB ülkelerine uygulanan gümrük vergilerinin sıfırlandığı 1996 yılından itibaren Türkiye'nin yıllar itibariyle gerçekleştirdiği dış ticaret değerlerini göstermektedir.

1995 yılında 21.637 milyon \$ olan ihracat 1999 yılı itibariyle 26.587 milyon \$'a ulaşmıştır. 1995 ile 1999 yılları arasında ihracatta %22.8 oranında artış gerçekleşmiştir. İthalat ise 1998 yılında 45.921 milyon \$'a gerilemiştir. Burada ekonomik krizin yansımalarını görmek mümkündür. Krizin etkisiyle, 1995 yılında %60,5 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı 1998 yılında % 58.7'ye yükselmiştir. 1999 yılında da bu yükseliş devam ederek % 65,3'e ulaşmıştır. İthalat ve ihracattaki bu gelişmeler sonucunda da 1995 yılında 14.072 milyon \$ olan dış ticaret açığı 1999 yılında 14.084 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Dış ticaret hacmi ise 1995 yılında 57.346 milyon \$'dan 1999 yılında 67.258 milyon \$'a ulaşmıştır.

Tablo 2.2: 1973-1995 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticareti (milyon \$)

Yıl	İhracat	Değişim Oranı (%)	İthalat	Değişim Oranı (%)	Hacim	Denge	İhr/İth(%)
1973	1.317	-	2.086	-	3.403	-769	63,14
1974	1.532	14,03	3.778	44,79	5.310	-2.246	40,55
1975	1.401	-9,35	4.739	20,28	6.140	-3.338	29,56
1976	1.960	28,52	5.129	7,60	7.089	-3.169	38,21
1977	1.753	-11,81	5.796	11,51	7.549	-4.043	30,24
1978	2.228	21,32	4.599	-26,03	6.827	-2.371	48,45
1979	2.261	1,46	5.069	9,27	7.330	-2.808	44,60
1980	2.910	22,30	7.909	35,91	10.819	-4.999	36,79
1981	4.703	38,12	8.933	11,46	13.636	-4.230	52,65
1982	5.746	18,15	8.843	-1,02	14.589	-3.097	64,98
1983	5.728	-0,31	9.235	4,24	14.963	-3.507	62,02
1984	7.134	19,71	10.757	14,15	17.891	-3.623	66,32
1985	7.958	10,35	11.343	5,17	19.301	-3.385	70,16
1986	7.457	-6,72	11.105	-2,14	18.562	-3.648	67,15
1987	10.190	26,82	14.158	21,56	24.348	-3.968	71,97
1988	11.662	12,62	14.335	1,23	25.997	-2.673	81,35
1989	11.625	-0,32	15.792	9,23	27.417	-4.167	73,61
1990	12.959	10,29	22.302	29,19	35.261	-9.343	58,11
1991	13.593	4,66	21.047	-5,96	34.640	-7.454	64,58
1992	14.715	7,62	22.871	7,98	37.586	-8.156	64,34
1993	15.345	4,11	29.428	22,28	44.773	-14.083	52,14
1994	18.106	15,25	23.270	-26,46	41.376	-5.164	77,81
1995	21.637	16,32	35.709	34,83	57.346	-14.072	60,59

Kaynak: TÜİK, 15.07.2012.

2001 yılında dış ticaret dengesinde bir iyileşme yaşanmıştır ancak bunun nedeni Cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizi olan Şubat 2001 krizine bağlı olarak ithalatta yaşanan gerilemedir. Bir önceki yıl %50.9 olan ihracatın ithalatı karşılama oranı 2001 yılında %75,6'ya yükselmiştir. 2002 yılında 15.495 milyon \$ olan dış ticaret açığı sonraki yıllarda artış içerisinde olmuştur. Ancak bu artış 2003 yılında, bir önceki yıla göre %42.5 olurken 2006 yılında bir önceki yıla göre %25 civarında bir artış ile 54,041 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. Gümrük vergisi indirimlerinin başladığı 1973 yılından başlayarak değerlendirildiğinde 1973-1995

döneminde gerçekleşen dış ticaret açığı 14.072 milyon dolar iken 1996-2006 döneminde ise 54.041 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Vergi indirimleri döneminde ihracatın ithalatı karşılama oranı Gümrük Birliği sonrası dönemde yükselmiş olsa da genel olarak dış ticaret açığı ve ihracatın ithalatı karşılama oranında olumsuz bir seyrin olduğu görülmektedir.

Tablo 2.3: 1996-2013 Yılları Arası Türkiye'nin Dış Ticareti (milyon \$)

Yıl	İhracat	Değişim Oranı (%)	İthalat	Değişim Oranı (%)	Hacim	Denge	İhr/İth(%)
1996	23.224	6,83	43.627	18,15	66.851	-20.403	53,23
1997	26.261	11,56	48.559	10,16	74.820	-22.298	54,08
1998	26.974	2,64	45.921	-5,74	72.895	-18.947	58,74
1999	26.587	-1,46	40.671	-12,91	67.258	-14.084	65,37
2000	27.775	4,28	54.503	25,38	82.278	-26.728	50,96
2001	31.334	11,36	41.399	-31,65	72.733	-10.065	75,69
2002	36.059	13,1	51.554	19,7	87.613	-15.495	69,94
2003	47.253	23,69	69.340	25,65	116.593	-22.087	68,15
2004	63.167	25,19	97.540	28,91	160.707	-34.373	64,76
2005	73.476	14,03	116.774	16,47	190.250	-43.298	62,92
2006	85.535	14,1	139.576	16,34	225.111	-54.041	61,28
2007	107.272	20,26	170.063	17,93	277.335	-62.791	63,08
2008	132.027	18,75	201.964	15,8	333.991	-69.937	65,37
2009	102.143	-29,26	140.928	-43,31	243.071	-38.785	72,48
2010	113.883	10,31	185.544	24,05	299.427	-71.661	61,38
2011	134.907	15,58	240.842	22,96	375.749	-105.935	56,01
2012	152.561	11,57	236.537	-1,82	389.098	-83.976	64,49
2013	151.807	-0,49	251.650	6,00	403.457	-99.843	60,32

Kaynak: TÜİK, 13.03.2014.

2008 yılında yaşanan ekonomik krizin yansımaları 2009 yılının verilerinde ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin toplam ihracatının %29 oranında, toplam ithalatının da %43 oranında gerilediği görülmektedir. İthalattaki belirgin düşüşün etkisiyle ihracatın ithalatı karşılama oranı yükselmiştir. 2010, dış açıktaki her ay yeni bir rekorun kırıldığı

bir yıl olmuştur ve yıl sonu itibariyle dış açık o güne kadar olan en yüksek seviyesinde gerçekleşmiştir.

2011 yılında bir önceki yıla göre %15 oranında artan ihracat takvim yılı itibariyle rekor bir düzeyde, 135 milyon dolar civarında gerçekleşmiştir. Aynı şekilde 2011 yılı ithalatının 240 milyon dolar civarında gerçekleştiği görülmektedir. Sonuçta 106 milyon dolar civarlarındaki dış ticaret açığı ile yıl tamamlanmıştır. 2001 ve 2003 yıllarında dış ticaret açığı azalmış, 2006 ve 2011 yıllarında ise büyük boyutlara ulaşmıştır.

2012 yılına bakıldığında ise ihracatın %11,5 oranında bir artış ile 152 milyon dolar civarında gerçekleşerek yeni bir rekor değere ulaşıldığı görülmektedir. İthalat ise %1.87'lik bir düşüş ile 236.537 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu durum ithalatta kullanılan bazı malların yerli üretiminin desteklenmesi, enerji konusunda petrol faturasını olumlu etkileyen yatırımların artması ve komşu ülkelerle dış ticaretin gelişmesi sonucu dış ticaret açığını azalması sonucunu doğurmuştur. Bu olumlu gelişmede İran ile yapılan dış ticaret ödemelerinin altın ile gerçekleştirmesinin büyük etkisi olmuş, dış ticaret açığı %20 seviyesinde gerileyerek 83.975 milyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

İhracat ve ithalatın AB, EFTA, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü (OECD) ülkeleri gibi ülke gruplarına göre dağılımı incelendiğinde Gümrük Birliği'nin ticaret yaratıcı etkisinin birlik lehine mi yoksa Türkiye lehine mi açıkça görülebilmektedir. Birliğe üye olan ülkelerin üyelik sürecinin ilk yıllarında ithalatın ihracattan hızlı artması doğal olmaktadır. Zira ülkenin rekabet gücü, birlik üyesi ülkelere göre daha düşük olmaktadır. Türkiye'nin de AB'ye ithalatı, ihracatının üzerinde seyretmiştir. 1996 yılında 12.097 milyon \$ olan AB ihracatı 1998 yılında 14.128 milyon \$ olurken, ithalat 1998 yılında 24 milyon doları aşmıştır. AB ile dış ticaret açığı 10.442 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 2.4: 1990-2013 Yılları Arası Türkiye'nin AB ile Dış Ticareti (milyon \$)

Yıl	İhracat	İthalat	Hacim	Denge	İhr/İth(%)
1990	7.392	10.363	17.755	-2.971	71.33%
1991	7.603	10.337	17.940	-2.734	73.55%
1992	8.232	11.034	19.266	-2.802	74.61%
1993	8.035	14.369	22.404	-6.334	55.92%
1994	9.080	11.219	20.299	-2.139	80.93%
1995	11.722	17.255	28.977	-5.533	67.93%
1996	12.092	23.517	35.609	-11.425	51.42%
1997	12.900	25.316	38.216	-12.416	50.96%
1998	14.128	24.570	38.698	-10.442	57.50%
1999	14.922	21.833	36.755	-6.911	68.35%
2000	15.086	27.388	42.474	-12.302	55.08%
2001	16.854	18.949	35.803	-2.095	88.94%
2002	19.468	24.519	43.987	-5.051	79.40%
2003	25.899	33.495	59.394	-7.596	77.32%
2004	34.451	45.437	79.888	-10.986	75.82%
2005	38.400	49.220	87.620	-10.820	78.02%
2006	44.016	55.055	99.071	-11.039	79.95%
2007	54.694	63.330	118.024	-8.636	86.36%
2008	57.251	69.020	126.271	-11.769	82.95%
2009	43.426	53.134	95.560	-9.708	81.73%
2010	48.589	67.028	115.617	-18.439	72.49%
2011	57.846	84.853	142.699	-27.007	68.17%
2012	55.017	81.458	136.475	-26,441	67.54%
2013	58.244	85.899	144.143	-27,655	67.80%

Kaynak: TÜİK, 13.03.2014.

2002 yılında itibaren AB'den yapılan ithalatta sürekli artış yaşanmış ve dış ticaret açığı 2006 yılında 11.039 milyon \$ olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında Türkiye'de ihracatın ithalatı karşılama oranı %65,3 olarak gerçekleşirken, AB'ye karşı ihracatın ithalatı karşılama oranı %82,9 olarak gerçekleşmiştir. Bu dönemde AB ile olan ticarete bakıldığında, reel olarak hem ihracatın hem de ithalatın gerilediği ancak AB ülkelerine yapılan ihracatın toplam ihracat içerisindeki payının fazla düşmediği, AB ülkelerinden gerçekleştirilen ithalatın toplam ithalat içerisindeki payının ise arttığı görülmektedir.

Tablo 2.5: 1990-2013 Yılları Arası Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İhracatı (milyon \$)

Yıl	OECD	AB	EFTA	AFRİKA
1990	9.168	7.485	333	748
1991	9.505	7.784	286	810
1992	9.905	8.477	298	782
1993	9.596	8.272	248	710
1994	11.416	9.389	277	844
1995	14.095	12.207	294	1.071
1996	14.456	12.569	336	1.159
1997	15.609	13.435	414	1.234
1998	17.003	14.813	357	1.818
1999	18.077	15.424	362	1.655
2000	19.006	15.664	324	1.373
2001	20.616	17.546	316	1.521
2002	23.551	20.415	409	1.697
2003	30.425	27.394	538	2.131
2004	40.518	36.581	667	2.968
2005	44.355	41.365	821	3.631
2006	54.481	47.935	1.189	4.566
2007	65.675	60.399	1.328	5.976
2008	70.472	63.390	3.262	9.063
2009	55.832	46.977	4.336	10.180
2010	57.394	52.685	2.416	9.283
2011	67.114	62.347	1.887	10.334
2012	66.290	59.198	2.601	13.357
2013	68.674	62.832	1.662	14.147

Kaynak: TÜİK, 13.03.2014.

Gümrük Birliği sonrası dönemde Türkiye'nin AB'ye olan ihracatı, yaptığı ithalattan daha hızla bir şekilde artmıştır. Yani Türkiye'nin AB karşısındaki rekabet gücünün her sene giderek yükseldiği görülmektedir. Genel dış ticaret verilerinde ihracatın ithalatı karşılama oranı düşükken, AB ile yapılan ticarete bu oranın yüksek olduğu görülmektedir. Türkiye'nin dış ticaret açığının AB ile yapılan ticaretten kaynaklanan kısmı giderek azalmaktadır. Bu durum AB ile olan ticari ilişkini istikrarlı ve dengeli bir seyir izlediğini göstermektedir.

Gümrük Birliği'nin sağlanmasından önceki dönemde Türkiye'nin AB ile ticareti, Türkiye'nin genel dış ticaretine paralel gitmiş, birlik sonrasında ise AB ile yapılan ihracat, ithalattan daha hızlı bir şekilde artmış ve ihracatın ithalatı karşılama oranı giderek yükselmiştir. Ancak Türkiye'nin AB ülkelerine yaptığı ihracattaki artış trendine rağmen Gümrük Birliği'nin ticaret yaratıcı etkisi, AB ülkeleriyle olan ithalatın ihracattan daha büyük bir sahip olması sebebiyle, AB lehine gerçekleşmiştir.

Türkiye ekonomisinde yaşanan krizler, AB ile uyumlu olmamakla beraber uygulamada var olan bir takım politikalar, küresel kriz dönemlerinde AB ülkelerinde meydana gelen fiyat artışları ve benzeri nedenlerle ihracat gelirlerinde yaşanan gerilemeler gibi pek çok neden de bu sonucun doğmasında önemli birer etken olmuştur.

Tablo 2.6: 1990-2013 Yılları Arası Türkiye'nin Ülke Gruplarına Göre İthalatı (milyon \$)

Yıl	OECD	AB	EFTA	AFRİKA
1990	15.123	10.597	597	1.338
1991	15.007	10.675	541	751
1992	16.303	11.514	791	808
1993	21.207	14.913	727	716
1994	16.000	11.644	563	861
1995	24.630	18.025	892	1.386
1996	31.919	24.321	1.112	1.994
1997	35.640	26.119	1.287	2.197
1998	33.496	25.282	1.169	1.758
1999	29.053	22.530	926	1.687
2000	36.821	28.527	1.155	2.714
2001	26.886	19.823	1.481	2.819
2002	34.155	25.689	2.512	2.696
2003	45.545	35.140	3.396	3.338
2004	62.309	48.103	3.911	4.820
2005	69.583	52.696	4.440	6.047
2006	77.813	59.401	4.522	7.405
2007	91.857	68.612	5.775	6.784
2008	102.902	74.802	6.218	7.770
2009	75.144	56.588	2.781	5.700
2010	99.379	72.244	4.002	6.414
2011	121.328	91.128	5.846	6.767
2012	113.722	87.446	5.238	5.922
2013	124.196	92.252	10.654	6.031

Kaynak: TÜİK, 13.03.2014.

Ticaret saptırıcı etki değerlendirildiğinde ise Türkiye açısından Gümrük Birliği'nin ticaret saptırıcı bir etki göstermediği görülmektedir. Nitekim Gümrük Birliği öncesinde Türkiye'nin dış ticaretinde önemli bir yer tutan AB ülkeleri ile yapılan ticaret, Gümrük Birliği sonrasında da artarak devam etmiştir. AB ülkelerine yapılan ihracat, bu ülkelere yapılan ithalatın gerisinde olsa da, bu ülkelerle Türkiye arasındaki ithalat ve ihracat her geçen yıl artmıştır. Türkiye'nin diğer ülkelerle olan dış ticaretinde ise önemli değişiklikler yaşanmamıştır. Bu anlamda

değerlendirildiğinde Türkiye açısından Gümrük Birliği'nin ticaret saptırıcı bir etki göstermediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

2.3.1.2. Tüketim Etkisi

İhracatın ve ithalatın mal gruplarına göre dağılımına bakıldığında mal gruplarının ihracatında ve ithalatında yıllar itibariyle artan bir trend söz konusudur. Gümrük Birliği sonrasında gerek tüketim malları gerekse ara mallar ve sermaye mallarının ihracatında önemli artışlar kaydedilmiştir. Bunların arasında tüketim mallarının ihracatı, sermaye malları ve ara malların ihracatları toplamını aşmıştır. İhracatın dağılımından ve sermaye malı ihracatının toplam ihracat içindeki payından, Türkiye'nin, sermaye malı ihracatında başarılı olamadığı görülmektedir.

Tablo 2.7: 1990-2013 Yılları Arası İhracatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon \$)

Yıl	Sermaye Malları	Ara mallar	Tüketim Malları
1990	305	5.992	6.661
1991	349	6.259	6.984
1992	492	6.259	7.960
1993	552	6.526	8.263
1994	737	8.163	9.181
1995	848	8.934	11.849
1996	1.120	9.767	12.318
1997	1.276	11.100	13.861
1998	1.342	11.251	14.365
1999	1.820	10.863	13.849
2000	2.176	11.565	13.987
2001	2.658	13.369	15.262
2002	2.790	14.657	18.465
2003	4.344	18.494	24.125
2004	6.531	25.946	30.502
2005	7.998	30.290	34.835
2006	9.423	37.788	37.790
2007	13.755	49.403	43.696
2008	16.725	67.734	47.077
2009	11.117	49.734	40.733
2010	11.771	56.381	45.321
2011	14.192	67.942	52.219
2012	13.749	82.706	55.590
2013	15.595	74.811	60.740

Kaynak: TÜİK, 13.03.2014.

1980’li yıllarda yatırım teşviki kapsamında sıfırlanan ithalat vergilerinin etkisiyle, ithalatın önemli bir kısmı, ara mal ve sermaye malından oluşmaktadır. Bunu tüketim malı izlemektedir. Türkiye, tüketim malı ithal etmekten ziyade üretime dayalı bir ithalat yapısı sergilemekte, ara mal ve sermaye malı ithal ederek, bunları üretime koşmaktadır. İthalat, üretimdeki yüksek girdi ihtiyacı nedeniyle, ağırlıklı olarak sermaye mallarında ve ara mallardan oluşmuşsa da Gümrük Birliği’nin tesis edilmesiyle tüketim malları ithalatı, sıfırlanan gümrük vergileri nedeniyle önemli ölçüde artmıştır. Sürekli nitelik gösteren bu artışlar Gümrük Birliği’nin tüketim etkisinin ortaya çıktığını göstermektedir.

Tablo 2.8: 1990-2013 Yılları Arası İthalatın Mal Gruplarına Göre Dağılımı (milyon \$)

Yıl	Sermaye Malları	Ara mallar	Tüketim Malları
1990	4.020	16.153	2.099
1991	4.280	14.995	1.650
1992	4.815	16.196	1.773
1993	7.332	19.455	2.503
1994	5.195	16.633	1.342
1995	8.094	25.198	2.330
1996	10.254	29.114	4.021
1997	11.108	32.120	5.052
1998	10.661	29.907	5.005
1999	8.727	26.854	4.820
2000	11.365	36.010	6.928
2001	6.940	30.301	3.813
2002	8.400	37.656	4.989
2003	11.326	49.735	7.813
2004	17.397	61.549	12.100
2005	20.363	81.868	13.975
2006	23.316	99.555	16.102
2007	27.054	123.640	18.694
2008	28.021	151.747	21.489
2009	21.463	99.510	19.290
2010	28.818	131.445	24.735
2011	37.271	173.140	29.692
2012	33.924	174.923	26.700
2013	36.759	183.812	30.416

Kaynak: TÜİK, 13.03.2014.

2.3.1.3. Ticaret Hadlerine Etkisi

Gümrük Birliği'nin kurulması ile beraber iş bölümünün getirdiği refah artışından üye ülkelerin alacağı payı belirleyen dış ticaret hadleri, ihraç fiyatları ile ithal fiyatlarının birbirlerine oranlanması ile ortaya çıkmaktadır. İthal edilen malın fiyatında bir düşüş yaşanması ya da ihraç edilen malın fiyatında bir yükseliş meydana gelmesi, ticaret hadlerinin o ülkenin lehine dönmesini ifade ederken, ithal edilen malın fiyatının artması ve ihraç malının ucuzlaması gibi bir durum ise ticaret hadlerinin ülke lehine dönmesine anlamına gelmektedir.

Tablo 2.9: 1990-2013 Yılları Arası İthalat ve İhracatın Sektörel Dağılımı (milyon \$)

Yıl	Tarım ve Ormancılık		Madencilik ve Taşocaklığı		Sanayi	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1990	2.025	1.137	326	4.212	10.503	16.403
1991	2.369	675	285	3.314	10.830	16.447
1992	1.922	924	267	3.333	12.428	18.005
1993	2.072	1.357	233	3.348	12.945	23.862
1994	2.301	881	263	3.353	15.517	19.031
1995	2.133	1.901	391	4.090	19.089	29.706
1996	2.454	2.170	227	5.082	20.237	35.981
1997	2.679	2.419	404	5.138	23.132	40.907
1998	2.690	2.128	363	3.757	23.790	39.915
1999	2.057	1.648	385	4.246	23.958	33.936
2000	1.659	2.123	400	7.097	25.517	44.200
2001	1.976	1.409	349	6.577	28.826	32.686
2002	1.754	1.703	387	7.192	33.702	41.883
2003	2.121	2.535	469	9.020	44.378	55.689
2004	2.542	2.757	649	10.981	59.579	80.447
2005	3.329	2.801	810	16.321	68.813	94.208
2006	3.480	2.902	1.146	22.034	80.246	110.379
2007	3.725	4.640	1.661	25.314	101.082	133.938
2008	3.937	6.392	2.155	35.650	125.188	150.252
2009	4.347	4.594	1.683	20.625	95.449	111.030
2010	4.935	6.457	2.687	25.932	105.467	145.367
2011	5.167	8.895	2.805	37.331	125.973	183.930
2012	5.189	7.447	3.161	42.247	143.221	176.235
2013	5.653	7.718	3.880	38.205	141.382	196.812

Kaynak: TÜİK, 13.03.2014.

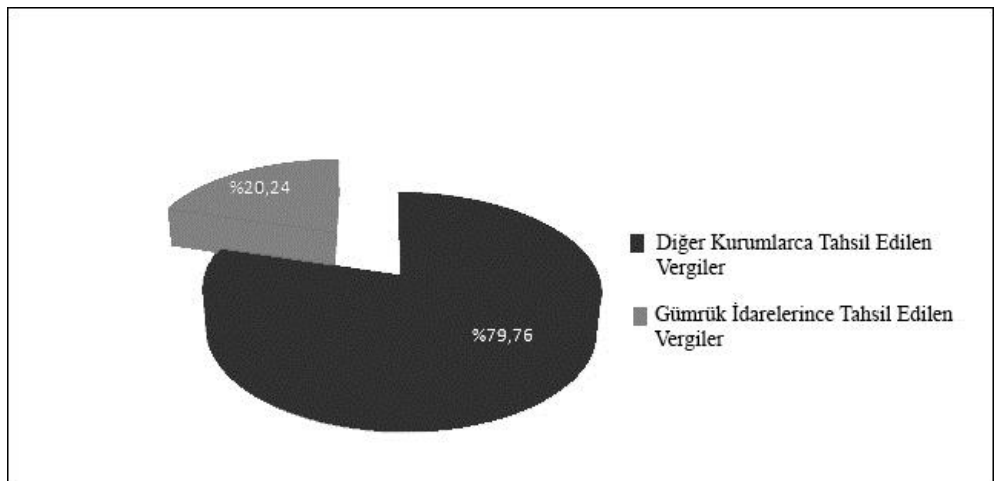
Türkiye’de gerçekleşen ithalat ve ihracatın sektörel dağılımına bakıldığında, Gümrük Birliği sonrasında sanayi sektöründe meydana gelen ithalat artışının, üretim

esnekliğinin yüksek olması sebebiyle, ihracat artışının çok üzerinde gerçekleşmiştir. Bu durum, gelir dağılımının, Birlik içinde yer alan ve daha ucuz maliyetle üretim olanağına sahip olan ülkelerin lehine, Türkiye'nin ise aleyhine olduğunu göstermektedir. Bu açıdan ticaret hadleri etkisinin Türkiye aleyhine olduğu sonucu da ortaya çıkmaktadır.

2.3.1.4. Kamu Gelirleri Etkisi

Gümrük Birliği'ne dahil olan ülkeler arasında gümrük tarifelerinin kaldırılmasıyla beraber dış ticaretten elde edilen vergi gelirlerinde bir düşüş olmaktadır. Yine Gümrük Birliği dışında kalan ülkelere uygulanan ortak gümrük tarifelerinin, ülkelerin Gümrük Birliği öncesi benimsemiş oldukları tarifelerden daha düşük olması durumunda da vergi gelirlerinde düşüş yaşanmaktadır. Gelişmiş ülkelerde, dış ticaretten alınan vergilerin toplam vergi gelirleri içerisindeki payı, gelişmekte olan ülkeler ve az gelişmiş ülkelere göre daha azdır. Ülkeler dış ticarete uygulanacak gümrük tarifelerini belirlerken WTO'nun almış olduğu kararlara uymakla yükümlü olup bu tarifeleri istedikleri şekilde belirleyememektedirler.

Grafik 2.1: Gümrük Vergilerinin Payı (2012)

Kaynak: (Çevrimiçi) <http://www.gtb.gov.tr/haberler/vergilerin-5te-1i-gumruklerden>, 29.07.2013.

Uluslararası ticaretin serbestleşmesi, AB ile tesis edilen Gümrük Birliği çerçevesinde uygulanan tarifeler ve yine Gümrük Birliği neticesinde üçüncü ülkelere uygulanan ortak gümrük tarifesine uyumun bir sonucu olarak dış ticaretten elde edilen vergi gelirlerinde oransal olarak bir düşüşün yaşanması kaçınılmaz olmaktadır. Nitekim entegre olmuş piyasa düzeni içerisinde dış ticarete uygulanan tarifeler gelir odaklı olmaktan ziyade koruma odaklı olmaktadır.

Tablo 2.10: 2012 Yılı Gümrük İdaresince Toplanan Vergi Gelirleri ve Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı

Liste No	Vergi	Gümrük İdaresince Toplanan Vergilerin Tutarı (TL)	Toplam Vergi Gelirleri İçerisindeki Payı (%)
1	Gümrük Vergisi	3.836.812.412	1.3
2	Anti Damping Anti Sübvansiyon Vergisi	175.464.920	0.06
3	KDV	48.527.551.410	14.41
4	Ek Mali Yükümlülük	1.141.035.267	0.84
5	ÖTV	2.328.095.549	0.84
6	Damga Vergisi	91.024.927	0.03
7	Fon (TKF-Tütün)	194.898.820	0.07
8	TRT Bandrol	79.261	0
9	Çevre Katkı Payı	136.031.143	0.05
10	Ceza-Faiz Gecikme Zammı-Çeşitli Gelir	235.130	0
TOPLAM		56.431.210.836	20.24

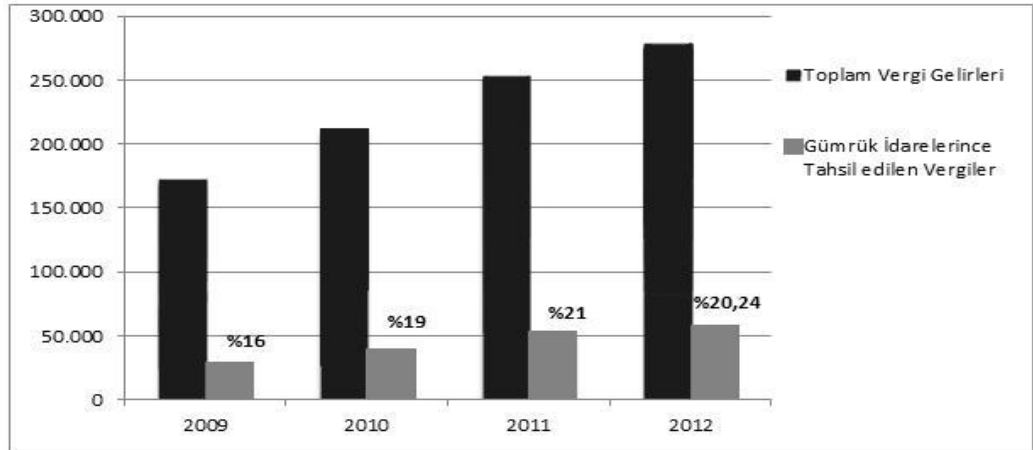
Kaynak: (Çevrimiçi) <http://www.gtb.gov.tr/haberler/vergilerin-5te-1i-gumruklerden>, 29.07.2013.

Türkiye’de bütçe gelirlerinin büyük bir kısmını dış ticaret işlemlerinden elde edilen vergi gelirlerinin gelirleri oluşturmaktadır. 2012 yılında dış ticaret işlem ve muamelelerine bağlı olarak tahakkuk ettirilen vergilerin, toplam vergilerin %20’sinden daha fazla olduğu görülmektedir. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı’na bağlı gümrük idareleri 2012 yılında 56.431 milyon TL vergi tahsil etmiş olup bu tutarın 48.528 milyon TL’si Katma Değer Vergisi (KDV), 3.737 milyon TL’si Gümrük Vergisi, 2.328 TL’si Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) ve 1.739 TL’si ise diğer tahsilatlardan oluşmaktadır.³⁰

³⁰ (Çevrimiçi) <http://www.gtb.gov.tr/haberler/vergilerin-5te-1i-gumruklerden>, 29.07.2013.

Gümrük mevzuatında adı ve kodu belirlenmiş olan 55 adet gelir kalemin bulunmakta ve gümrük vergileri, ilgili Gümrük Kanunu uyarınca eşyaya uygulanan tüm ithalat ve ihracat vergileri olarak tanımlanmaktadır. 2012 yılında gümrük vergileri kapsamında 25 farklı kod ve isimle tahakkuk ve tahsil edilen vergilerin türleri 10 ana kalem olarak Tablo 2.10'da gösterilmektedir. Ayrıca 2012 yılında toplanan vergilerin 75.464.771 TL'lik kısmı Gümrük Kanunu'nun 211-214 maddeleri uyarınca geri verme işlemine konu olmuş, bu nedenle de 56.335.746.068 TL'lik net tahsilat gerçekleştirilmiştir.

Grafik 2.2: Gümrük Vergilerinin Toplam Vergiler İçerisindeki Payı (2009-2012)

Kaynak:(Çevrimiçi)<http://www.gtb.gov.tr/haberler/vergilerin-5te-li-gumruklerden>, 29.07.2013.

2009-2012 yılları arasında gümrük idareleri tarafından tahsil edilen vergilerin, toplam vergi gelirleri içerisindeki payına bakıldığında, idarelerce tahsil edilen vergilerin, 2009 yılındaki toplam vergilerin %16'sını, 2010 yılındaki toplam vergilerin %19'unu, 2011 yılındaki vergilerin %21'ini ve 2012 yılında %20,24'ünü oluşturduğu görülmektedir. Dış ticaret ve muamelelerden elde edilen gelirlerin kamu gelirleri içerisindeki payının arttığı artmaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken KDV'den arındırılmış gümrük vergilerinin, vergiler içerisindeki payının ne olduğu hususudur. Nitekim 2012 yılında tahsil edilmiş olan 56.431 milyon TL'lik gelirin 48.528 milyon TL'si KDV tahsilatıdır. Dış ticaret işlemlerinden alınan KDV, dış

ticaret hacminin daraldığı kriz dönemleri dışında artış göstermiştir. Gümrük vergilerinin payı ise gerek AB ile tesis edilen gümrük birliği gerekse diğer çok taraflı anlaşmalar nedeniyle düşüş göstermiştir.

2.3.1.5. İşlem Maliyetleri Etkisi

Tesis edilen Gümrük Birliği'nin bir avantajı da işlem maliyetlerinde yaşanacak düşüş olmaktadır. Kalkan tarife ve kotalar ile pek çok gümrükleme gideri düşecek, bürokrasi ve gümrüklerde çalışan personel sayısı da azalacaktır. Kamu sektöründe yapılan işlemlerde gerçekleşecek iyileşme ile daha hızlı ve verimli bir sahanın yaratılması söz konusu olacak ve dış ticaret hacmi artacaktır.

Türkiye'de son dönemde ithalat ve ihracatta doldurulan beyanname sayısı incelendiğinde gerek ithalat gerekse ihracat beyanname sayısında bir artış olduğu görülmektedir. 2012 yılında 3.193 adet ithalat, 2.871 adet ihracat olmak üzere toplamda 6.064 adet beyanname doldurulmuştur. Bir önceki yıla göre ithalat beyanname sayısında %59, ihracat beyanname sayısında ise %11.7'lik bir artış gerçekleşmiş, toplam beyanname sayısı da %28.8 oranında artmıştır.³¹

Tablo 2.11: Gümrük ve Ticaret Bakanlığı Genel Kadro Durumu (kişi sayısı)

Kadro Durumu	2008	2009	2010	2011	2012
Kadrolu Personel	8685	8979	9200	10581	11650
Sözleşmeli Personel, Sürekli İşçi, Geçici İşçi	288	285	277	191	190

Kaynak: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, **İdare Faaliyet Raporu**, 2012, s. 25.

Türkiye'de yıllar itibariyle gümrüklerde çalışan personel sayısının gittikçe arttığı görülmektedir. Burada gümrüklerin modernizasyonu kapsamında gerçekleştirilen otomasyon ve entegrasyon çalışmalarının, nitelikli personel ihtiyacını beraberinde getirmiş olmasının doğal etkisi görülmektedir. Bu açıdan, tesis edilen

³¹ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, **İdare Faaliyet Raporu**, 2012, s. 51.

Gümrük Birliği'nin personel sayısı ve maliyetlerini düşürücü bir etkisi oluşmamış görünse de Birlik kapsamında yürütölen projeler çerçevesinde istihdamda yaşanan artışın verimlilik üzerindeki arttırıcı etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca zaman maliyetlerinde doğal olarak yaşanan düşüş genel anlamda ticari hayat içerisinde maliyetleri düşürücü etki yaratmıştır. Hızlı şekilde gerçekleştirilecek gümrük işlemleri, muayene ve kontrolleri sayesinde söz konusu eşyanın gümrükte veya antreпода bekleme süresi kısalmakta ve buradaki günlük antreпо kirası gibi ek maliyetler azalmaktadır.

2.3.2. Dinamik Etkiler

Gümrük Birliği'nin kurulması ekonominin genel yapısında birtakım değişikliklere neden olmaktadır. Statik etkilere nazaran daha derin ve kalıcı olan bu etkiler rekabet, ölçek ve dışsal ekonomiler, teknoloji etkisi, sermaye ve yatırım gibi alanlarda gerçekleşmekte ve etkileri uzun süreli olmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin içinde bulunduğu Gümrük Birliği'nin ülkenin ekonomik yapısı ve üretim kapasitesi üzerinde ne yönde ve ağırlıkta etkilediği incelenecektir.

2.3.2.1. Yatırım ve Sermaye Etkisi

Dışa açılan ekonomilerde ticaretin artmasıyla beraber nispi fiyat değişikliklerinin yatırımları arttırıcı etkisinin yanı sıra genişleyen pazar, firmaları verimli olan bölgelerde yatırıma itmektedir. Ayrıca Gümrük Birliği ile birlik dışında kalan ölkeler için de verimli bir yatırım sahası doğmaktadır. Özellikle üye ölkelere yaptıkları ihracat azaldığından kurulan Birlik içerisinde canlanan ticaretten pay almayı istemektedirler. Dolayısıyla özellikle Birlik dışındaki ölkelerden gelen yabancı yatırımlarda artış beklenmektedir.

Tablo 2.12: 1990-2012 Yılları Arası Yabancı Sermaye Yatırımları (milyon \$)

Yıllar	Girişler	Yıllar	Girişler
1990	1.005	2002	590
1991	1.041	2003	745
1992	1.242	2004	986
1993	1.016	2005	8.454
1994	830	2006	17.533
1995	1.127	2007	18.843
1996	964	2008	14.348
1997	1.032	2009	5.464
1998	976	2010	5.827
1999	817	2011	15.288
2000	1.719	2012	9.968
2001	3.288		

Kaynak: T.C.Ekonomi Bakanlığı, (Çevrimiçi) www.ekonomi.gov.tr, 29.05.2013.

Türkiye’de de doğrudan yabancı yatırımların yıllar itibariyle yükseldiği görülmektedir. Türkiye stratejik konumu etkisiyle önemli bir yatırım merkezi olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca Gümrük Birliği içerisinde yer alan Türkiye daha da önemli bir pazar konumundadır. Ancak genel olarak düzensiz bir seyir izleyen yabancı sermaye yatırımlarında Gümrük Birliği sonrası dönemde artışlar görülmesine rağmen bu artışların önemli ölçüde gerçekleşmediği görülmektedir. Gümrük Birliği’nden dolayı artması beklenen yabancı sermaye girişleri özellikle AB teşvik mevzuatından ötürü gerçekleşmemiştir. Türkiye, mevzuat kapsamında yer alan pek çok fondan tam üye olmaması sebebiyle yararlanamamıştır.

Yabancı yatırımcı, iktisadi ve siyasi hayattaki dalgalanmalara, belirsizlik ortamına, yüksek enflasyon, yüksek faiz gibi makro ekonomik değişkenlere ve vergilere duyarlıdır. Türkiye’de iktisadi ve siyasi istikrarın sağlanamaması, güvenli bir piyasa ortamının ve yatırımcıya çekici gelen piyasa koşullarının oluşturulamayışı da yabancı yatırımlarda beklenen düzeyde artışın gerçekleşmemesinde önemli bir etken olmuştur.

2.3.2.2. Ölçek Ekonomisi Etkisi

Yeni doğan pazarlarla beraber düşen faktör maliyetlerinin de etkisiyle artan üretim, ölçek ekonomilerini doğurmaktadır. Ayrıca yine büyük pazarın içerisindeki

yoğun rekabetin gereği olarak ürünlerde çeşitliliğe gidilmesi, artan işletme ölçeği ile düşen maliyetler neticesinde verim artışı yakalanması esas olmaktadır. Gümrük Birliği'nin üretimi arttırıcı etkisi ile atıl olan kapasitelerin kullanımı mümkün olmakta, tam kapasite durumunda ise firmalar yeni yatırımlara yönelmektedir. Daha büyük bir pazar yapısının gereklerini yerine getirmek, üretim ve verimlilikte artışını ve büyümeyi beraberinde getirmektedir. Gümrük tarifeleri ve miktar kısıtlamaları ve diğer ticari engeller ile dar bir pazar içerisinde ancak sınırlı bir büyüme gerçekleşmektedir.

Türkiye'deki firma yapıları incelendiğinde ekonominin %98'inin küçük ve orta ölçekte işletmelerden oluştuğu, kalan %2'lik kısmın ise büyük şirketlerden oluşmaktadır. 1.275.000 adet küçük ve orta ölçekli işletmelerde toplamda 8.000.0000 çalışan istihdam edilmektedir.³² Uluslararası anlamda rekabette üstünlük sağlamak firma ölçeklerinin büyümesi ile mümkün olabilecektir.

2.3.2.3. Rekabet Etkisi

Gümrük Birliği'nin kurulmasıyla serbestleşen ticaret ile beraber pazarların rekabete açılması, ülkeleri daha verimli ve daha etkin üretime sevk etmiştir. Nitekim genişleyen pazardaki keskin rekabet koşullarında ayakta kalabilmek ve ilgili pazarda söz sahibi olabilmek için yerli üreticinin uluslararası düzeyde rekabet üstünlüğü sağlayabilmesi gerekmektedir.

Dünya Ekonomik Forumu, 2013-2014 dönemi Küresel Rekabet Raporuna göre Türkiye 148 ülke arasında 44. Sırada yer almaktadır. Nitekim 2010-2011 döneminde 139 ülke arasında 61. sırada iken 2011-2012 döneminde 142 ülke arasında 59. Sırada, 2012-2013 döneminde ise 144 ülke arasında 43. sırada yer almaktaydı.

³² (Çevrimiçi) <http://www.tugik.org.tr/>, 05.08.2013.

Tablo 2.13: 2013 ve 2014 Yılları Küresel Rekabetçilik Endeksleri

Sıralamada İlk 10 Ülke	2013 Küresel Rekabetçilik Endeksi (148 ülke)	2012 Küresel Rekabetçilik Endeksi (144 ülke)
İsviçre	1	1
Singapur	2	2
Finlandiya	3	3
Almanya	4	6
ABD	5	7
İsveç	6	4
Hong Kong	7	9
Hollanda	8	5
Japonya	9	10
İngiltere	10	8

Kaynak: World Economic Forum, **The Global Competitiveness Report 2013-2014**, (Çevrimiçi) http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf, 13.10.2013.

Kurumsal yapılanma, altyapı, sağlık ve ilköğretim, yükseköğretim ve işbaşında eğitim, mal piyasalarının etkinliği, pazar büyüklüğü, inovasyon, iş gücü piyasalarının etkinliği, makroekonomik değişkenler ve mali piyasaların gelişmişlik düzeyi gibi birçok birleşenden oluşturulan endeks Türkiye'deki son bir yıldaki gelişimi göstermektedir. En iyi performansı Pazar büyüklüğü kaleminde gösteren Türkiye, bu birleşende 148 ülke arasında 16. sırada yer almaktadır.

Tablo 2.14: 2013 ve 2014 Türkiye Küresel Rekabetçilik Endeksleri Birleşenleri

Rekabetçilik Endeksi Bileşeni	2013 Sıralaması	2012 Sıralaması
Kurumsal Yapılanma	56	64
Altyapı	49	51
Sağlık ve İlköğretim	59	63
Yüksek Öğretim ve İş Başında Eğitim	65	74
Emtia-Mal Piyasası Etkinliği	43	38
Pazar Büyüklüğü	16	15
İnovasyon	50	55
İşgücü Piyasaları	130	124
Makroekonomik Değişkenler	76	55
Mali Piyasaların Gelişmişlik Düzeyi	51	44

Kaynak: World Economic Forum, **The Global Competitiveness Report 2013-2014**, (Çevrimiçi) http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf, 13.10.2013.

2.3.2.4. Teknoloji Etkisi

Gümrük Birliği neticesinde artan rekabete küresel anlamda uyum sağlanabilmesi, teknolojik altyapının yeterli seviyeye çekilmesine, teknolojik gelişmelerin takibine ve mal ve hizmetin üretimi, pazarlanması ve dağıtımı gibi her aşamada tatbik edilmesine bağlı olmaktadır. Bu nedenle ülkeler ve firmalar, mal ve hizmetlerinin kalitesini arttırmak için yeni teknolojileri hayata geçirmeli ve bu amaca yönelik olarak ar-ge yatırımlarına gerekli payı ayırmaları gerekmektedir.

Tablo 2.15: 2001-2011 Yılları Ar-Ge/GSYİH Oranları (%)

Yıllar	Ar-Ge/ GSYİH (%)
2001	0.54
2002	0.53
2003	0.48
2004	0.52
2005	0.59
2006	0.58
2007	0.72
2008	0.73
2009	0.85
2010	0.84
2011	0.86

Kaynak: (Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/>, Araştırma Geliştirme Faaliyetleri İstatistikleri, 05.08.2013.

Dünya Bankası'nın 2013 yılında yayınladığı Gelişim Raporuna göre, 2005-2010 yılları arasında, tam zamanlı çalışan bir milyon araştırmacının 884'ü, bir milyon teknikerin ise 142'si ar-ge faaliyetlerinde yer almaktadır. Aynı rapor 2009 yılı verisi olarak 8.301 adet bilimsel ve teknik makalenin yayımlandığına işaret ederken, yine 2005-2010 yılları arasında ar-ge faaliyetlerine yapılan harcamanın, yurtiçi hasılanın %0.84'ü oranında gerçekleştiğini göstermektedir. Türkiye'nin ar-ge yatırımlarına gereken payı ayırmadığı görülmektedir. Bunun yanı sıra teknoloji transferi verilerine bakıldığında ise Türkiye'nin 2011 yılında 1.922 milyon \$'lık ithalat gerçekleştirdiği de raporda yer almaktadır. Yine Tablo 2.15'den görüldüğü üzere yıllık bazda ar-ge harcamalarının GSYİH'ya oranına bakıldığında yıllık bazda çok küçük artışların gerçekleştiği görülmektedir.

2023 yılı için öngörünün yapıldığı TUBİTAK raporuna göre de Türkiye’de 2000-2010 yılları arasında yapılan ar-ge harcamalarının yıllık ortalaması %13 olup GSYARGEH/GSYİH, %6 oranında artış göstermiştir. Bu trendin devam etmesi halinde 2023 yılında bu oranın %1.82 olması öngörülmektedir. Ancak 2020’li yıllar için dünya genelinde oluşacak ar-ge yoğunluk hedeflerinin yanı sıra Türkiye’nin rekabette daha üst sıralarda yer alma beklentisi göz önünde bulundurulduğunda, 2023 yılı için bu oranın %3 seviyesine çekilmesi gereği doğmaktadır. Yıllık ortalama %3’lük artış hedefinin gerçekleşmesi ise ar-ge harcamalarda %18, GSYARGEH/GSYİH oranında ise yıllık %10 seviyesinde artış sağlanması gerekmektedir.³³

³³(Çevrimiçi) http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/BTYK/btyk23/2011_101.pdf, **Ulusal Yenilik Sistemi 2013 Yılı Hedefleri**, TUBİTAK, s. 2, 05.08.2013.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

E-GÜMRÜK UYGULAMASI VE AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK POLİTİKASI ÇERÇEVESİNDEKİ UYGULAMALAR

Ticaretteki prosedürler, ticaretin hızlı ve etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinde önemli bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Küresel rekabette artan nitelikli mal ve hizmet talebi ile bu mal ve hizmetlerin etkin ve güvenilir bir biçimde sunulması, her zaman olduğundan daha fazla önem kazanmıştır. Gerçekleştirilen ithalat ve ihracat işlemleri pek çok prosedüre tabi olup, bu prosedürlerin en önemli ve en uzun sürer nitelikli ayağı olan gümrük hizmetleri, malın resmi olarak siparişinden, nakliyesine, sigortasından teslim ve ödeme şekillerinin tercih edilerek gümrükleme işlemlerinin tamamlanması ve malın gümrükten ilgisine teslimine kadar olan birçok aşamayı kapsamaktadır. Tüm bu sürecin hızlı, etkin ve hatasız olarak tamamlanması çabası, ticarete geleneksel yöntemlerin terkedilmesine neden olmuştur.

Ulusal ekonomilerin birbirleri ile kurdukları ilişkilerin gelişimine paralel olarak artış gösteren bilgi talebi, bilişim sistemlerinin kullanımıyla ülkeler arası sınırların kalkmasını ve bu suretle bölgesel bütünleşme eğilimlerini de desteklemiştir. Ulusal ekonomiler, ekonomik kazançlar sağlamaya yönelik olarak bilgi altyapısı kurma ve geliştirme yönünde girişimlerde bulunmuştur. Avrupa Birliği, üyeleri arasındaki ilişkilerin gelişiminin hızlanması hususunda 1994 yılı itibariyle eylem planları oluşturarak bilişim teknolojileri önerileri hazırlanmıştır.¹ Bu açıdan ekonomik entegrasyon teknolojik gelişmeyi de beraberinde getiren bir olgu iken teknolojik gelişmenin de entegrasyon eğilimlerini destekleyici bir unsur olduğu görülmektedir.

Gerek ülke sınırlarını gerekse blokları aşarak evrensel bir hal alan dış ticaretin işleyişi de temelden değişmiştir. Küresel rekabet çağında, dış ticaret kuramları, öne çıkan hızlı teknolojik gelişmelerle değişkenlik göstermiş, üretim ve

¹ Mahmut Tekin, Hasan Kürşat Güleş, Adem Öğüt, **Teknoloji Yönetimi**, 2.Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, No: 51, Ankara, 2003, s. 16.

verimlilik artışı sağlanmasına yönelik olarak enformasyon ve iletişim teknolojilerinin kullanıldığı ve bu dar çerçevede performansın ölçüldüğü yeni bir sistem oluşturulmuştur.² Bilişim teknolojilerine yönelik altyapı çalışmalarının düzenlenmesi ve hayata geçirilmesi, günümüz bölgesel entegrasyonlarının yarattığı kazançların arttırılması, teknolojik dinamizmin sağlanması, bölge içerisinde rekabet ortamının düzenlenmesi, bölgesel kalkınmanın hız kazanmasında açısından son derece önemlidir.

Kurumsallaşması, tarihsel gelişimi, izlediği yol ve yöntemler açısından AB, diğer bölgeselleşme hareketlerine bir model olmuştur. Özellikle dış politika uygulamalarıyla dünyanın bölgeselleşmesinde aktif rol oynamış, ortak ticaret politikası ve geliştirdiği ortak stratejiler ile bölgeler arası düzenlemelerdeki etkinliği açısından kendine özgü bir model yaratmıştır. Küresel dünya düzeni içerisinde geline nokta ise modelin sürekli modernize edilmesi ihtiyacı belirlemiştir. Sosyo-ekonomik entegrasyona katkıda bulunacak ve onu daha ileriye taşıyacak düzenlemelerin yaratılması ve hayata geçirilmesi ihtiyacı nedeniyle AB'nin her anlamda yeniden örgütlenmesi, iç ve dış stratejilerinde yeni yöntemler geliştirmesi gerekmiştir. Bu doğrultuda pek çok alanda yenilikçi programların oluşturulması, bunların yönetimi ve uygulanması söz konusu olmaktadır.³

Yaklaşık 500 milyonluk nüfusu ile bugün dünyanın en geniş ticaret sahası olan AB, 2011 yılı itibariyle 245 gümrük düzenlemesi gerçekleştirmiş olup, 3300 milyar euro değerinde, 2.2 milyar tonluk malın kontrolünü sağlamıştır.⁴ Böylesine büyük bir sahanın gelişimini global anlamda tamamlayabilmesi için bir takım ara yüzler ile oluşturulmuş olan gümrük bilişim sistemleri, elektronik veri değişimini destekler nitelikte temellendirilmiştir. Otomatikleştirilmiş gümrük sisteminin üyeler arasında

² H. Naci Bayraç, "Yeni Ekonominin Teknoloji Boyutları", **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, Haziran 2003, s. 43.

³ Maria Joao Rodrigues, **Avrupa'nın Yeni Bilgi Ekonomisi**, Çeviren: Elif Özsayar, Dışbank Kitapları-9, 1. Basım, Rota Yayınları, İstanbul, 2004, s. 264, 265.

⁴ http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/customs_strategy/, 01.11.2013.

kullanılmasına yönelik olarak AB Konseyi ve AB Parlamentosu, gümrük işlemlerinin ve ticaretin kağıtsız ortamda yapılabilmesi hususunda karar almıştır.

Birlik genelinde ve üye ülkeler seviyesinde firmaların rekabet güçlerinin artırılması ve toplamda dış ticaret hacminin arttırılmasına yönelik olarak gümrük işlemlerinde yaşanan gecikmelerin ve tekrarların önüne geçilmesi, zaman ve işlem maliyetlerinde düşüş yaşanması amacıyla, AB de bilişim sistemleri altyapılarını kurmak suretiyle ticarete avantaj sağlamaya odaklanmıştır. Ortak politikalar benimsemiş olan üye ülkelerin birbirinden farklı gümrük idareleri, işlem ve prosedürlerinin bulunması, öncelikli hedef olarak bu farklı hususların uyumlaştırılması ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Sonrasında ise dış ticaretin kolaylaştırılması amacıyla e-gümrük uygulamasına geçilmiştir.

Bu bölümde öncelikle ticareti kolaylaştırıcı e-gümrük uygulamasına ve önemine yer verilecek, daha sonra ise AB gümrük politikası ve gümrük stratejine yer verilerek basit, hızlı ve etkin ticareti sağlamaya yönelik olarak AB içinde gerçekleştirilen e-gümrük uygulaması açıklanmaya çalışılacaktır.

3.1. E-GÜMRÜK UYGULAMASI

Yeni teknolojilerin ve küresel baskının yarattığı rekabet ortamında uluslararası anlamda rekabet gücü kazanmak, teknolojik yenilikler yaratmak ve bunları kullanmaktan geçmektedir. Teknoloji sadece hızlı üretim ve gelir artışı sağlamanın değil rekabetçi üstünlük kazanmanın da temel belirleyicisi konumundadır. Rekabet edebilirlik kavramını, verimliliği yükseltebilme becerisi olarak tanımlayan M.E. Porter, verimlilikte artışın sürdürülebilmesini ekonomilerin kendini geliştirebilme yeteneklerine bağlamaktadır.⁵

⁵ Hacer Ansal, “Geçmiş ve Gelecekte Ekonomik Gelişimde Teknolojinin Rolü”, **Teknoloji**, TMMOB 50. Yıl Yayınları, Mayıs 2004, Ankara, s. 50, 51.

Teknolojinin, bölgesel ekonomik performansın da temel belirleyicisi olması nedeniyle teknolojik yenilikler, ekonomik performansı geliştirme odaklı stratejilerin merkezinde yer almaktadır. Kalkınmaya yönelik olarak tüm kurumlara teknolojik yeteneklerin kazandırılması ve bunun temel strateji haline dönüştürülmesi ile önceliklerin belirlenmesi ve bölgesel politikalar oluşturulması hedeflenmiştir. Rekabetçi dünya pazarında, bölge ekonomisinin güçlenmesi ancak üründe, süreçte ve organizasyonda yaratılan yenilikçi yaklaşımlar ve bu yaklaşımların hayata geçirilmesi ile mümkün olmaktadır.⁶

Kurulan Birlik ekonomisinin güçlenmesi için yeni ürünler üreten büyük ve öncü firmaların pazarlarını büyütmesi, teknolojik gelişmelere uyum sağlayan firmaların pazar paylarını koruması ve teknolojik uygulamaların ilerleyen zaman içerisinde tüm bölgede etkili olması gerekmektedir. Oluşturulan Birlik içerisinde teknoloji transferi gerçekleştirme imkanının ortaya çıkması, ülkeler arasındaki farklılıkları asgariye indirmek suretiyle bölgedeki ekonomik gelişime hız kazandırmaktadır. Birlik içindeki kaynakların bir araya getirilmesi ise bu gelişime ayrı bir katkı sağlamaktadır.

Küresel ekonomik entegrasyon, günümüzde ulus devletlerin rolünü göreceli olarak azaltmıştır. Bu dönüşüm sürecinin altında yatan asıl neden ise ulaşım, iletişim ve bilişim alanında yaşanan teknolojik gelişme ve yenilikler olmaktadır. Bu sayede iletişim ve ulaşım ucuzlarken bilgi toplama, analiz etme ve paylaşma olanakları artmış olduğundan, işletmeler, tüm işleyişlerini küresel düzeyde koordine etme imkanına kavuşmuşlardır. Dünya bir yandan bölgesel entegrasyon hareketleriyle şekillenirken diğer yandan WTO tarafından yürütülen ticareti serbestleştirme çabaları kapsamında gümrük vergileri ve kotalar gibi çeşitli korumaların kaldırılması sonucu mal ve hizmetlerin serbest dolaşımı ile küreselleşme süreci desteklenmiştir. Bu paralelde bilişim, iletişim ve ulaşım ile ilgili teknolojilerdeki hızlı değişimler, ekonomilerin

⁶ Metin Durgut, Müfit Akyos, “Bölgesel Teknolojik Kalkınma Stratejisi”, **Teknoloji**, TMMOB 50. Yıl Yayınları, Mayıs 2004, Ankara, s. 225-227.

küreselleşmesine katkıda bulunuş ve neticede ulusal ekonomiler birbirlerine bağılı ve aynı zamanda birbirlerine rakip bir konuma gelmişlerdir.⁷

Teknoloji ile rekabet arasındaki ilişkiyi analiz eden M.E. Porter'a göre bu ilişkinin ortaya konulmasında değer zinciri kavramı öne çıkmaktadır. Buna göre işletmenin ürünlerini üretmesi, pazarlaması, dağıtması ve ilgili süreçleri destekleyici birçok faaliyet değer zinciri kullanılarak gösterilmekte ve değer zincirindeki farklılıklar rekabetçi üstünlük sağlamak açısından önem arz etmektedir. Toplamda bir faaliyetler bütünü olarak ifade edilebilecek olan değer zinciri yardımıyla da işletmenin örgütsel yapısının tasarlanması, örgüte ait değişik faaliyetlerin ayrılması ya da gruplanması mümkün olmaktadır. Teknolojinin, rekabet üstünlüğünü etkiler nitelik gösterebilmesi için, işletmelerin göreceli maliyetlerinin belirlenmesinde önemli bir etken olması gerekmektedir. Zira tüm değer faaliyetlerinin birbirine bağlanması suretiyle teknolojinin, maliyet ve farklılaşma üzerinde kuvvetli bir etken olduğu görülmektedir.⁸

Dış ticaretteki geleneksel uygulamaların da elektronik ortama taşınması, ticaretin yapısının değişmesine neden olarak dış ticaret işlemlerinin her aşamasını etkilemiştir. Bu değişim özellikle dış ticarete önemli bir maliyet kalemi olan gümrük ve gümrükleme hizmetlerinin de elektronik ortama taşınmasıyla, dış ticareti çeşitli yönleriyle şekillendiren etkiler doğurmuştur. Dış ticarete kullanılan belgelerden teslim ve ödeme şekillerine, dış ticarete konu olan eşyanın gümrük kıymetinin belirlenmesinden tabi olacağı gümrük rejimlerinin uygulanması suretiyle eşyanın gümrüğe sunulmasına kadar geçen rutin aşamaların yeniden şekillenmiş olmasının yarattığı etkiler, ticareti belirleyici boyutlarda maliyet farklılıkları yaratmıştır.

Gümrüklerde gerekli altyapının kurulması, gümrük işlemlerinin hızlı bir şekilde uygulanmasının sağlanması ve buna yönelik düzenlemelerin hızla gerçekleştirilmesi suretiyle yaratılan ticaret potansiyelinin desteklenerek artırılması

⁷ Ali Özsağır, **Bilgi Ekonomisi**, Nobel Yapım Dağıtım, Yayın No: 1137, Ankara, Şubat 2007, s. 12, 13.

⁸ Bahadır Akın, **Yeni Ekonomi**, Çizgi Kitabevi, Birinci Basım, Konya, Aralık 2001, s. 276-279.

hedeflenmiştir. Dolayısıyla dış ticaret içerisinde gümrük uygulamaların ne şekilde ve ne kadar zaman içerisinde gerçekleştirildiği, gümrükleme işlem maliyetlerinin toplam maliyet içerisindeki payını önemli ölçüde etkilemektedir. Ayrıca bilgi ve işlem güvenliğinin sağlanması, erişim kolaylığı, elektronik ortamda beyannamelerin hazırlanması ve onaylanması, vergilerin doğru şekilde hesaplanması ve tahsili gibi avantajlar ile dış ticarete etkinlik sağlanması amaçlanmıştır.

Ticarete konu olan eşyanın gümrük işlemlerinin başlatılması, yürütülmesi ve sonuçlandırılması esnasında pek çok belgeye ihtiyaç duyulması, pek çok yasal düzenleme ve prosedürler nedeniyle işlemlerin karmaşık bir yapıda olması, ticaretin kolaylaştırılmasını gerekli kılmıştır. Etkin olmayan prosedür ve işleyişlerin önüne geçilerek sağlanacak yararların tespitine yönelik analizler yapılmış, işlem maliyetlerinde yaşanacak düşüşlerin sağlayacağı avantajlar ile yeniden yapılanmanın gerektirdiği maliyetler kıyaslanmıştır. Prosedürlerin işlem maliyetleri üzerindeki etkilerini değerlendiren çalışmalar yapılmıştır.

Dünya Bankası tarafından yayınlanan raporlarda çeşitli çalışmalara ve sonuçlarına yer verilmiştir. Batra, Kauf ve Stone'un analizinde 80 ülkede sınır bekleme zamanları incelenmiş, ithalat kargoları için ihtiyaç duyulan ortalama zamanın 1-25 gün arasında değiştiği belirtilmiştir. İhracat kargolarında ise bu zaman iki katına çıkmakta ve bu bekleme zamanları ticarete önemli bir maliyet doğurmaktadır. Hummels'in araştırması, bu maliyete katlanmak istemeyen ihracatçıların hızlı olan hava nakliyatını, yavaş olan deniz nakliyatına tercih edeceğini ve bu suretle gün başına eşya kıymetinin %0.5'i kadar tasarruf sağlayacağını ortaya koymuştur. Bu iki analiz birleştirilerek dolaysız işlem maliyetlerinin eşyanın kıymetinin %1 ile %24'ü arasında değişebildiği sonucuna varılmıştır.⁹

Gümrük işlemlerinde, mevcut prosedürlerin gerçekleştirilmesi, yetkili mercilere gerekli bilgi ve belgelerin sunulması, hizmetlerin ücretlendirilmesi gibi doğrudan maliyetler ile prosedürler nedeniyle yaşanan gecikmeler ve bunların yarattığı

⁹ Quantative Assesment of the Benefits of Trade Facilitation”, OECD,TD/TC/WP(2003)31/FINAL, 2003, p. 7.

maliyetler ve öngörülemeyen düzenlemeler nedeniyle doğabilecek dolaylı maliyetler olmak üzere iki maliyet grubu yer almaktadır. Doğrudan ve dolaylı olan bu işlem maliyetleri, eşyanın gümrük kıymetinin %15'ini bulmakta, etkin olmayan prosedürler nedeniyle yaşanan gelir kaybı ise gayri safi yurtiçi hasılanın %5'inden fazla olmaktadır. Gümrük prosedürlerinin etkin kılınması ile sağlanan yararlar tarife indirimleri nedeniyle edinilen yarardan daha fazladır. İşlemlerinin kolaylaştırılması ile sınır geçişleri hızlanarak zaman ve maliyet avantajı yaratılmakta ve bu durum ülkeleri yatırım açısından cazip hale getirmektedir. Serbest ticaretin vergi gelirlerini düşürücü etkisine rağmen gümrük işlemlerinin kolaylaştırılmasının yarattığı etkinlik nedeniyle gümrük vergilerinden elde edilen gelirlerde artış sağlanmaktadır.¹⁰

İşlem maliyetleri, işletmeler ve idareler arasındaki etkinlik ve güvenilirliğe, ürünün niteliğine ve büyüklüğüne ve ticaretin şekline göre değişkenlik arz etmektedir. İşlem maliyetlerinin azaltılmasına yönelik çalışmalar, Çekim Modeli ve Genel Denge Modeli olmak üzere iki farklı yaklaşımla ele alınmıştır. Yapılan çalışmalarda çeşitli varsayımlar oluşturulmuş ve bu varsayımlar altında toplam refah artışları tahmin edilmeye çalışılmıştır. İlk çalışmalar işlem maliyetlerinin toplam etkilerini değerlendirmiş, sonraki çalışmalar ise doğrudan-dolaylı maliyet ayrımını göz önünde bulundurmıştır. Bu suretle işlem maliyetlerinde yaşanacak düşüş ile ilgili abartılı beklentiler azaltılmış ve kolaylaştırıcı düzenlemelerin etkileri daha geniş kapsamda ele alınmıştır. Özellikle sınır prosedürleri ve gecikmelerinin bertaraf edilmesi ile edilecek yararın, belgelerin azaltılmasıyla elde edilecek yararlardan daha fazla olacağı ortaya konmuştur. Söz konusu işlem maliyetleri ülkeler arasında, sektörler arasında ve firmalar arasında farklılık arz etmektedir.¹¹

Ülkeler arasındaki farklılıklar, işlem maliyetlerinin farklılaşmasında önemli bir etkendir. Bunun temel nedeni ise özellikle ülkeden ülkeye farklılık gösteren gümrük işlemleridir. Genel kapsamda ticareti kolaylaştırıcı çalışmaların arttırılmasıyla toplam işlem maliyetleri giderek azalmakta ancak gümrük işlemlerinde sadeleşme ve kalite sağlanmadıkça ithalat ve ihracat işlemleri daha yüksek maliyetlerle sonuçlanmaktadır.

¹⁰ “The Costs and Benefits of Trade Facilitation”, **Policy Brief**, OECD, October 2005, pp. 2-4.

¹¹ “Quantative Assesement of the Benefits of Trade Facilitation”, **OECD**, pp. 4-6.

Ülkelere yönelik çalışmalarda güvenilir verilerin toplanmasındaki zorlukların yanı sıra ülkelerin işlem maliyetlerinin karşılaştırmalı olarak analiz edilebilmesini sağlayacak nitelikteki verilerin edinilmesindeki güçlükler nedeniyle, bu alandaki değerlendirmeler anket çalışmaları üzerinden gerçekleştirilmiştir. Ülke karşılaştırmalarında, ülkelerin gelir düzeylerinin işlem maliyetleri üzerinde belirleyici olduğu tespit edilmiştir. Ülkeler, sınır kalitesi göstergesi açısından karşılaştırılmış ve gelir düzeyi yüksek olan ülkelerde sınır kalitesi göstergesinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Sınırlarda bekleme süresinin ise gelir düzeyi ile ters orantılı olduğu görülmüştür.

İşlem maliyetlerinde belirleyici olan bir diğer unsur ise ilgili sektör olmaktadır. Ticarete konu olan eşyanın yapısı, işlem maliyetlerinde farklılık yaratmakta, tarım ürünleri, gıda maddeleri gibi bozulabilir malların sınırda bekletilmesi maliyetleri yükseltmekte, tarım, hayvancılık ve orman ürünlerinin sağlık, bitki sağlığı ve bir takım diğer sınır prosedürlerine tabi olmaları da ek işlem maliyetleri yaratmaktadır.

Firmalar açısından bakıldığında ise firmaların yapısal özellikleri de işlem maliyetlerini etkileyen bir diğer unsur olarak öne çıkmaktadır. Firmaların büyüklükleri, sermaye yapıları, uzmanlaşmış eleman sayıları gibi özellikler işlem maliyetlerini etkilemektedir. Nitekim az sayıda sınır işlemi gerçekleştiren firmalar, çok sayıda sınır işlemleri gerçekleştiren firmalara göre dezavantajlı konumda olmaktadır. Bu firmaların yeterli sayıda uzmanlaşmış personele sahip olmamaları sebebiyle, formalitelere dair bilgi ve belgelerin edinilmesine ve sınır prosedürlerinin yönetilmesine yönelik olarak daha fazla kaynak tahsis etmeleri ve daha yüksek maliyetlere katlanmaları gerekmektedir. Ayrıca sınır prosedürlerinde yaşanacak gecikmeler, kısıtlı sermaye yapıları nedeniyle likidite sıkıntısına yol açmakta, pahalı geçici finansman yöntemleri ise maliyetlerin daha da artmasına neden olmaktadır.

Tablo 3.1: İşlem Maliyetleri Senaryoları

Senaryo Analizi	Toplam İşlem Maliyetlerinde Dünya Ticaretinin %1'i Düşüş	Ülkeler Arası İşlem Maliyet Farklılığı	Tarım ve Gıda Ürünlerinde Daha Yüksek İşlem Maliyeti	KOBİ'lerde Daha Yüksek İşlem Maliyeti
Temel Senaryo	Evet	Hayır	Hayır	Hayır
Ülke Farklılıkları Senaryosu	Evet	Evet	Hayır	Hayır
Ülke+Sektör Farklılıkları Senaryosu	Evet	Evet	Evet	Hayır
Ülke+Sektör+Firma Farklılıkları Senaryosu	Evet	Evet	Evet	Evet

Kaynak: "Quantative Assesement of the Benefits of Trade Facilitation", **OECD**, p. 20.

Bu üç unsurun işlem maliyetlerinde yarattığı değişikliklerin ortaya konulmasına yönelik olarak oluşturulan temel senaryoda ülkeler, sektörler ve de firmalar arasında herhangi bir farklılığın olmadığı ve toplam işlem maliyetlerinde dünya ticaretinin %1'i oranında bir düşüş olduğu varsayılmaktadır. Daha sonrasında sırasıyla diğer fark unsurları analize dahil edilmek suretiyle yeni senaryolar yaratılmaktadır. Tablo 3.1, bu senaryoları göstermektedir.

Ülke farklılıklarına dayanan senaryoda, Tablo 3.2'de görüldüğü üzere, tüm dünyada 41.8 milyar \$'lık bir gelir artışı gerçekleşmektedir. Bu rakam, senaryoya sektör farklarının eklenmesi durumunda 42.2 milyar \$'a, daha sonra firma farklılıklarının eklenmesi durumunda 43.2 milyar \$'a yükselmektedir. Elde edilen gelir artışının %20'lik kısmının doğrudan maliyetlerde sağlanan düşüşten

kaynaklandığı, %80'lik kısmının ise dolaylı maliyetlerde sağlanan düşüştür kaynaklandığı görülmektedir.

Tablo 3.2: İşlem Maliyetleri Senaryo Sonuçları (Milyar USD ve Toplam Yüzdesi)

Senaryo Sonuçları(%)	Temel Senaryo	Ülke Farklılıkları Senaryosu	Ülke+Sektör Farklılıkları Senaryosu	Ülke+Sektör+Firma Farklılıkları Senaryosu
Dünya Genelinde Gelir Artışı	38.4	41.8	42.2	43.2
Doğrudan Maliyetlerdeki Düşüşe Bağlı	6	7.7	8.1	8.2
Dolaylı Maliyetlerdeki Düşüşe Bağlı	32.4	34.1	34.1	35
OECD Ülkeleri	%69	%37	%37	%35
OECD Üyesi Olmayan Ülkeler	%31	%63	%63	%65

Kaynak: "Quantative Assesement of the Benefits of Trade Facilitation", OECD, p. 21.

Gelir artışının ülke gruplarına göre dağılımına bakıldığında, gelişmekte olan ülkelerde ticaretin kolaylaştırılması nedeniyle elde edilen gelir artışı daha fazla olmaktadır. İşlem maliyetlerinin azalması nedeniyle dünya genelinde sağlanan gelirin üçte ikisi OECD üyesi olmayan ülkelere aittir. Tablo 3.3'de görüldüğü üzere OECD üyesi olmayan ülkelerdeki gelir artışlarının GYHİH'ya oranları daha yüksektir. Sınır prosedürlerinin etkin olmaması, ticaretlerinin büyük bir kısmının tarımsal ürünlerden oluşması ve küçük ve orta büyüklükteki işletmelerin bu ülkelerde ağırlıklı olması gibi sebeplerden dolayı gelişmekte olan ülkeler daha büyük bir potansiyele sahiptirler.

Tablo 3.3: Senaryo Sonuçlarının GSYİH'ye Oranı(%)

Senaryo Sonuçlarının GSYİH'ye Oranı(%)	Temel Senaryo	Ülke Farklılıkları Senaryosu	Ülke+Sektör Farklılıkları Senaryosu	Ülke+Sektör+Firma Farklılıkları Senaryosu
Dünya Geneline Gelir Artışı	0.13	0.15	0.15	0.15
Doğrudan Maliyetlerdeki Düşüşe Bağlı	0.02	0.03	0.03	0.03
Dolaylı Maliyetlerdeki Düşüşe Bağlı	0.11	0.12	0.12	0.12
OECD Ülkeleri	0.12	0.07	0.07	0.07
OECD Üyesi Olmayan Ülkeler	0.20	0.44	0.44	0.47

Kaynak: "Quantative Assesement of the Benefits of Trade Facilitation", **OECD**, p. 22.

3.2. AVRUPA BİRLİĞİ GÜMRÜK POLİTİKASI VE E-GÜMRÜK UYGULAMASI

AB Gümrük Politikası, kurulan birlik pazarının işleyişini sağlayan kurallar bütününden oluşmaktadır. Üye ülkelerin belirlenen kurallar çerçevesinde hareket etmeleri, pazar başarısı için önem arz etmektedir. Avrupa Topluluğu'nun kurucu anlaşmasıyla temelleri atılan Gümrük Birliği'ne dayanan AB Gümrük Politikası, Birlik dahilinde malların dolaşımını serbest kılmakta, üye ülkeleri, Birlik içerisindeki ticarete gümrük vergisi, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamaları gibi engelleri uygulamaktan men etmektedir.

Birlik içi ticareti korumak ve geliştirmek üzere üye ülkelerin Birlik dışındaki ülkelerle ticari ilişkilerin düzenlenmesi gereği, üye ülkelerin Birlik dışında kalan ülkelerin mallarına karşı ortak gümrük tarifesi ve eş standartlar uygulamalarını da

gerekli kılınıştır. Tüm üye ülkeler, ortak yürütülen Gümrük Politikası çerçevesinde hareket etmek zorundadır.

3.2.1. Avrupa Birliği Kombine Nomanklatürü

AB Kombine Nomanklatürü, birçok ülke ve uluslararası kuruluşun ortak çalışmasıyla WCO'nun himayesinde oluşturulmuş olan Armonize Sistem Nomanklatürüne dayanmaktadır. Çok amaçlı bir yapı arz eden, 21 bölüm ve 96 fasıldan oluşan sistemin her ülke tarafından doğru bir şekilde yorumlanması ve kullanılmasına yönelik olarak WCO bir takım önlemler almıştır.

Uluslararası ticarete konu olan eşyaların sınıflandırılmasına yarayan bu sistem sayesinde eşyanın doğru tanımlanması ve kodlanması mümkün olmakta, böylelikle uluslararası ticaret istatistiklerinin analizi kolaylaşmaktadır. Sistem, eşyalara ait kodları, eşyaların ait olduğu bölüm, fasıl, tarife pozisyonu ve alt pozisyonlarını sistematik bir yapı içerisinde sunmakta, ayrıca eşya tarife pozisyonlarının doğru tespit edilmesine yönelik olarak bağlayıcı nitelikte olan bölüm ve fasıl notlarını (yasal notlar) da içermekte, tarife pozisyonlarının doğru yorumlanmasına ilişkin yorum kurallarını da içerisinde barındırmaktadır.¹² Bu sistem sayesinde doğru tanımlanan eşya doğru vergilendirilmekte, şayet mevcut ise gerekli koruma ve önlemler uygulanmakta, ticaretin yasal olarak takibi mümkün olmaktadır.

Sistemde ticarete konu olan 5000 eşya, yasal ve mantıksal bir yapı içerisinde 6 basamaklı olarak kodlanmış durumdadır. Eşyalar, en ham hallerinden en işlenmiş hallerine kadar kodlandırılmıştır. AB ise bu sisteme 8 basamaklı kod sisteminden oluşan bir AB Kombine Nomanklatürü ve ilgili yasal notlar ile entegre olmuş durumdadır.

¹²(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/tariff_aspects/harmonised_system/index_en.htm, 16.10.2013.

3.2.2. Çevrimiçi Gümrük Tarifesi Veri Tabanı

Birlik stratejisi tüm ticaret politikalarının ortak bir çerçevede yürütülmesini öngörmektedir. Bu bağlamda, Birlik dışı ülkelerle yürütülecek ticari ilişkiler de yapılacak ticaret anlaşmaları da Birlik düzeyinde gerçekleşmekte ve tüm üye ülkeleri bağlayıcı nitelikte olmaktadır. Bu çerçevede dinamik bir yapı arz eden bir mevzuattan söz etmek mümkündür.

Ortak yürütülmesi öngörülen bu politikaların, üye ülkeler tarafından takibi ve eşanlı olarak uygulanması gerekmektedir. Mevzuat seviyesinde birlik, AB Paramentosu'nun, ortak politikalar doğrultusunda aldığı kararların bağlayıcı nitelikte olması ile sağlanmaktadır. Ancak uygulamada birliğin sağlanabilmesi için bir sistemin işletilmesi gereği doğmuştur. Mevzuattaki değişikliklerin uygulamaya konulabilmesi için yaratılan Çevrimiçi Gümrük Tarifesi Veri Tabanı (TARIC: The Online Customs Tariff Database) sistemi aracılığıyla, kodlanan mevzuat değişikliklerinin, tek merkezden üye ülke idarelerine transferi sağlanmaktadır.

Üye ülkelerinin uygulayacakları gümrük vergisi oranları, ilgili komisyon tarafından belirlenmekte, üye ülkeler TARIC sistemine girerek AB Gümrük Tarife Cetveli'ne erişebilmekte ve eşanlı olarak bunları uygulayabilmektedir. Üye ülkelerinin gümrük idarelerine ağ aracılığıyla doğrudan bağlanan sistem ile gümrük politikaların etkin bir biçimde uygulanması sağlanmaktadır. Günlük olarak güncellenen bilgiler bu sistem aracılığıyla gümrük idarelerine elektronik formatta ulaşmakta, üye ülkelerin kendi sistemleri, bu ağ yapılanması ile desteklenmektedir.¹³

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde TARIC sistemi, üçüncü ülkelere uygulanan gümrük vergileri ve tarife kotaları gibi tarife önlemlerini, tarımsal önlemleri, anti-damping vergisi ve telafi edici vergi gibi koruma önlemlerini, miktar kısıtlaması gibi ithalat ve ihracat üzerindeki yasaklama ve kısıtlamaları içermektedir.

¹³(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/tariff_aspects/index_en.htm, 16.10.2013.

3.2.3. Avrupa Birliği Gümrük Stratejisi

AB'nin temelini oluşturan Gümrük Birliği ile kurulmuş olan ortak pazarın etkin bir şekilde çalışması, 28 gümrük idaresinin tek bir gümrük idaresi gibi çalışabilmesine bağlıdır. Ortak olarak kurulmuş pazarın işlemesi için ortak tarife, ortak ticaret politikası, ortak evre ve sağlık kontrolleri, ortak tarım politikaları, ortak tarife dışı engeller ve ortak dış politika ltleri benimsenmiş olup, ortak oluşturulmuş tüm kuralların harici sınırlarda ortak bir şekilde uygulanması pazar başarisının anahtarı olmuştur.

Gmrklerin bir yandan gerekli kontrolleri sağlaması diğer yandan halk sağlığı ve güvenliğini tesis etmesi gerekmektedir. Bu ihtiyaçların karşılanmasında doğru bir denge sağlanabilmesi ise gümrük işlemleri ve kontrol yöntemlerinin modernize edilmesi ve farklı hizmetleri sağlayıcı birimler arasında iş birliğinin oluşturulması ile mümkün olmaktadır. Bu amaçla gümrük kodlarının modernizasyonuna yönelik düzenleme 2008 yılı Nisan ayında kabul edilmiştir.

Gümrük kodlarının modernizasyonuna dair düzenlemenin kabul edilmesi sonrasında AB Parlamentosu ve AB Konseyinin Pan-Avrupa Elektronik Gümrük Sistemi yaratılmasına dair aldığı kararlar ile yasal ereve oluşturulmuştur. Kağıtsız ortamda gümrük ve ticaret işlemlerinin yapılmasına dair alınan bu karar ile Birlik içindeki tüm gümrük ofislerinin diğer gümrük ofisleriyle, sınırdaki tüm gümrük idareleriyle, diğer kamu kuruluşlarıyla ve de ticaret erbabıyla iletişim ağının sağlamlaştırılması amaçlanmıştır.

Gümrük işlemlerinin ve ticaretin kağıtsız ortamda yapılmasına yönelik kabul edilen düzenleme ile başlayan reform sürecine dair nlemler, AB Komisyonunun Gümrük Birliği'nin gelişimine yönelik olarak, gümrüklerdeki çalışma yöntemlerinin modernize edilmesi, personel yeteneklerinin arttırılması, kaynakların daha etkin kullanılabilirlik şekilde yeniden dağıtılması gibi hususlardaki düzenlemelerle desteklenmiştir.

Gümrük idareleri, ithal ya da ihraç edilen her türlü eşyaya dair bilgiye sahipken, her türlü eşyanın kontrolünü sağlayabilecek sistem ve metotları uygulamaktadır. Ancak özellikle Birlik bölgesinin sınırlarında yaşanan yoğun mal hareketliliği, uygulamaların geliştirilmesine yönelik olarak bir stratejinin oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Tüm koordinasyonun daha sağlıklı kılınması ve güçlendirilmesi hedeflenmiştir.

Gümrükler için oluşturulan stratejik yapı, koruma, rekabet, basitleştirici uygulamalar, kontrol, iş birliği gibi konularda ortak stratejik amaçları öngörmektedir.¹⁴

- Yasa dışı, yasak ya da kısıtlı olan mallara karşı önlemler geliştirilmesi, terörist ve suç olan aktivitelerle mücadele için etkili risk değerlendirmesi yapılması.
- AB standartlarının geliştirilmesi ve gümrüklerin çalışma metotlarının modernize edilmesi, çalışanlarının kabiliyetlerinin artırılması suretiyle işletmelerin rekabet yarışında desteklenmesi.
- Bürokrasinin ve mal akışında oluşabilecek çatışmaların azaltılmasına yönelik olarak kontrol sistemlerinin yaratılması ve geliştirilmesiyle ticaretin kolaylaştırılması.
- Risk bilgisinin sistematik ve etkili bir şekilde paylaşımının artırılarak, malların uluslararası hareketliliğinde kullanılan tedarik zincirinin kontrol edilmesi ve yönetilmesi.
- Gümrük idarelerinin, diğer kamu kuruluşlarıyla ve iş dünyasıyla iş birliklerinin geliştirilmesi ve artırılması.

Bu amaçlara yönelik olarak doğru ve etkin vergi birleşiminin oluşturulması, yasa dışı, yasak ya da kısıtlı olan mallara karşı etkili önlemler alınması, terörizm, uyuşturucu ticareti, sahte ve korsan malların ticareti gibi suçlarla mücadelede etkili risk değerlendirme yöntemlerinin geliştirilmesi, gümrük kanunlarının istismarı ve

¹⁴(Çevrimiçi)[http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/customs/com\(2008\)169_en.pdf](http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/customs/com(2008)169_en.pdf), 01.11.2013.

ihlalinin belirlenmesi, araştırılması, soruşturulması ve önlenmesi, gümrüklerde ve tarımsal konularda ortak yasal uygulamaların yapılmasını sağlayacak yönetim desteğinin sağlanması suretiyle toplumun ve AB'nin finansal çıkarlarının korunması hedeflenmektedir.

Çalışma sahasının ve çalışma yöntemlerinin modernize edilmesine, kağıtsız gümrük uygulamalarının gerçekleştirilmesine, WTO'nun geliştirmiş olduğu standartlar doğrultusunda proaktif yaklaşımlar benimsemek ve yeni AB standartları geliştirmek suretiyle işletmelerin rekabet gücünün yükseltilmesine çalışılmaktadır. Mal ticaretinde oluşabilecek çatışmaları önleyecek bir kontrol sisteminin geliştirilmesi, bürokrasinin azaltılması, Yetkili Ekonomik Operatörlerin uyum maliyetlerini düşürücü kolaylıkların sağlanması gibi tedbirler ile yasal ticaretin ilerlemesi amaçlanmaktadır.

Dış ticarete tedarik zincirinin yönetimi ve kontrolüne yönelik olarak da tedarik zincirinde kontrollerin etkin şekilde yapılacağı sınırdaki ya da içerideki optimum lokasyonların belirlenmesi ve güçlendirilmesi, gerek Birlik mevzuatının gerekse ulusal mevzuatların doğru ve sürekli şekilde uygulanmasının sağlanması, risk bilgisinin paylaşımının sistematik olarak artırılması gibi önlemler öngörülmektedir.

Gümrük idarelerinin birbirleriyle, diğer kamu kuruluşlarıyla ve iş dünyasıyla iş birliği oluşturması, geliştirmesi ve bunları arttırması için ise mevcut iş birliklerinin derinleştirilmesi, finansal çıkarları koruyucu eylemlerin koordine edilmesi, tek pencere sistemi ile diğer sınır idareleriyle koordinasyon sağlanması, iş birlikleri ve danışmanlıkların geliştirilmesi, uluslararası iş birliklerinin ya da gümrüklerle ilgili oluşturulan ortak kararlar çerçevesinde üçüncü ülkelerle anlaşmalar yapılması gerekmektedir.

3.2.4. Avrupa Birliği E-Gümrük Uygulaması

Avrupa Komisyonu tarafından başlatılan e-gümrük uygulaması, kağıt ile yapılan gümrük işlemlerinin elektronik ortama aktarılması ve bu yolla daha verimli ve daha modern bir gümrük sahasının yaratılmasını sağlamaya yönelik bir projedir. Bu sayede sınır gümrüklerde güvenliğin artırılması ve ticaretin yasallaşması sağlanacaktır. Bu kapsamda ticaret ve gümrük işlemlerinin kağıtsız ortamda yapılmasına dair, gümrük kodlarının düzenlenmesi ve gümrüklerin modernize edilmesi, güvenliğin sağlanması gibi pek çok hususta yasal düzenlemeler yapılmıştır. E-gümrük uygulamaları ile gümrük işlemlerinin kolay, etkin ve şeffaf bir şekilde yürütülmesi ve bu sayede AB'nin rekabet gücünün yükseltilmesi hedeflenmektedir.

3.2.4.1. E-Gümrük Uygulamasının Amacı ve Önemi

Gümrükler ile ilgili yasal düzenlemelerin, gümrük prosedürleri ve sürecinin karmaşık olması ve tüm işlemlerin yazılı beyana dayanması, bu işlemlerin elektronik ortama taşınması ihtiyacını doğurmuştur. Üye ülkeler gerekli alt yapıya sahip olmak ile birlikte tek bir sistem üzerinden entegre bir yapıda çalışmadığından, kurulan yeni entegre sistem ile prosedür ve süreçlerin kolaylaştırılması hedeflenmiş, ticaret erbabının zamandan kazanması ve maliyet avantajı yakalaması ve bu anlamda tasarruf sağlaması amaçlanmıştır. Sistem, gümrük düzenlemeleri, bu düzenlemelere eşik eden doküman ve sertifikaların ve diğer tüm ilgili bilgilerin karşılıklı iletilmesinde güvenlik, entegrasyon ve iş birliğini tesis etmek üzere tasarlanmıştır.

E-gümrük uygulaması, belirli amaçlara yönelik olarak şekillendirilmiştir:¹⁵

- İthalat ve ihracat işlemlerinin kolaylaştırılması.

¹⁵ (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/index_en.htm, 70/2008/EC AB Paramentosu ve Konseyi Kararı, 05.11.2013.

(Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/index_en.htm, Avrupa Komisyonu Elektronik Gümrük Çok Yıllı Stratejik Planı-2012 Revizyonu, 05.11.2013.

- Uyum ve yönetim maliyetlerinin aşağıya çekilmesi ve zamandan tasarruf sağlanması.
- Kontrol işlemlerinde ortak bir yaklaşım benimsenmesi.
- Gümrük vergilerinin ve diğer yüklerin uygun şekilde tahsil edilmesi.
- Tedarik zinciri içerisindeki işlemlere hız kazandırılması.
- Ülke yönetimleri, gümrük idareleri ve de ekonomik operatörler arasında bilgi akışının sağlanması.
- Sistemde mevcut verilerin yeniden kullanılabilir olması.

Veri değişiminin taraflar arasında bu sistem üzerinden gerçekleştirilmesi, malların Birlik sahasına yasal olarak giriş ve çıkışlarının sağlanması, ithalat ve ihracatta etkinlik yaratılması, gerekli kontrollerin yapılması, zamandan tasarruf sağlanması ve maliyetlerde düşüşün gerçekleşmesi, vatandaşların tehlikeli ve yasak mallardan korunması, üye ülkelerin finansal çıkarlarının güvence altına alınması, terörizm ve uluslararası suçlarla savaşımları gibi pek çok konuda kolaylık yaratmaktadır.

E-gümrük uygulamasının işlerlik kazanması için, veri değişiminin uluslararası kabul gören mesaj formatları ve veri modeller ile gerçekleştirilmesi, gümrük işlemlerinde etkinlik, basitlik ve maliyet avantajı sağlamaya yönelik olarak bu işlemlerin yeniden yapılandırılması ve de oluşturulan e-gümrük yapısı ile ekonomik operatörlerin, Birlik dahilindeki tüm gümrük idareleriyle etkileşim içerisinde olması gerekmektedir. Bu doğrultuda Birlik, kurduğu e-gümrük sistemi ile Birlik dışında kalan ülkelerin ya da uluslararası kuruluşların gümrük sistemleri ile arasındaki iş birliğini ilerletmeli, üçüncü ülkelerdeki ekonomik operatörlerin sisteme girebilmesini sağlamalıdır.

Birlik üyelerinin ekonomik operatörlerle, AB Komisyonu'yla, uluslararası mal hareketliliğinde taraf olan tüm diğer yönetimler ve birimlerle veri paylaşımlarının sağlanması esas olmaktadır. Üye ülkelerin, yürürlükteki mevzuatta yer alan koşulları

ve zaman kısıtlamalarını göz önünde bulundurarak AB Komisyonu ile beraber oluşturduğu e-gümrük sistemiyle, transit ticaret ile uyumlu bir ithalat ve ihracat sisteminin oluşturulması ve bilgi akışının Birlik genelinde e-gümrük sistemi içerisinde gerçekleştirilmesi, Yetkilendirilmiş Ekonomik Operatör sistemiyle uyumlu bir yapı içerisinde, ekonomik operatörün sistem içinde tanımlanması ve kayıt altına alınması, bilgi edinme, danışma gibi süreçlerin sistem içerisinde gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

Sistem ile ekonomik operatörlerin, gümrük işlemlerini gerçekleştirebilmeleri için ihtiyaç duydukları bilgileri sağlayan ortak gümrük portalı tesis edilmiştir. Komisyon ve üye ülkelerde bulunan diğer ithalat ve ihracat sistemleri ile bağlantı sağlanarak ortak gümrük tarifesi uygulaması mümkün kılınmıştır. Ekonomik operatörlerin, gümrük işlemlerinin başka bir üye ülkede yürütüldüğü durumlarda bile tek bir ara yüz ile bilgi ve belgeleri sunabilmeleri mümkün kılınmıştır.

Elektronik ara yüzler, ekonomik operatörlere, gümrüklerle ilgili her türlü işlemi yönetme imkanı tanımaktadır. Tek Pencere, gümrük idareleri ile diğer gümrük idareleri, AB Komisyonu, diğer idareler ve birimler arasında bilgi akışını sağlarken, ekonomik operatörler de ithalat ve ihracat işlemlerinde ihtiyaç duyulan her türlü bilgiyi gümrük idarelerine gönderebilmektedirler.

E-gümrük uygulamalarının gerçekleştirilebilmesi, gerek üye ülkelerin ulusal çerçevede üstelendikleri bir takım yükümlülükleri yerine getirmelerini gerekse bir bütün olarak Birlik tarafından üstlenilen bir takım yükümlülüklerin yerine getirilmesini gerektirmiştir. Bu doğrultuda üye ülkeler, veri tabanlarını içeren ulusal sistemlerinin ve teknik sistem özelliklerinin entegrasyonundan, ülke içerisinde tüm taraflar arasındaki ağ bağlantılarının oluşturulmasından, ülke olarak sisteme entegre olabilmek için gereken cihaz ve yazılımlarının temininden sorumlu tutulmuşlardır. Birlik tarafından ise ilgili fizibilite çalışmalarının yürütülmesi, sistem içinde ortak fonksiyonel özelliklerin oluşturulması, ortak ürün ve hizmetlerin şekillendirilmesi, ortak iletişim ağı ve ortak ara yüz sisteminin geliştirilmesi, üye ülkeler ve Komisyonun ortak alan üzerinden e-gümrük sistemi içinden gerçekleştirdiği işlemlerin koordine

edilmesi, Komisyonun, dış bir alan üzerinden e-gümrük sistemi ile yürüttüğü faaliyetlerin koordine edilmesi gibi şartlar yerine getirilmiştir.¹⁶

AB Komisyonu, Birlik birleşenlerinin, üye ülkeler ise ulusal birleşenlerini sistem içerisinde oluşturulması, uyum testlerinin yapılması, sistemin yayılması, kullanılması ve desteklenmesi gibi hususların koordinasyonunu sağlamıştır. Yine AB Komisyonu, oluşturulan bu sistemin diğer ilgili e-devlet projeleri ile koordinasyonunu Birlik düzeyinde sağlarken üye ülkeler ise bu koordinasyonu ulusal boyutta gerçekleştirmiştir. Bu hususlar, Birlik bileşenleri ile ulusal bileşenlerin senkronize olması açısından önem arz etmektedir. E-gümrük uygulamasının ve Tek Pencere hizmetinin Birlik seviyesinde gerçekleşmesi AB Komisyonu'nun yükümlüğü olarak belirlenmiştir. Ulusal düzeyde uygulamaların gerçekleştirilmesi üye ülkelerin sorumluluğunda iken, süreç Komisyon tarafından koordine edilmektedir.

AB Komisyonu, belli oluşumları üye ülkelerle iş birliği yapmak suretiyle gerçekleştirmiştir. İhtiyaç duyulan kaynakların belirlenmesi, stratejilerin oluşturulması, e-gümrük uygulamaları ile ilgili faaliyetlerin koordine edilmesi ve tüm bunları içeren çok yıllık stratejik planın güncel tutulması, Birlik ve üye ülkeler tarafından gerçekleştirilmektedir.

E-gümrük uygulamalarının oluşumu, işleyişi ve geliştirilmesinde gerekli olan insan kaynağı, bütçesel ve teknik kaynaklar, yine Birlik ve üye ülkelerce sağlanmakta, maliyetler de paylaşılmaktadır. Ayrıca üye ülkeler maliyetleri minimum düzeye çekecek modeller geliştirmek ve ortak çözümler yaratmak konusunda iş birliği yapmaktadır.

AB Komisyonu, gerek üye ülkelerdeki gerekse Komisyon içerisinde gerçekleştirilen faaliyetleri görüntüleyebilmekte ve bu şekilde e-gümrük uygulamaları ile amaçlanan hedeflere ne kadar ulaşılabilirdiğini ölçebilmektedir. Ayrıca üye ülkeler,

¹⁶ (Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/index_en.htm, 70/2008/EC AB Paramentosu ve Konseyi Kararı, 05.11.2013.

çok yıllı stratejik planda kendilerine tanımlanan süreçteki gelişimlerini raporlamaktadır.

3.2.4.2. E-Gümrük Kapsamındaki Uygulamalar

E-gümrük uygulamaları, ticaretin taraflarının ve gümrük idarelerinin ihtiyaçlarına cevap vermeye yönelik bir takım tamamlayıcı uygulamalardan oluşmaktadır. Bu kapsamda, Otomatik İthalat Sistemi ve Otomatik İhracat Sistemi ile ithalat, ihracat ve nakliye gibi gümrük prosedürlerinin kolaylaştırılmış ve bu sistemlerle Birlik seviyesinde gerçekleştirilen işlemlerin çift sayılmasının önüne geçilmiştir. Tek Pencere Uygulaması, ticaret erbabına yalın bir gümrük yapısı içerisinde tek pazar avantajını sunmaktadır. Yetkili Ekonomik Operatör Sistemi, daha basit ve daha güvenli bir ortam yaratırken, Ekonomik Operatör Kayıt ve Tanıma Sistemi, AB'deki ekonomik operatörlerin tek bir sistem üzerinden kayıt ve tanımlama işlemlerini gerçekleştirmelerini sağlamaktadır. Basitleştirilmiş prosedürler için Tek Onay Uygulaması, AB genelinde bürokrasiyi ve evrak yükünü azaltmaktadır. Ayrıca AB Gümrük Bilgi Portalı, Entegre Tarife Ortamı, Risk Yönetimi Sistemi ve Kayıtlı İhracatçılar Sistemi ile bilgi erişimini geliştirerek e-gümrük uygulamasını geliştirilmektedir.

3.2.4.2.1. Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi

Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi (NCTS: New Computerized Transit System), tamamen bilgisayarlar üzerinden gerçekleştirilen ve eksiksiz tüm üye ülkelerde ve EFTA ülkelerinde kullanılmakta olan ilk e-gümrük sistemidir. Transit rejimi kapsamındaki eşyanın beyannamesinin sunulmasından rejime dair işlemlerin sonlandırılmasına kadar olan tüm süreç elektronik ortamdan gerçekleştirilmektedir. Gümrük idareleri arasında ve ticaret erbabı ile gümrük idareleri arasındaki iletişim, sistem üzerinden sağlanmakta ve taraflar için güvenli bir yapı sunulmaktadır. Ülkeler arası geçiş kolaylaşırken, teminatlar, sistem üzerinden takip edilebilmektedir. Bu

şekilde transit rejiminin daha hızlı daha kolay ve daha güvenli şekilde gerçekleştirilmesi mümkün olmaktadır.¹⁷

3.2.4.2.2. Yeni Bilgisayarlı Transit TIR Sistemi

Pilot olarak uygulanan Bilgisayarlı Transit TIR Sistemi (NCTS-TIR) ile amaçlanan, transit taşımacılığın Avrupa'daki ayağının kontrolünün sağlanması ve TIR işlemlerinde kullanılan dokümanların yerine sistem mesajlarının kullanılması suretiyle işlemlerin kolaylaştırılmasıdır. Sürecin hızlanmasına yönelik olarak planlanan bu ön bilgilendirme sistemi, TIR karnesi kapsamındaki eşyanın, ilk giriş yaptığı AB ülkesi gümrüğü üzerinden ön bildirimini gerçekleştirilmesini öngörmektedir.¹⁸

3.2.4.2.3. Otomatik İthalat Sistemi

Otomatik İthalat Sistemi (AIS: Automated Import System)'nin amacı, herhangi bir üye ülkede başlamış olan ithalat işleminin, aynı bilgilerin yeniden sunulmasına gerek kalmadan, bir diğer üye ülkede tamamlanmasını sağlamaktır. Bu anlamda gümrük idareleri, ticaret erbabı ve diğer kamu idareleri arasında gerçekleştirilen farklı işlemlerde, mesajlar elektronik ortamda paylaşılabilir. Bu şekilde varış öncesi ön bilgilendirme ve risk analizi bilgileri sağlanmaktadır.¹⁹

3.2.4.2.4. Otomatik İhracat Sistemi

Otomatik İhracat Sistemi (AES: Automated Export System) ile bir üye ülkede başlamış olan ihracat işlemlerine dair bilgilerin yeniden sunulmasına gerek kalmadan, gerçekleştirilen ihracata dair işlemler bir diğer üye ülkede tamamlanabilmektedir.

¹⁷(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/electronic_customs_initiative/it_projects/index_en.htm#tariff, 02.12.2013.

¹⁸(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/electronic_customs_initiative/it_projects/index_en.htm#tariff, 02.12.2013.

¹⁹(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/electronic_customs_initiative/it_projects/index_en.htm#tariff, 02.12.2013.

İhracat işlemine dair bilgilerin gümrük idareleri, ticaret erbabı ve diğer kamu idareleri arasında sistem üzerinden paylaşıldığı bu sistem üç aşamadan oluşmaktadır.

Mali Kontrol olarak adlandırılan ilk aşama, ihracat işlemlerinin sonuçlandırılmasına kadar kontrolünü ve özellikle farklı üye ülkelerin dahil olduğu ihracat işlemlerinde giriş-çıkış gümrük idareleri arasında, giriş-çıkış bilgisinin elektronik ortamda paylaşılmasını içermektedir. Bu şekilde ihracat beyannamesinin üçüncü nüshasının iade edilmesine gerek kalmamaktadır. Çıkış Güvenlik Kontrolü olarak adlandırılan ikinci aşamada ise güvenlik düzenlemeleri çerçevesinde çıkış özet beyanlarının elektronik ortamda gerçekleşmesi sağlanmaktadır. Ayrıca ihracat beyannamesine güvenlik ve emniyete dair ek bilgilerin de ilave edilmesi mümkün olabilmektedir. Son aşama ise birinci ve ikinci aşamaların hayata geçirilerek yaygın kullanımın gerçekleştirilmesini kapsamaktadır.²⁰

3.2.4.2.5. Ekonomik Operatör Kayıt ve Tanıma Sistemi

Ekonomik Operatör Kayıt ve Tanıma Sistemi (EORI: Electronic Operators Registration and Identification System)'nin amacı, ilgili düzenlemeler çerçevesinde Birlik genelindeki ekonomik operatörlerin kayıtlarının oluşturulduğu ve tanındığı bir altyapı oluşturmaktır. Ekonomik operatörler tek bir kayıt numarası ile AB içerisinde tüm gümrük işlemlerini gerçekleştirebilmektedir.

3.2.4.2.6. Yetkili Ekonomik Operatör

Yetkili Ekonomik Operatör uygulaması ile güvenlik ve emniyetin sağlanmasına yönelik olarak, güvenliğin ve emniyetin sağlanması ve kolaylaştırıcı hükümler çerçevesinde basitleştirici yöntemlerin uygulanması amaçlanmıştır. Üye ülkelerin tamamı tarafından tanınan bu yetki statüsünün kriterleri, kolaylaştırıcı

²⁰(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/electronic_customs_initiative/it_projects/index_en.htm#tariff, 02.12.2013.

hükümler ile belirtilmiştir. Bu kapsamda yetkili ekonomik operatörler, güvenilir ve uygun kabul edilmekte, hangi yönde olursa olsun ürünlerin uluslararası dolaşımında, güvenlik ve kontrol işlemlerinde imtiyazlı uygulamalardan yararlanabilmektedir. Bu sayede, sınır geçiş kontrolleri azalmakta, raporlar azalmakta ve düşük risk grubundaki ürünlerin öncelikli uygulamalardan yararlanması söz konusu olabilmektedir.²¹

3.2.4.2.7. Tek Onay Uygulaması

Bu uygulamanın amacı, yasal çerçeve içerisinde AB içinde birden fazla gümrük idaresinin dahil olduğu uygulamalarda, prosedürlerin kolaylaştırılmasına yönelik olarak tek onay sisteminin geliştirilmesidir. Ayrıca bu sayede bilgi akışı, kararlar ve ihtiyaçların yönetilmesine yönelik bilgi teknolojilerinin yaratılması hedeflenmiştir.²²

3.2.4.2.8. Kayıtlı İhracatçılar Sistemi

Tercihli tarife kurallarına uygun tarife oranlarını dikkate almak suretiyle AB'ye mal ihraç edecek ülkelerdeki kayıtlı ihracatçılara dair bilgilerin tam ve güncel olması hedeflenmektedir. Bu sayede AB Komisyonu, kayıtlı ihracatçılara dair bilgilerin AB genelindeki yetkili kullanıcılar tarafından erişebilir olmasını sağlamaktadır.²³

3.2.4.2.9. Tek Giriş Noktası

Tek Giriş Noktası uygulaması, ticaret erbabına, erken-giriş ve erken-çıkış beyanlarını, özet beyanlarını, gümrük beyannamelerini, kendi sistemlerini Birlik gümrük sistemine bağlayan ara yüzler ile elektronik ortamda sunmalarını

²¹(Çevrimiçi)<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005R0648:en:HTML>, 02.12.2013.

²²(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/electronic_customs_initiative/it_projects/index_en.htm#tariff, 02.12.2013.

²³(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/electronic_customs_initiative/it_projects/index_en.htm#tariff, 02.12.2013.

sağlamaktadır. İlgili gümrük ofisi ticarete konu olan eşyaya dair bilgilere otomatik olarak erişebilmektedir.²⁴

3.2.4.2.10. Entegre Tarife Ortamı

Projenin amacı, tarife içeren farklı bilişim teknolojileri arasındaki bağlantıyı geliştirerek, sisteme girilmiş bir bilginin diğer bir sistem tarafından yeniden girişine gerek kalmadan kullanılabilir olmasını ve gereksiz bilgileri kapsam dışı bırakacak şekilde bu ilişkilendirilmiş sistemlerde ara yüzlerin uyumlaştırılmasını sağlamaktır.²⁵ Bu uygulama sayesinde dış ticaret işlemi aşamalarında bilgilerin yeniden girilmesine gerek kalmamakta, zamandan ve iş gücünden tasarruf sağlanmaktadır.

3.2.4.2.11. Risk Yönetimi Sistemi

Risk Yönetim Sistemi (RMF: Risk Management Framework), gümrük kontrollerinin desteklenmesi ve Birlik için tehdit oluşturan bilgilerin yayılabilmesine yönelik olarak risk bilgisinin hızlı, doğrudan ve güvenli şekilde paylaşılmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Sistemin ilk aşamasını Risk Bilgi Formu oluşturmakta, ikinci aşama ise mevcut kullanıcıların tecrübeleri doğrultusunda yeni kullanıcıların gereksinimlerini karşılayan bir yapıyı içermektedir. Bir sonraki aşama ise güvenli veri aktarımını, ortak risk profillerinin yönetimini ve zorunlu kontrolleri kapsamaktadır.²⁶

3.2.4.2.12. Avrupa Birliği Gümrük Bilgi Portalı

Portal, ekonomik operatörlere, ithalat ve ihracata dair bilgilerin girişini yapma ve söz konusu işleme konu olan eşyanın dolaşım statüsünü takip etme imkanı tanımaktadır. Bu doğrultuda portal, sınır ötesi mal hareketliliğine dair kuralların yanı

²⁴(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/electronic_customs_initiative/it_projects/index_en.htm#tariff, 02.12.2013.

²⁵(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/electronic_customs_initiative/it_projects/index_en.htm#tariff, 02.12.2013.

²⁶(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_controls/risk_management/index_en.htm, 30.11.2013.

sıra tarım, çevre, sağlık gibi diğer düzenlemeleri de içeren bir yapıya sahiptir.²⁷ Portal ile kullanıcılar, ihtiyaç duydukları bilgilere istedikleri zamanda ve mekanda erişim imkanına sahip olmaktadır.

3.2.4.2.13. Tek Pencere Sistemi

Tek Pencere Sistemi, ekonomik operatörlere gümrük dışı mevzuatlara dair bilgiler de dahil olmak üzere, ithalat ve ihracat işlemlerine dair tüm bilgilerin sunulduğu, tüm bilgilerin ekonomik operatörler, gümrük idareleri ve Komisyon arasında karşılıklı olarak paylaşılabilirdiği bir sistem olarak tanımlanmaktadır.²⁸

Tek pencere, yetkili operatörlere gümrük ve gümrük dışındaki düzenlemelere ait bilgileri bir kereye mahsus elektronik ortamda sunmasını sağlayan bir yapı arz etmektedir. Sistem, tek giriş noktası uygulamasıyla desteklenmektedir. AB Gümrük bölgesine giren ya da gümrük bölgesinden çıkan eşyanın güvenlik ve kontrolünün sağlanması, sınır güvenliği, sağlık, çevre gibi birçok alanda yürütülen kontrollere dair verilerin gümrük idareleri arasında paylaşımına yönelik olarak ekonomik operatörlerce sadece bir kere veri girişi yapılmasına olanak vermektedir.

²⁷(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/electronic_customs_initiative/it_projects/index_en.htm#tariff, 02.12.2013.

²⁸ (Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/, **Single Window at Community Level**, Working Document: TAXUD/1241/2005- Rev. 5, Brussels, 2006, 30.11.2013.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE’DE E-GÜMRÜK UYGULAMASI VE TÜRK DIŞ TİCARETİNE MUHTEMEL ETKİLERİ

Türkiye ile AB arasında 1996 yılında kurulmuş olan Gümrük Birliği, tarafların birbirleriyle sürdürdükleri ticaretin yapısında değişikliklere yol açmıştır. Türkiye’nin dış ticaretinde önemli etkileri olan Gümrük Birliği, hem Türkiye’nin AB ile olan ticaretini hem de AB dışı ülkelerle olan ticaretini yeniden şekillendirmiştir. 2000 yılı itibariyle AB ile uyumlu olarak e-gümrük uygulaması başlatılmış ve bu uygulamalar, dış ticarete bir takım değişikliklere yol açmıştır.

Çalışmanın bu bölümünde öncelikle Türkiye’nin e-gümrük uygulamasına yer verilecek ve bu kapsamda gerçekleştirilen uygulamalar açıklanacaktır. Daha sonra 1996 yılında Gümrük Birliği’nin tesis edilmesi sonrası, 2000 yılında AB’ye uyum çerçevesinde e-gümrük uygulamalarına geçilmesiyle AB ile gerçekleştirilen ithalat ve ihracatta meydana gelen değişikliklerin anlamlı olup olmadığı araştırılacaktır. Bu kapsamda, 2000 yılında başlatılan yeni uygulamanın AB ile gerçekleştirilen ticarete yapısal değişime sebep olup olmadığı analiz edilecek, uygulamanın Türk dış ticaretine etkisi araştırılacaktır.

4.1. TÜRKİYE GÜMRÜK POLİTİKASI VE E-GÜMRÜK UYGULAMASI

Dünya ticaret hacmindeki artışa paralel olarak Türkiye’nin artmakta olan dış ticaret hacmi, dış ticaret işlemlerinin daha etkin şekilde yönetilmesini ve yürütülmesini gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda ticaretin kolaylaştırılması, gümrük idarelerinin modernizasyonu, taraflar arasında entegre bir sistemin tesis edilmesine yönelik altyapı çalışmalarının tamamlanması ile gümrüklerde yaşanan gecikmelerden ötürü yaşanan işlem maliyetlerinin asgariye indirilmesine yönelik çalışmalar gerçekleştirilmekte, AB ile uyumlu sistemler kurulmakta ve uygulanmaktadır. Bürokrasiyi azaltan, ticareti daha kolay, hızlı ve düzenli bir hale getiren bu uygulamalar sayesinde maliyetler

düşmekte, haksız rekabet önlenmekte, kaçakçılık ve uluslararası suçların önüne geçilmekte, tüketiciler korunmakta ve genel olarak rekabet gücü artmaktadır.

AB mevzuatına uyum yükümlülükleri çerçevesinde Birlik mevzuatında meydana gelen değişikliklere istinaden Türkiye'deki mevzuat güncellenmekte ve bu suretle gümrük işlemlerinin AB ile yeksenak şekilde gerçekleştirilmesi sağlanmaktadır. Bu doğrultuda 2013 yılında 5 Kanun, 6 Bakanlar Kurulu Kararı, 34 Yönetmelik, 36 Genelge, 40 Tebliğ ve 56 Yönerge olmak üzere toplamda 177 mevzuat düzenlemesi gerçekleştirilmiştir.

Türkiye, oluşturduğu gümrük politikası ile etkin gümrük uygulamaları gerçekleştirmeyi, etkin vergi tahsilatı sağlamayı, kaçakçılığı önlemeye, izlemeye ve soruşturmaya yönelik olarak gereken tedbirleri almayı, gümrük işlemlerine dair risk analizlerini, kontrol ve sonradan kontrol işlemlerini yürütmeyi, ilgili mevzuata göre tasfiye işlemlerini gerçekleştirmeyi, benimsenen ticaret politikalarının diğer kurumlar ile iş birliği içerisinde uygulanmasını sağlamayı, ticarete konu mal ile ilgili gözetim ve denetimleri gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır.

4.1.1. Gümrük İdarelerinin Modernizasyonu ve Altyapı Çalışmaları

Gümrük idarelerinin daha modern bir yapıya kavuşturulması ve bu suretle gümrük işlemlerinin hızlı, etkin ve sağlıklı bir şekilde gerçekleştirilmesine yönelik olarak bir takım projeler oluşturulmuş ve hayata geçirilmiştir. Özellikle AB mevzuatına uyum sağlanması hususu dikkate alınarak bu sistemlerin, AB'deki sistemler ile entegre olabilecek bir yapıda oluşturulmasına dikkat edilmiştir. 2000 yılı itibariyle sistemlerin yapılandırılması, işletilmesi ve yaygınlaştırılması çalışmaları başlatılmıştır.

4.1.1.1. Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri Sistemi

Bilgisayarlı Gümrük Etkinlikleri Sistemi (BİLGE), elektronik ortamda gümrük beyanında bulunulmasını sağlayan bir sistemdir. Bu sistem üzerinden oluşturulmuş bir gümrük beyanına, beyan sahibi ya da temsilcisi, gümrük idaresi ve gümrük personeli olmak üzere tüm taraflar erişebilmektedir. Kişiler, Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüklerine, BİLGE kullanım taleplerine yönelik dilekçe ve evraklar ile başvuru yaparak, kullanıcı adı ve şifrelerini temin etmektedirler. Gümrük beyannameleri, sistem içinde hazırlanmakta, bu işlemler gümrük idarelerinde bulunan veri giriş salonlarından ya da özel firmalarca sunulan uygulamalar kapsamında elektronik veri değişimi aracığı ile gümrük ofislerinden, internet üzerinden yapılmaktadır.

BİLGE, canlı ve anlık çalışmakta olan bir sistemdir. Bilgisayar üzerinden BİLGE sisteminde yapılan bir gümrük işlemi, ilgili veri girişlerinin yapıldığı anda gerçekleştirilmektedir. Sisteme bir kere girilen veri gümrük işlemlerinin her aşamasında kullanılmakta, aynı verilerin farklı aşamalarda yeniden sisteme girilmesine gerek kalmamaktadır. Sistem, Özet Beyan Modülü, Gümrük Beyannamesi Modülü, Entegre Tarife Modülü ve Muhasebe Modülü olmak üzere dört ayrı modülden oluşmaktadır.¹

4.1.1.2. Elektronik Veri Değişimi Sistemi

Dış ticarete kullanılmakta olan Elektronik Veri Değişimi (EDI) ile gümrük idaresi, ihracatçı ve ithalatçı firmalar, gümrük müşavirleri, bankalar, ilgili kamu kurum ve kuruluşları, elektronik ortamda veri alışverişi gerçekleştirmektedirler. Bir malın sipariş edilmesi ile başlayan ticaret süreci, malın teslimine kadar elektronik ortamda belli standartlarda oluşmuş verilerin transferi ile gerçekleştirilmektedir.

¹ Hüseyin Sadi Çetintaş, Ayhan Turna, “Bilgisayarlı Gümrük İşlemleri”, **Gümrük Dergisi**, Sayı: 43, Ocak 2003, Ankara, s. 120.

EDI ile gümrük idaresinin özel ağı (intranet) dışından, bilgisayar ağı (network) aracılığı ile gümrük bilgisayar sistemine erişilebilmektedir. Bu sistem sayesinde yükümlüler, sahip oldukları beyanname yazılımları vasıtasıyla gümrük otomasyon sistemine erişebilmekte ve gümrük beyanında bulunabilmektedirler. EDI sayesinde gümrük işlemlerinin gerçekleştirmeye yetkili olan gümrük müşavirleri ve firma sahipleri, kendi ofislerinden beyanname bilgilerini belli standartlarda transfer edebilmektedirler. Dış ticaret işlemlerinde bilgilerin kişi ve kurumlar arasında ortak bir dilde paylaşılabilmesi için Birleşmiş Milletler tarafından ortaklaşa kabul edilmiş UN/EDIFACT (Birleşmiş Milletler İdari, Ticaret ve Nakliyata İlişkin Elektronik Veri Değişimi) mesajları kullanılmaktadır.²

4.1.1.3. Gümrük Veri Ambarı Sistemi

Gümrük Veri Ambarı Sistemi (GÜVAS), gümrük idarelerinde giriş işlemleri yapılan ithalat, ihracat, transit, kaçakçılık, kıymet ve tarife gibi bilgilerin Gümrük ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde oluşturulan veri tabanında toplanması ve karar mercilerine hızlı ve sağlıklı bir şekilde ulaştırılmasını sağlayan bir sistemdir. Bu sayede Müsteşarlık ve diğer kuruluşların ihtiyaç duydukları bilgiler hızla iletilebilmekte ve karar süreçleri hızlanmaktadır. Ayrıca sistem sayesinde çeşitli analizlerin kolaylıkla yapılabilmesi sağlanmakta, denetim ve performans ölçümü kolaylaşmaktadır.³

GÜVAS, operasyonel bir işleme dair bilgilerin, işlemin tamamlanmasından sonra entegre bir yapı içerisinde, tarihsel bir dizin ve formatta başka bir veri tabanına alınmasını ve bu veri tabanı üzerinden çeşitli analizlerin yapılmasını sağlayan bir bilgi deposudur. Bu bilgilerin raporlanması, ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşılmasını sağlaması açısından bir veri deposu görevini gören sistemin işlev kazanmasına yönelik olarak Gümrük ve Ticaret Bakanlığı ile ilgili kurum ve kuruluşlar ile protokoller oluşturulmuştur. Sistem sayesinde gerek iç gerekse dış ticarete dair tüm verilerin

² A.e., s. 121.

³ (Çevrimiçi) <https://guvas.gumruk.gov.tr/siteroot/index.htm>, 01.12.2013.

işlenerek değerli bilgiye dönüştürülmesi mümkün olmakta, ticaret hızlanmakta ve ticari suçlarla mücadelede etkinlik sağlanmaktadır.

4.1.1.4. Gümrük Kapıları Güvenlik Sistemi

Gümrük Kapıları Güvenlik Sistemi (GÜMSİS) kapsamında sınır kapı ve limanların kapalı devre televizyon, plaka okuma, araç izleme gibi takip ve değerlendirme sistemleri ile donatılmıştır. Bu sistem ile giriş ve çıkış gümrük kapılarında emniyet ve güvenlik sağlanmakta, kaçakçılık ve yasa dışı ticaret ile engellenmeye çalışılmaktadır.

4.1.1.5. Gümrük-Kart Sistemi

Tahsili ya da emaneti gereken gümrük vergileri ve diğer gümrük gelirlerinin ödenmesi için oluşturulmuş bir kart sistemi olan Gümrük-Kart (GÜMKART) Sistemi ile nakit para yerine para kart sistemi ile ödemelerin yapılması amaçlanmıştır. Bu sistem, beyannameye dayalı gümrük vergileri, nakdi teminatlar, tecil, tehir kapsamındaki vergiler, gümrük mevzuatından doğan her türlü ceza tahsilatları ile memur yollukları, fazla mesai ücretleri ve ulaştırma geçiş belgesi ücreti gibi beyana tabi olmayan gümrük gelirlerini kapsamaktadır. Böylelikle tahsilat işlemleri anında elektronik ortamda kayıt altına alınmakta, hızlıca muhasebeleştirilerek tüm işlemlerde hız ve etkinlik kazanılmakta, azalan işlem sayısı ve kırtasiye masrafının yanı sıra genel anlamda nakit tahsilatının en az seviyeye indirilmesiyle güvenlik ihtiyacı azaltılmaktadır. İnternete erişimin olduğu herhangi bir noktadan tahsilat gerçekleştirilmesi söz konusu olmaktadır.⁴

Uygulama ile beraber gümrüklerde nakit ödeme devri sona ermiştir. Ödenmesi gereken vergi tutarlarının yüksek olduğu durumlarda nakit paranın temin edilmesi ve taşınmasındaki zorluklar ve potansiyel riskler bertaraf edilmiştir. İşlemlerin kayıt

⁴ Güm-Kart Tahsilat Sistemi Kılavuzu, (Çevrimiçi) <https://portal.muhasibat.gov.tr>, 01.12.2013.

altına alınması ve denetlenmesi, raporlanması gibi imkanlar doğmuş, kendi hesaplarından işlemlerini gerçekleştiren kullanıcılar, masraf ve komisyon giderlerinden kurtulmanın yanı sıra iş gücü ve zamandan tasarruf sağlamıştır.

4.1.2. Yasal Düzenlemeler

AB mevzuatı ile uyumlaştırılmış olan gümrük mevzuatı dinamik bir şekilde, AB ile uyumlu olarak düzenlenmekte ve güncellenmektedir. 2009/15481 sayılı Bakanlar Kurulu Kararları ve 6455 sayılı Kanun ile yeniden düzenlenmiş olan 4458 sayılı Gümrük Kanunu'nun yanı sıra Kaçakçılık Kanunu, Kabahatler Kanunu, Serbest Bölgeler Kanunu ve Türk Parasının Kıymetini Koruma Kanunu, Gümrük Mevzuatı Kapsamında yer almaktadır. Gümrük Yönetmeliği, Tasfiye Yönetmeliği, Gümrük Uzlaşma Yönetmeliği, İthalat Yönetmeliği ve İhracat Yönetmeliği çerçevesinde gerçekleştirilen ticaret işlemleri, İthalat ve İhracat Rejim Kararları ve ticarete dair pek çok genelge, tebliğ ve yönerge yürürlüktedir.

Ayrıca yeni uygulamalar çerçevesinde 10 Ocak 2013 tarihli ve 28524 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliği ile Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü kapsamı açıklanmış ve hayata geçirilmiştir. 01.01.2013 tarihinde Gümrük Yönetmeliğinde yapılan değişiklikle başlayan Kağıtsız Beyanname, 12.08.2011 tarihli ve 28035 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Ortak Transit Tebliği, Tek Pencere Sistemine dair 2012/6 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile e-gümrük uygulamalarının hukuki zeminin oluşturmuştur.

4.1.3. E-Gümrük Uygulaması

Dış ticarete etkinlik sağlanmasının en önemli unsurlarından biri olan gümrükleme hizmetlerinin elektronik ortamda gerçekleştirilmesine yönelik olarak Türkiye'de birçok uygulama hayata geçirilmiş, birçok uygulama ise çalışma aşamasında ilerlemektedir. Bu kısımda e-gümrük uygulamasının amacı ve önemi

açıklandıktan sonra bu kapsamda hayata geçirilmiş uygulamalar ve yürütülmekte olan çalışmalara yer verilecektir.

4.1.3.1. E-Gümrük Uygulamasının Amacı ve Önemi

Türkiye’de Gümrük ve Ticaret Bakanlığı merkez teşkilatında 9 Genel Müdürlük, 7 Başkanlık, 2 Müşavirlik, ve 1 Özel Kalem Müdürlüğü bulunurken, taşra teşkilatında ise 16 Gümrük ve Ticaret Bölge Müdürlüğü bulunmaktadır. Bölge Müdürlükleri’ne bağlı 43 deniz hudut kapısı, 3’ü aynı zamanda demiryolu hudut kapısı olmak üzere 12 kara hudut kapısı, 11 hava hudut kapısı, 7 demiryolu hudut kapısı (3’ü aynı zamanda kara hudut kapısı), 9 serbest bölge ve 62 iç gümrük kapısı olmak üzere toplam 155 Gümrük Müdürlüğü, 29 Gümrük Muhafaza ve Kaçakçılık Müdürlüğü, 6 Laboratuvar ve 81 ilde Ticaret İl Müdürlükleri bulunmaktadır.

Dış ticaret işlemlerinde eşyanın gümrük idaresine bildirimine yönelik olarak hazırlanan beyannameye, ticarete konu olan malın niteliğine göre ve eşyaya uygulanan gümrük rejimine, eşyanın teslim şekline göre farklılaşan pek çok belgenin eklenmesi gerekmektedir. Eşyanın faturası, teslim şekline göre navlun faturası ve/veya sigorta poliçesi, eşyanın laboratuvar tahliline veya ekspertize tabi tutulması durumunda bunlara ilişkin raporlar, eşyanın tercihli tarife uygulamasından yararlanması durumunda buna ilişkin gerekli belgeler, ihracat, transit ve antrepo gümrük rejimleri dışında kalan gümrük rejimlerinde Kıymet Bildirim Formu, transit ve antrepo rejimlerinde taşıma belgeleri, eşyanın ilgili gümrük rejimine tabi tutulabilmesi için bir izin veya belge arandığı hallerde söz konusu izin veya belgelerin de beyannamenin yanı sıra gümrük idaresine sunulması gerekmektedir.⁵

Dış ticaret hacmindeki artışa paralel olarak beyanname sayıları da yıllar itibariyle artış göstermektedir. 2012 toplam 7.442.919 beyanname kapsamında yılında ihracat, ithalat, antrepo ve transit işlemi gerçekleştirilmiştir. Bu büyüklükte ve yoğunlukta gerçekleştirilen işlemlerin süreç içerisinde etkin şekilde yürütülmesi önem

⁵ **Gümrük Yönetmeliği**, R.G.No. 27369(Mükerrer), 7.10.2009, m.114.

arz etmektedir. Gerek işlem hacmine istinaden düzenlenen gümrük beyannamelerindeki artışların gerekse beyannameye eklenmesi gereken bilgi ve belgelerin fazlalığının ticareti yavaşlatması ve daha maliyetli bir yapıya sokması nedeniyle kaynaklar etkin kullanılmamakta, rekabet gücü düşmektedir. Bu sakıncaların giderilmesi çabası, çok taraflı yapı arz eden ve bürokrasinin fazla olduğu gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması gereğini doğurmuştur.

Tablo 4.1: Yıllara Göre Beyanname Sayıları

Yıl	İhracat	İthalat	Antrepo	Transit	Toplam
2009	2.220.400	1.709.495	200.321	210.513	4.340.747
2010	2.503.654	1.994.203	669.742	251.386	5.418.985
2011	2.686.642	2.210.613	735.151	289.425	5.921.813
2012	2.921.600	2.239.695	752.201	1.509.423	7.422.919

Kaynak: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi)<http://www.gtb.gov.tr/>, 01.12.2013.

2002 yılı itibariyle ilk 1 dakikada tamamlanan ihracat işlemlerinin oranı sadece %3 iken, bu oran 2012 yılında %57 seviyesine ulaşmış, 2013 yılının ilk yarısında ise %60 olarak gerçekleşmiştir. İlk yarım saatte tamamlanan ihracat işlemleri ise 2002 yılında %35 seviyesinde iken 2013 yılının ilk yarısında %77'ye ulaşmıştır. İhracat beyannamesinin onaylanmasından, gerçekleştirilen kontrol ve muayene işlemlerinin tamamlanmasına kadar olan süreyi kapsayan ihracat işlem süresi, 2002 yılında ortalama olarak 10 saatin üzerindeyken, 2013 yılının ilk yarısı itibariyle 5 saatin altına inmiştir.⁶

4.1.3.2. E-Gümrük Kapsamındaki Uygulamalar

Ticaretin kolaylaştırılması, yasa dışı ticaretle etkin şekilde mücadele edilmesi, ticarete konu eşyanın hızlı bir şekilde varış noktasına ulaştırılması ve gümrük işlemlerindeki formalitelerin azaltılması suretiyle, gümrük işlem maliyetlerinin minimum seviyeye çekilmesine yönelik olarak mevzuatın güncellenmesi ve bilgi

⁶ (Çevrimiçi)<http://www.gtb.gov.tr/>, 29.07.2013.

sistemlerinin uygulamaya sokulması söz konusu olmuştur. Bu kapsamda AB ile uyumlu olarak getirilen pek çok yenilik hayata geçirilirken, bir kısmı ile ilgili altyapı çalışmaları devam etmektedir.

E-gümrük uygulaması, Birlik içinde veri değişiminin elektronik ortamda yapılmasını, beyannamelerin elektronik ortamda hazırlanmasını, yetkilendirilmiş yükümlülerin tüm Birlik içerisinde faaliyet göstermesini ve kendilerine tanınan basit usullerden yararlanmasını öngörmektedir. Bu doğrultuda, Yeni Özet Beyan Uygulaması, Hızlı Geçiş Hattı, Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü, Tek Pencere, Kağıtsız Beyan, Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi (NCTS), Hızlı Kargo Taşımacılığı, Tek Durak, Varış Öncesi Yolcu Bildirimi gibi uygulamalar söz konusudur.

4.1.3.2.1. Yeni Özet Beyan Uygulaması

Ticaretin kolaylaştırılmasına yönelik olarak 1 Ocak 2012 tarihi itibarıyla uygulanmaya başlanan Yeni Özet Beyan, ticarete konu olan eşyaya ve taşıta ilişkin bilgilerin, eşyanın Türkiye gümrük bölgesine varmadan önce elektronik ortamda bildirimini sağlayan bir uygulamadır. Bu uygulama sayesinde, eşya gümrük bölgesine gelmeden önce risk analizine tabi tutulabilmekte, lojistik gecikmelerden kaynaklanan maliyetler de işlem sürelerinin kısaltılmasıyla beraber azaltılabilmektedir.

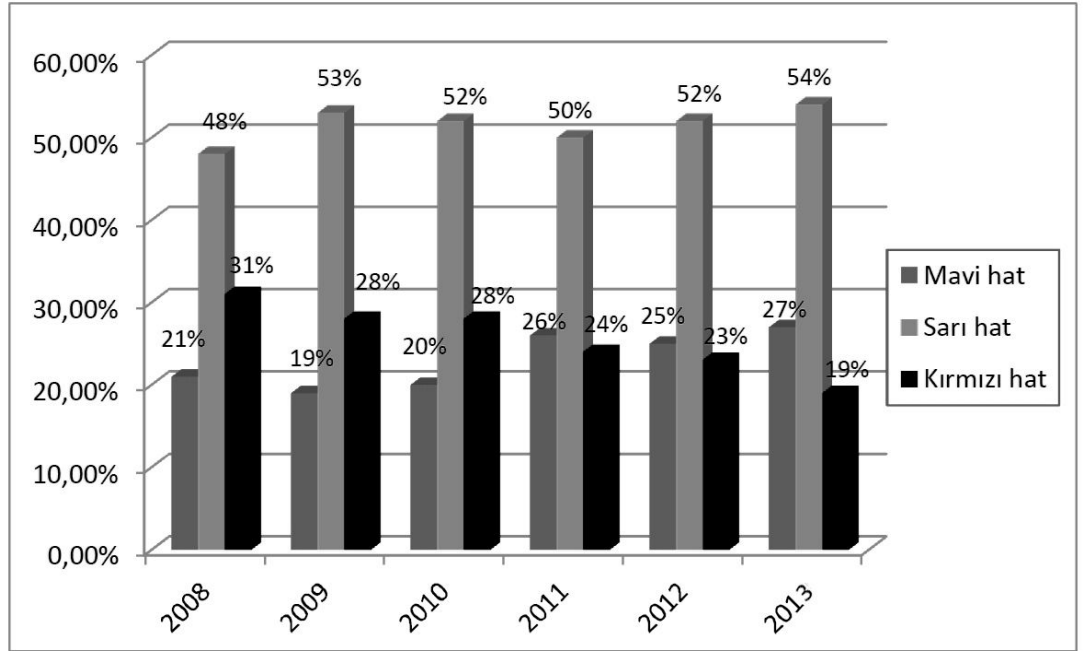
2013 yılında hava ve deniz yoluyla gelen eşyada 348.572 adet özet beyan, kağıtsız olarak elektronik ortamda hazırlanmış ve sektörde yıllık olarak yaklaşık 700.000TL'lik tasarruf sağlanmıştır. Bu uygulama ile emniyet ve güvenliğe yönelik risk analizlerinin erken evrede yapılması mümkün olduğundan, kırmızı hat yönlendirme oranında %25 seviyesinde bir düşüş hedeflenmektedir. Elleçlenen konteyner sayısının %1'i üzerinden yapılan hesaplamada ise dış ticaret işlem maliyetlerinde ilk aşamada 38 milyon TL düşüş sağlanması öngörülmektedir. Bu oran %10 seviyesine çıkarıldığı takdirde 380 milyon TL tasarruf sağlanacaktır. Ayrıca

hızlanan işlemler sayesinde demuraj ve ardiye ücretlerinde yaşanacak düşüş ile maliyet avantajı da sağlanmaktadır.⁷

4.1.3.2.2. Hızlı Geçiş Hattı Uygulaması

Hızlı Geçiş Hattı Uygulaması, ticareti kolaylaştırıcı en güncel uygulamalardan biridir. Nakliyecilere kolaylık sağlamak adına hayata geçirilen uygulama sayesinde sınırdaki bekleme süreleri ve nakliye maliyetleri düşürülmektedir. TIR kullanan nakliyecilerin kullanabildiği bu sistem ile nakliyeciler Elektronik Ön Bildirim Sistemini kullanarak ön bildirimde bulunabilmektedirler. Bu sayede, nakliyeciler, tescil işlemlerini, sınır kapılarında kendilerine tahsis edilmiş olan peronları kullanmak suretiyle, zaman kaybetmeden tamamlayabilmektedirler.

Grafik 4.1: İthalat Hat Oranları

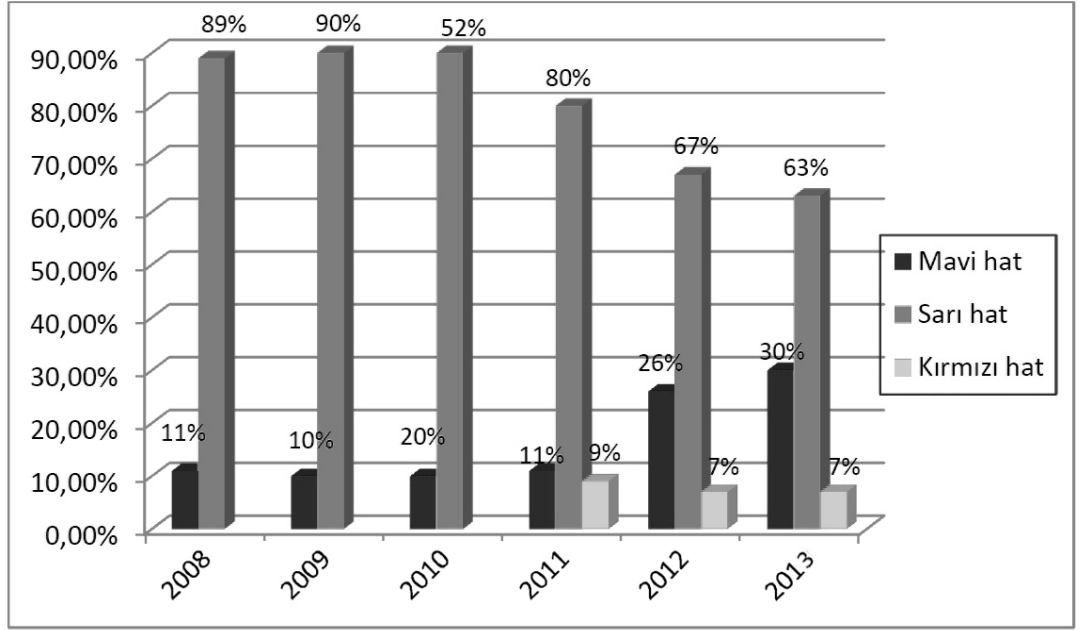

Kaynak: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://www.gtb.gov.tr/>, 01.12.2013.

⁷ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://risk.gtb.gov.tr/istatistikler/istatistikler>, 10.12.2013.

Hızlı Geçiş Hattı Uygulaması, gerçekleştirilen ithalat ve ihracat işlemlerinde riskli analizinin hızlı bir şekilde yapılmasını, kontrol ve sonradan kontrol gibi işlemlerin hızlanmasını ve gümrük idarelerinin riskli alanlara yönelmesini sağlamaktadır. Bu şekilde yasa dışı ticaret engellenmekte, emniyet ve güvenlik tesis edilmektedir. Gerek ithalat gerekse ihracat işlemlerinde kırmızı hat uygulamaları, etkin risk analizi ile azalmakta, ticarete konu olan eşyanın gümrüklerden hızlı geçişi sağlanmaktadır.

Grafik 4.2: İhracat Hat Oranları

Kaynak: T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi)<http://www.gtb.gov.tr/>, 01.12.2013.

TIR Elektronik Ön Beyan Sistemi (TIR-EPD: TIR Electronic Pre-Declaration) ise TIR Karnesi kullanan taşıyıcılara Gümrük idaresine varış öncesi bildirim yapma imkanı sağlamakta, kullanımın teşvik edilmesine yönelik olarak çalışmalar sürdürülmektedir. Önceki dönemde gümrük memurları tarafından yapılan TIR Karnesi veri girişleri kaldırılmış, hızlanan işlemler ile sınırlardaki bekleme süreleri ve bu gecikmelerin maliyetleri azaltılmıştır. Özellikle kara taşımacılığında Türkiye, TIR karnesi kullanımının en yoğun olduğu ülkelerden biri konumundadır.

4.1.3.2.3. Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü

Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü, gümrük yükümlülüklerini yerine getiren, mali yeterlilik, emniyet ve güvenlik standartlarına sahip olan kendi denetimini yapabilen firmalara, gümrük işlemlerinde bir takım kolaylıklar sağlayan ve imtiyazlar veren uluslararası nitelik taşıyan bir statüdür. 10 Ocak 2013 tarihinde yürürlüğe giren Gümrük İşlemlerinin Kolaylaştırılması Yönetmeliği ile uygulamaya konulmuş olan bu statü, ticaret erbabına zaman ve maliyet tasarrufu sağlamayı amaçlamaktadır. Ancak henüz çok yeni olan statü çok az sayıda firmaya verişmiş bulunmaktadır. İlgili yönetmelikle, Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsünün koşulları, hakları ve sorumlulukları belirlenmiştir. Bu bağlamda Yetkilendirilmiş Yükümlülere, eksik beyanda bulunma, kısmi ve götürü teminat uygulamalarından yararlanma, onaylanmış ihracatçı yetkisine sahip olma ve birçok aşamada basitleştirilmiş işlemlerden yararlanma hakkı tanınmaktadır.

Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü ile “İthalatta Yerinde Gümrükleme” ve “İzinli Gönderici” ve “İzinli Alıcı” uygulamaları hayata geçirilecektir. Bu kapsamda mevzuat çalışmaları, gümrük personelinin ve firmaların bilgilendirilmesi ve tanıtım faaliyetleri gibi süreçler planlanmakta ve uygulamadan faydalanacak olan firmaların gümrük vergilerinin ertelenmesine yönelik çalışmalar yapılmaktadır. İthalatta Yerinde Gümrükleme uygulaması ile ithalata konu olan eşyanın gümrük işlemlerinin, firmaların kendi tesislerinde yapılması sağlanacak, eşyanın iç gümrüğe getirilmeden firmanın kendi tesislerine sevk edilmesi mümkün kılınacaktır. Eşyanın muayene gerektirdiği durumlarda ise gümrük memuru, firmanın tesisinde denetim yapabilecektir. İzinli Gönderici yetkisi ise taşıyıcı firmalara, taşıdıkları eşyaya ait gümrük işlemlerini gümrük sahasında değil kendi tesislerinde yapma imkanı tanımakta, İzinli Alıcı yetkisinde ise ithalatta yerinde gümrükleme iznine sahip olan ithal eşyasının gümrük işlemlerinin, eşyanın varış gümrüğüne sunulmaksızın izin ve yetki sahibi taşıyıcı tarafından kendi tesislerinde yapılabilmesi mümkün olmaktadır.

Yetkili taşıyıcıya, ithalatta yerinde gümrükleme yetkisine sahip bir başka tesiste de bu işlemleri gerçekleştirme imkanı sunulmaktadır.⁸

4.1.3.2.4. Hızlı Kargo Taşımacılığı

Uygulama, kargo yoluyla gelen eşyanın gümrük işlemlerinin daha hızlı ve daha güvenli bir şekilde yapılabilmesine yönelik olarak kargo uçağının, varış öncesinde elektronik beyanname verebilmesi sağlanarak, eşyanın daha kısa sürede teslimini amaçlamaktadır. Hızlı kargo gönderilerinin firmalarca tasnifinde otomasyon zorunlu kılınmış, tasnif öncesi risk analizi yoluyla muayene hattının elektronik olarak belirlenmesi sağlanarak güvenlik kontrolü etkinleştirilmiştir.⁹

4.1.3.2.5. Tek Pencere Uygulaması

Tek Pencere Uygulaması, ithalat ve ihracat işlemlerinde kamu kurum ve kuruluşlarından izin ve onay alma zorunluluğu bulunan yükümlülerin, ilgili izinleri tek bir noktadan başvuru yapmak suretiyle almalarını sağlamaktadır. Bu kapsamda çalışmaların hızlı bir şekilde yürütülmesine yönelik olarak paydaş kurumlar ve taraflar ile görüşmeler yapılarak sürecin hızlı bir şekilde ilerletilmesine çalışılmaktadır.¹⁰

Bu uygulama ile kaynakların daha etkin kullanımının sağlanmasının yanı sıra belge kontrollerinin sistem üzerinden yapılması ile kontrol aşamasında verimliliğin ve etkinliğin artırılması, verilerin mükerrer şekilde sisteme girilmesi, sunulması ve kullanılmasının engellenmesi, sahte belgelerin önüne geçilmesi, gümrük işlemlerinin takibini sağlayacak yapının oluşturulması ve şeffaflık, işlemlerin sadeleştirilmesi, daha basit ve hızlı bir şekilde gerçekleştirilmesi, beyannamelerde kontrol sürelerinin kısaltılarak zamandan tasarruf sağlanması, maliyetlerin azaltılması hedeflenmektedir.

⁸ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://risk.gtb.gov.tr/projeler-faaliyetler-uygulamalar/projelerfaaliyetleruygulamalar>, 10.12.2013.

⁹ 10 Mart 2013 ve 28583 Sayılı Resmi Gazete, Posta ve Hızlı Kargo Taşımacılığı Gümrükler Genel Tebliği, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130310-5.htm> , 10.12.2013.

¹⁰20 Mart 2012 ve 28239 Sayılı Resmi Gazete, 2012/6 Sayılı Genelge, (Çevrimiçi) <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-8.htm>, 10.12.2013.

4.1.3.2.6. Kağıtsız Beyanname

Mavi hattan yararlanma hakkına sahip olan Yetkilendirilmiş Yükümlü Sertifikası veya Onaylanmış Kişi Statüsü Belgesi sahiplerinin mavi hatta işlem gören ihracat beyannamelerinin ve Yetkilendirilmiş Yükümlülerin mavi hatta işlem gören bütün beyannamelerinin gerektirdiği gümrük işlemlerinin kağıtsız ortamda gerçekleştirilmeleri ile özellikle ihracat işlemlerinin basitleştirilmesi ve hızlanması sağlanmıştır.¹¹

Mavi hatta muayene edilen ihracat beyannameleri ile Yetkilendirilmiş Yükümlü Sertifikasına sahip kişilerin mavi hatta işlem gören gümrük beyannamelerine fatura, ön izin belgesi, ekspertiz raporu, taşıma belgesi, sigorta belgesi gibi Gümrük Yönetmeliği'nin 114. maddesinde belirtilmiş olan pek çok belgenin eklenmesine gerek kalmamıştır. Bu belgeler ancak gümrük idaresinin talep etmesi halinde idareye sunulmaktadır.

Beyannamelerin elektronik ortamda gümrüğe sunulmasıyla ticaret erbabı gümrüğe gitmeden gümrük işlemlerini tamamlayabilmekte, gümrüklerdeki iş yoğunluğu da azalmaktadır. Ayrıca gümrük işlemlerinin aracısız yapılması sağlanmakta, beyanın elektronik ortamda yapılması nedeniyle pek çok belge gümrük idaresine sunulmadığından kırtasiye maliyetleri düşürülmekte, gümrük işlem maliyetleri de minimum seviyelerde gerçekleştirilerek firmalara rekabet gücü kazandırılmaktadır. Kağıtsız beyanname ile gümrük idareleri ve diğer kurumlar tarafından yapılan inceleme ve değerlendirmelerin daha hızlı ve doğru yapılması mümkün olmaktadır. İşlemlerin daha hızlı olması, izlenebilir olması, daha sağlıklı bir yapının tesis edilmesine katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu uygulama ile Tek Pencere Uygulamasının altyapısı oluşturulmuştur.

¹¹ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://risk.gtb.gov.tr/projeler-faaliyetler-uygulamalar/projelerfaaliyetleruygulamalar>, 10.12.2013.

4.1.3.2.7. Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi

Ortak Transit Sözleşmesi kapsamında gerçekleştirilen transit işlemi beyannamelerinin bilgisayarda NCTS uygulaması kullanılarak hazırlanması, sunulması ve işlemlerin bu uygulama üzerinden yürütülerek tamamlanması sağlanmıştır. Bu sistem ile transit rejimi işlemleri hareket ve varış gümrük idaresinde tek bir uygulama üzerinden hazırlanan tek bir beyan ile tamamlanabilmekte, işlemler elektronik ortamdan gerçekleştirildiğinden ötürü sistem üzerinden izlenebilmektedir.¹²

4.1.3.2.8. Varış Öncesi Yolcu Bildirimi

Hava yolu ulaşımında yolcu bilgilerinin ilgili firmalardan alınması suretiyle ihbarlı ve riskli yolcuların takibini sağlayan yeni bir proje olan Varış Öncesi Yolcu Bildirimi ile uçak havalimanına gelmeden önce yolcu bilgileri üzerinden risk analiz ve değerlendirmelerinin yapılabilmesi, yolcu beraberinde eşya ve bagajların etkin ve seri bir şekilde kontrolü amaçlanmaktadır.¹³

4.1.3.2.9. Tek Durak

Gümrük sahasında faaliyette bulunan tüm kurum ve kuruluşların fiziki olarak tek bir noktada toplanmasını, ticaret erbabı ile bu kurum ve kuruluşların gümrük sahası içerisinde tek bir noktada buluşmasını sağlamaya yönelik uygulamadır. Böylelikle gümrük sahasında yapılan kontrollerin daha hızlı ve etkin şekilde gerçekleştirilmesi, özellikle kara sınır kapılarında birden fazla aşamada gerçekleştirilen kayıt ve kontrol işlemlerinin tek aşamaya indirilmesi hedeflenmektedir. Vergi ve benzeri

¹² T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://risk.gtb.gov.tr/projeler-faaliyetler-uygulamalar/projelerfaaliyetleruygulamalar>, 10.12.2013.

¹³ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://risk.gtb.gov.tr/projeler-faaliyetler-uygulamalar/projelerfaaliyetleruygulamalar>, 10.12.2013.

yükümlülüklerin ödenmesini de kapsayan bu uygulama ile kara sınır kapılarının yoğunlukları azaltılacak ve sınır geçişleri hızlanacaktır.¹⁴

Tek Durak uygulamasının gerçekleştirilmesine yönelik olarak, idari kayıtların birleştirilmesine yönelik altyapının tesisi, GÜMKART kullanımının mesai dışındaki saatlerde kullanılabilir olmasının sağlanması, kantar bilgilerinin elektronik ortama taşınması, TIR-EPD uygulamalarının yaygınlaştırılması, gümrük sahasında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların sistemlerinin gümrüklerdeki elektronik sisteme entegre edilmesi çalışmaları sürdürülmektedir.

4.2. E-GÜMRÜK UYGULAMASININ TÜRK DIŞ TİCARETİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNE YÖNELİK EKONOMETRİK ANALİZ

4.2.1. Analizin Yöntemi

AB ile dış ticarete e-gümrük uygulamaları sonrası meydana gelen değişiklikleri istatistiksel yöntemlerle açıklamak ve değişikliğin varlığını ve anlamlı olup olmadığını saptamak üzere hem ithalat hem de ihracat için En Küçük Kareler Yöntemi ile çoklu regresyon modelleri oluşturulacaktır. Regresyon modeli oluşturulduktan sonra katsayıların anlamlılıkları t testi ile modelin genel anlamlılığı ise F testi ile sınanacaktır. Sonrasında yapısal değişikliğin tespitine yönelik olarak Kukla Değişken Yaklaşımından yararlanılacaktır. Ayrıca tahminlerin doğruluğuna yönelik çeşitli varsayımlar da sınanacak ve model sonuçları yorumlanmaya çalışılacaktır.

Çoklu regresyon modelinin oluşturulması ve en küçük kareler yöntemi ile modelin tahmin edilmesi için belli yöntemlerin izlenmesi ve belli varsayımların sağlanması gerekmektedir.¹⁵

¹⁴ T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://risk.gtb.gov.tr/projeler-faaliyetler-uygulamalar/projelerfaaliyetleruygulamalar>, 10.12.2013.

¹⁵ James H.Stock, Mark W.Watson, **Introduction to Econometrics**, Second Edition, Boston, 2007, p.44-45, 221, 227-228.

$Y_i = \beta_1 + \beta_2 X_{2i} + \beta_3 X_{3i} + \mu_i$ olarak ifade edilen çoklu regresyon modelinde Y bağımlı değişkeni ifade ederken, X_2 , X_3 bağımsız değişkenleri, μ hata terimini, i ise i 'inci gözlemi ifade etmektedir ki verilerin zaman serisi olması durumunda bu terim t ile gösterilmektedir. $Y_t = \beta_1 + \beta_2 X_{2t} + \beta_3 X_{3t} + \mu_t$ olarak ifade edilecek çoklu regresyon modelinde β_1 sabit terimdir. X_2 ve X_3 değişkenlerinin sıfıra eşit olduğu durumda Y 'nin ortalama değerini gösteren Y , modelde bulunmayan tüm değişkenlerin Y üzerindeki ortalama etkisini göstermektedir. β_1 ve β_2 kısmi regresyon katsayıları olarak modeldeki yerini almaktadır.

Regresyon tahminlerinin doğru yapılması için değişkenlere ilişkin bir takım varsayımların yapılması gerekmektedir. Nitekim örneklemden tahmin edilen β_1 ve β_2 değerlerinin ana kütledeki karşılıklarına ne kadar yakın olduğu hususu, tahminlerin yorumlanması açısından büyük önem taşımaktadır. Bu doğrultuda Y 'nin türetilmesine yönelik olarak belli varsayımlar gerçekleşmelidir. Hata teriminin ortalaması sıfır olmalı, ardışık bağımlılık yani otokorelasyon olmamalı, sabit varyans olmalı, hata terimi ile her bir bağımsız değişken arasındaki ortak varyanslar sıfır olmalı, bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağımlılık bulunmamalı ve model doğru kurulmuş olmalıdır.

Örneklem sonuçlarının, oluşturulmuş bir sıfır hipotezini doğrulayıp doğrulamadığının tespit edilmesine yönelik olarak yapılacak t-testi ile anlamlılık sınaması yapılır ve eldeki verilerin değerine bağlı olarak H_0 red ya da kabul edilir. Bu doğrultuda modelde yer alan değişkenlerin anlamlılıklarını tespit etmek üzere her bir değişken için hipotez oluşturulması, t değerinin hesaplanması ve sonrasında t tablo değeri ile karşılaştırılması gerekmektedir. Hesaplanan t değerinin, t dağılımı tablosundaki t istatistik değerinden büyük olması durumunda ($t_{hes} > t_{tablo}$) H_0 hipotezi reddedilmekte ve katsayının anlamlı olduğu kabul edilmektedir. Aksi durumda ise katsayının anlamsız olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

- $H_0: \beta_1 = 0$ (katsayı anlamsızdır)

$$H_1: \beta_1 \neq 0 \text{ (katsayı anlamlıdır)}$$

- $t_{hes} = \frac{\hat{\beta}_2 - \beta_2}{sh(\hat{\beta}_2)}$

sh: standart hata

- $t_{tablo} = t$ dağılımı tablosundan bulunur.
- $t_{hes} > t_{tablo}$ ise H_0 reddedilir, H_1 kabul edilir.
- $t_{hes} < t_{tablo}$ ise H_0 kabul edilir, H_1 reddedilir.

Diğer bir ifade ile t istatistiğinin olasılık değerinin 0.05'den küçük olması durumunda ilgili katsayının anlamlı olduğuna, 0.05'den büyük olması durumunda ise ilgili katsayının anlamsız olduğuna karar verilir.

Modelin genel anlamlılığı ise f testi ile sınanmakta, sabit terim dışında kalan bağımsız değişkenlerin katsayılarının tümü birlikte test edilmektedir. Hesaplanan f değerinin, f dağılımı tablosundaki f istatistik değerinden büyük olması durumunda ($f_{hes} > f_{tablo}$) H_0 hipotezi reddedilmekte ve modelin anlamlı olduğu kabul edilmektedir.

- $H_0: \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 = 0$ (model anlamsızdır)

$$H_1: \beta_1 = \beta_2 = \beta_3 \neq 0 \text{ (model anlamlıdır)}$$

-

$$f_{hes} = \frac{AKT/sd}{KKT/sd} = \frac{AKT/(k-1)}{KKT(n-k)}$$

$$AKT = \hat{\beta}_2 \sum y_i x_{2i} + \hat{\beta}_3 \sum y_i x_{3i}$$

$$KKT = \sum \hat{u}_i^2$$

sd : serbestlik derecesi

n : gözlem sayısı

k : bağımsız değişken sayısı

- $f_{tablo} = f$ dağılımı tablosundan bulunur.
- $f_{hes} > f_{tablo}$ ise H_0 reddedilir, H_1 kabul edilir.

$f_{hes} < f_{tablo}$ ise H_0 kabul edilir, H_1 reddedilir.

Diğer bir ifade ile f istatistiğinin olasılık değerinin 0.05'den küçük olması durumunda modelin anlamlı olduğuna, 0.05'den büyük olması durumunda ise modelin anlamlı olduğuna karar verilir.

Kukla değişken yaklaşımı, bağımlı değişkenin davranışını etkileyebilen diğer bir takım değişkenleri regresyon modeline eklemeye yarayan bir yaklaşımdır. Özellikle nitel olan değişkenlerin de modeldeki etkisinin belirlenmesini sağlayan bu yöntemde modele eklenen ilgili özelliğin varlığı "1" yokluğu ise "0" ile gösterilmektedir.¹⁶

4.2.2. Analizde Kullanılan Değişkenler ve Veri Seti

Çalışmada AB'den yapılan ithalat ve AB'ye yapılan ihracata dair iki denklem tahmin edilmiştir. 1988 ile 2013 yılları arasında çeyreklik dönemler kullanılarak tahmin edilen denklemlerde yer alan değişkenlere dair veriler, Türkiye İstatistik Kurumu, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası, Dünya Bankası, Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü ve Uluslararası Para Fonu gibi çeşitli kurumların elektronik veri sistemlerinden elde edilmiştir. Veriler milyon dolar olarak değerlendirilmeye tabi tutulmuştur. Modellerin tahmininde ve analiz edilmesinde Eviews 8.0 programından yararlanılmıştır.

AB'den gerçekleştirilen ithalatın analizinde, reel efektif döviz kuru, Merkez Bankası döviz rezervi, AB ile yapılan ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı, AB dışından yapılan ithalat değişkenleri kullanılmış, e-gümrük uygulamaları ise modele kukla değişken olarak dahil edilmiştir. AB'ye yapılan ihracatın analizinde ise reel efektif döviz kuru, AB ülkeleri dışına yapılan ihracat, Türkiye'nin toplam ithalatı, AB'nin milli hasılası kullanılmış, e-gümrük uygulamaları da kukla değişken olarak eklenmiştir.

¹⁶ Potluri Rao, Roger Miller, **Uygulamalı Ekonometri**, Çeviren: Cevdet Ögüt, Şenay Üçdoğruk, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, No: 246, İzmir, 1994, s. 97.

4.2.3. Bulgular

İthalata ve ihracata dair regresyon denkleminin tahmininde birçok değişken kullanılarak modeller tahmin edilmiş, modelin anlamlılığı üzerinden yapılan değerlendirmede en uygun değişkenlerden oluşan iki ayrı logaritmik denklem elde edilmiştir. Her iki logaritmik denklemde yer alan değişkenlere ait veriler Eviews 8.0 programı ile birinci dereceden farkları alınmak suretiyle durağanlaştırılmış, daha sonra Augmented Dickey Fuller Birim Kök Sınamasına tabi tutulmuştur. Bu aşamadan sonra ithalat ve ihracat denklemleri tahmin edilmiştir.

Zaman içerisinde değişiklik gösteren ortalama, varyans ve kovaryans nedeniyle seriler genellikle durağan olmamaktadır. Durağan olmayan veri ise tahmin edilemez ve modellenemez niteliktedir. Verinin durağan olmaması durumunda yapılan analizler sahte sonuçlar verebilmektedir. Tutarlı ve güvenilir sonuçlar için durağan olmayan veriler, birinci fark yöntemiyle durağanlaştırılmalıdır¹⁷:

$$Y_t - Y_{t-1} = \beta_2(X_t - X_{t-1}) + (\mu_t - \mu_{t-1})$$

Augmented Dickey Fuller Birim Kök Sınamasında, hesaplanan t istatistiğinin farklı anlamlılık düzeylerinde kritik değerlerinden büyük olması, diğer bir açıdan t istatistiğinin olasılık değerinin 0.05'den küçük olması nedeniyle serilerde birim kök olmadığı yani serilerin durağan olduğu edilmektedir¹⁸. Birinci farkları alınan serilerin durağanlıklarının test edilmesi için değişkenler Eviews 8.0 programında Augmented Dickey Fuller Birim Kök Sınamasına tabi tutulmuş ve serilerin durağan olduğu tespit edilmiştir.

¹⁷ Walter Enders, **Applied Econometric Time Series**, Second Edition, USA, 2004, p. 171.

¹⁸ Enders, **age**, s.182.

Tablo 4.2: Augmented Dickey Fuller Birim Kök Sınaması Sonuçları

Değişken	t-istatistiği	Olasılık Değeri
ABITH	-10.74874	0.0000
ABDITH	-5.030691	0.0000
IİKO	-10.37911	0.0000
REDK	-7.230047	0.0000
MBDR	-9.139714	0.0000
ABIHR	-3.435905	0.0008
ABDIHR	-3.579579	0.0005
ABGDP	-7.522639	0.0000
ITH	-5.143163	0.0000

4.2.3.1. Avrupa Birliği'nden Yapılan İthalat

$$ABITH = f (ABDITH, REDK, IİKO, MBDR, D1)$$

ABITH : AB'den yapılan ithalat

REDK : Reel efektif döviz kuru

ABDİTH : AB dışından gerçekleştirilen ithalat

IİKO : AB ile ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı

MBDR : Merkez Bankası döviz rezervi

D1 : E-gümrük uygulamaları

D1=0 (2000 yılından önce)

D1=1 (2000 yılından sonra)

En küçük kareler yöntemi kullanılmak suretiyle Eviews 8.0 programında tahmin edilen ithalat modelinde bağımsız değişkenlerden her birinin t istatistik değerinin olasılık değerinin 0.05'de küçük olduğu görülmektedir ki bu kullanılan değişkenlerin modeli açıklamak açısından anlamlı olduğunu ortaya koymaktadır. Modelin genel anlamlılığını gösteren f istatistik değerinin olasılık değeri de 0.05'den küçük olduğundan dolayı ortaya çıkan modelin anlamlı olduğu görülmektedir. 1988;Q1 ile 2013;Q4 dönemi için yapılan tahminde bağımsız değişkenlerin bağımlı

değişkeni açıklama oranının %0.986144 gibi çok yüksek bir değer olduğu görülmektedir (Tablo 4.3).

Tablo 4.3: AB'den Yapılan İthalatın Tahmini

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık değeri
LOGABDITH	0.621473	0.041669	14.91465	0.0000
LOGIIKO	-0.914323	0.018957	-48.23184	0.0000
LOGMBDR	0.180571	0.034860	5.179836	0.0000
LOGREDK	-0.257935	0.122697	-2,102201	0.0381
D1	0.114230	0.043131	2.648464	0.0094
C	5.043305	0.717294	7.031018	0.0000

Tahmin edilen ithalat denklemi:

$$LOGABITH = 5.0533 + 0.6214LOGABDITH - 0.9143LOGIIKO + 0.1805LOGMBDR - 0.2579LOGREDK + 0.1142D1$$

Tahmin denkleminin geçerliliği açısından, çoklu doğrusal regresyon modelinde gerçekleşmesi gereken varsayımların denetlenmesi gerekmektedir. Ancak bu denetimden sonra model yorumlanabilir. Bu amaçla çoklu doğrusal bağlantı varsayımı, normallik varsayımı, otokorelasyon varsayımı, sabit varyans varsayımı gibi varsayımların gerçekleşip gerçekleşmediği denetlenmiştir.

Çoklu doğrusal bağlantının varlığı Klein Kriteri ile araştırılmıştır. Klein'a göre kurulan modelin belirginlik katsayısı, modelde yer alan değişkenlerin her birinin bağımlı değişken olarak değerlendirildiği modellerde elde edilen değerlerden büyük olması durumunda analize zarar verecek düzeyde bir çoklu doğrusal bağlantının olmayacağından söz etmektedir.¹⁹ Bu nedenle Eviews 8.0 programında her bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken olduğu yardımcı denklemler oluşturulmuş ve her birinin R^2 değeri ana denklemin R^2 değeriyle karşılaştırılmıştır. Hesaplanan

¹⁹ Damodar N.Gujarati, Dawn C.Porter, **Basic Econometrics**, McGraw-Hill International Edition, New York, 2009, p. 339.

değerler ana modelin R^2 değerinden (0.986144) küçük olduğundan zararlı bir çoklu doğrusal bağlantının varlığından söz edilmez. Dolayısıyla çoklu doğrusal bağlantı varsayımı sağlanmış olmaktadır.

$$R^2_{ABDITH} = 0.92$$

$$R^2_{IIKO} = 0.21$$

$$R^2_{MBDK} = 0.92$$

$$R^2_{ABDITH} = 0.27$$

Bir diğer varsayım normal dağılım varsayımıdır ki burada verilerin normal dağılıp dağılmadığı test edilmektedir. Tahminin geçerliliği hata terimlerinin normal dağılmasına bağlıdır, zira μ_i normal dağılıyorsa β_1 ve β_2 normal dağılacaktır. Burada normal dağılımı ölçen testlerden Jarque-Bera²⁰ sınaması kullanılacaktır. Jarque-Bera değeri şöyle elde edilir:²¹

- H_0 : hatalar normal dağılıma sahiptir.
 H_1 : hatalar normal dağılıma sahip değildir.
- $JB = \frac{n}{6} \left(S^2 + \frac{(K-3)^2}{4} \right)$ olarak hesaplanır.
- n: gözlem sayısı (veya genellikle serbestlik derecesi)
- S: örneklem çarpıklık ölçüsü
- K: örneklem basıklık ölçüsü
- $S = \frac{\mu_3}{\sigma^3} = \frac{\mu_3}{(\sigma^2)^{3/2}} = \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x - \bar{x})^3}{\left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x - \bar{x})^2 \right)^{3/2}}$

²⁰ Jarque-Bera sınaması normal dağılımdan ayrılmayı ölçmek için kullanılan bir uygulama iyiliği ölçüsüdür. İlk defa bu sınamayı ortaya atan ekonometrici A.K.Bera ve C.M.Jarque adları ile anılmaktadır.

²¹ Gujarati, Porter, **a.g.e**, 130.

$$\bullet K = \frac{\mu_4}{\sigma^4} = \frac{\mu_4}{(\sigma^2)^2} = \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x - \bar{x})^4}{\left(\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x - \bar{x})^2\right)^2}$$

\bar{x} : örneklem ortalaması

σ^2 : ikinci moment veya varyans

μ_3 ve μ_4 : üçüncü ve dördüncü merkezsiz momentlerdir.

- $JB > X^2_{\alpha, sd}$ olursa diğer bir ifadeyle JB istatistiğinin olasılık değeri 0.05'den küçük olursa H_0 red, H_1 kabul edilir ve hataların normal dağılmadığına karar verilir.
- $JB < X^2_{\alpha, sd}$ olursa diğer bir ifadeyle JB istatistiğinin olasılık değeri 0.05'den büyük olursa H_0 kabul, H_1 reddedilir ve hataların normal dağıldığına karar verilir.

Eviews 8.0 programı ile yapılan ölçümde Jarque-Bera istatistiğinin olasılık değeri 0.428170 olarak hesaplanmış olup bu değer 0.05'den büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi kabul edilir ve hataların normal dağıldığına karar verilir. Bu varsayım da AB'den yapılan ithalat denklemi için sağlanmıştır. (Ek 2)

Bir diğer varsayım olan sabit varsayans denetimi için White testi kullanılmıştır. White testinde ana modelin bağımsız değişkenleri ve karelerinin yer aldığı yardımcı regresyon oluşturulur ve bu regresyonun belirginlik katsayısı ile hesaplanan White testi istatistiği, X^2 dağılımı tablo değeri ile karşılaştırılır.²²

- H_0 : değişen varyans yoktur.
- H_1 : değişen varyans vardır.

²² A.e., 387.

- $W = nR^2$
- $W > X^2$ ise diğer bir ifadeyle Ki-kare dağılımı olasılık değeri 0.05'den küçükse H_0 red, H_1 kabul ve değişen varyans olduğu kabul edilir.
- $W < X^2$ ise diğer bir ifadeyle Ki-kare dağılımı olasılık değeri 0.05'den büyükse H_0 kabul, H_1 reddedilir sabit varyans olduğu kabul edilir.

Eviews 8.0 programı ile yapılan White testinde Ki-kare dağılımının olasılık değeri 0.6483 olarak hesaplanmıştır. Bu değer 0.05'den büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi kabul edilir ve sabit varyans olduğuna karar verilir. AB'den yapılan ithalat denklemi için sabit varsans varsayımı da sağlanmıştır. (Ek 3)

Son olarak değişkenler arasında otokorelasyon olup olmadığı Durbin-Watson testi ile denetlenecektir.²³

- H_0 : Otokorelasyon yoktur
 H_1 : Otokorelasyon vardır.
- $d = \frac{\sum_{t=2}^T (e_t - e_{t-1})^2}{\sum_{t=1}^T e_t^2}$ ($0 < d < 4$) olarak hesaplanır.
t: zaman
e: hata terimi
- d_{tablo} değeri Dublin-Watson d istatistiği tablosundan d_U : alt sınır ve d_L : üst sınır değerleri olarak bulunur.
- $d_{hes} < d_U$ ya da $d_{hes} > 4 - d_U$ ise H_0 reddedilir, H_1 kabul edilir.
 $d_U < d_{hes} < 4 - d_U$ ise H_0 kabul edilir, H_1 reddedilir.

²³A.e., 434-435.

AB'den yapılan ithalata dair tahmin edilen modelde Dublin-Watson istatistiği 2.2120 olarak hesaplanmıştır (Ek 1). Tablo alt ve üst sınır değerleri ise 104 gözlem üzerinden ve 5 açıklayıcı değişken üzerinden, $d_L = 1.592$ ve $d_U = 1.758$ olarak tespit edilmiştir. Bu değer 1.592 ile 2.242 arasında olduğundan otokorelasyon olmadığına karar verilir.

4.2.3.2. Avrupa Birliği'ne Yapılan İhracat

$$ABIHR = f (ABDIHR, ABGDP, REDK, İTH, D1)$$

ABIHR	: AB'ye ihracat
ABDIHR	: AB'ye yapılan ihracat
ABGDP	: AB yurtiçi hasıla
REDK	: Reel efektif döviz kuru
İTH	: Türkiye'nin toplam ithalatı
D1	: E-gümrük uygulamaları
	D1=0 (2000 yılından önce)
	D1=1 (2000 yılından sonra)

En küçük kareler yöntemi kullanılmak suretiyle Eviews 8.0 programında tahmin edilen ihracat modelinde reel efektif döviz kuru ve e-gümrük uygulamaları dışındaki bağımsız değişkenlerden her birinin t istatistik değerinin olasılık değerinin 0.05'de küçük olduğu görülmektedir. Modelin genel anlamlılığını gösteren f istatistik değerinin olasılık değeride 0.05'den küçük olduğundan dolayı ortaya çıkan modelin anlamlı olduğu tespit edilmiştir. 1988;Q1 ile 2013;Q4 dönemi için yapılan tahminde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklama oranının %0.989754 gibi yüksek bir değer olduğu görülmektedir (Tablo 4.4).

Tablo 4.4: AB'ye Yapılan İhracatın Tahmini

Değişken	Katsayı	Standart Hata	t-istatistiği	Olasılık değeri
LOGABDIHR	0.157947	0.060733	2.600685	0.0107
LOGABGDP	2.512062	0.268817	9.344878	0.0000
LOGREDK	-0.169399	0.100681	-1.682535	0.0956
LOGITH	0.268937	0.068898	3.903414	0.0002
D1	-0.047724	0.042565	-1.121206	0.2649
C	-31.40142	3.646111	-8.612305	0.0000

Tahmin edilen ihracat denklemi:

$$\begin{aligned} LOGABIHR = & -31.4014 + 0.1579LOGABDIHR + 2.5120LOGABGDP \\ & - 0.1693REDK + 0.2689LOGITH - 0.4772D1 \end{aligned}$$

Tahmin denkleminin geçerliliği açısından, çoklu doğrusal regresyon modelinde gerçekleşmesi gereken varsayımlar, ithalat denkleminde olduğu gibi tahmin edilen ihracat denkleminde de denetlenmelidir. Bu amaçla öncelikle çoklu doğrusal bağlantı varsayımı, normallik varsayımı, otokorelasyon varsayımı, sabit varyans varsayımı gibi varsayımların tahmin edilen ihracat denklemi için gerçekleşip gerçekleşmediğine araştırılacaktır.

Çoklu doğrusal bağlantının varlığı Klein Kriteri ile araştırılmıştır. Eviews 8.0 programında, her bir bağımsız değişkenin bağımlı değişken olduğu yardımcı denklemler oluşturulmuş ve her birinin R^2 değeri ana denklemin R^2 değeriyle karşılaştırılmıştır. Hesaplanan değerler ana modelin R^2 değerinden (0.989754) küçük olduğundan zararlı bir çoklu doğrusal bağlantının varlığından söz edilmez. Dolayısıyla çoklu doğrusal bağlantı varsayımı sağlanmış olmaktadır.

$$R^2_{ABDIHR} = 0.97$$

$$R^2_{ABGDP} = 0.94$$

$$R^2_{REDK} = 0.33$$

$$R^2_{ITH} = 0.97$$

İhracat denkleminde de ithalat denkleminde olduğu gibi normal dağılımı ölçen testlerden Jarque-Bera sınaması kullanılmıştır. Eviews 8.0 programı ile yapılan ölçümde Jarque-Bera istatistiğinin olasılık değeri 0.0679 olarak hesaplanmış olup bu değer 0.05'den büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi kabul edilmiştir ve hataların normal dağıldığına karar verilmiştir. Bu varsayım da AB'ye yapılan ihracat denklemi için sağlanmıştır (Ek 5).

Bir diğer varsayım olan sabit varsayans denetimi için White testi kullanılmıştır. White testinde ana modelin bağımsız değişkenleri ve karelerinin yer aldığı yardımcı regresyonun belirginlik katsayısı ile hesaplanan White testi istatistiği, X^2 dağılımı tablo değeri ile karşılaştırılmıştır. Eviews 8.0 programı ile yapılan White testinde Ki-kare dağılımının olasılık değeri 1.1606 olarak hesaplanmıştır. Bu değer 0.05'den büyük olduğundan dolayı H_0 hipotezi kabul edilir ve sabit varyans olduğuna karar verilir. AB'den yapılan ihracat denklemi için sabit varsans varsayımı da sağlanmıştır (Ek 6).

Son olarak değişkenler arasında otokorelasyon olup olmadığı Durbin-Watson testi ile denetlenmiş AB'ye yapılan ithalata dair tahmin edilen modelde Durbin-Watson istatistiği 1.9435 olarak hesaplanmıştır (Ek 4). Tablo alt ve üst sınır değerleri ise 104 gözlem üzerinden ve 5 açıklayıcı değişken üzerinden, $d_L = 1.592$ ve $d_U = 1.758$ olarak tespit edilmiştir. Hesaplanan istatistik değeri 1.592 ile 2.242 arasında olduğundan otokorelasyon olmadığına karar verilmiştir.

4.2.4. Değerlendirme

AB'den yapılan ithalatta çoklu regresyonun tahminindeki tüm varsayımlar sağlandığından dolayı tahmin edilen denklem yorumlanabilir. $LOGABITH =$

$5.0533 + 0.6214LOGABDITH - 0.9143LOGIIKO + 0.1805LOGMBDR - 0.2579 LOGREDK + 0.1142D1$ olarak tahmin edilen denklemde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri şöyledir:

- AB ülkeleri dışından gerçekleştirilecek ithalatta meydana gelen %1'lik bir artış AB ülkelerinden yapılan ithalatta %0.62'lik bir artışa yol açmaktadır.
- AB ile yapılan ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranında meydana gelen %1'lik bir artış AB ülkelerinden yapılan ithalatta %0.91'lik bir azalışa yol açmaktadır.
- Merkez Bankası döviz rezervinde meydana gelen %1'lik bir artış AB ülkelerinden yapılan ithalatta %0.18'lik bir artışa yol açmaktadır.
- Reel efektif döviz kurunda meydana gelen %1'lik bir artış AB ülkelerinden yapılan ithalatta %0.25'lik bir azalışa yol açmaktadır.
- AB ile paralel şekilde hayata geçirilen e-gümrük uygulamalarının ise AB ülkelerinden yapılan ithalatı %0.11 oranında arttırdığı tespit edilmiştir.

AB'ye yapılan ihracatta çoklu regresyonun tahminindeki tüm varsayımlar sağlandığından dolayı $LOGABIHR = -31.4014 + 0.1579LOGABDIHR + 2.5120LOGABGDP - 0.1693REDK + 0.2689LOGITH - 0.4772D1$ olarak tahmin edilen ihracat denklemi yorumlanabilir. Tahmin edilen denklemde bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkileri şöyledir:

- AB ülkeleri dışına gerçekleştirilen ihracatta meydana gelen %1'lik bir artış AB ülkelerine yapılan ihracatta %0.15'lik bir artışa yol açmaktadır.
- AB ülkelerinin yurtiçi hasılasında meydana gelen %1'lik bir artış AB ülkelerine yapılan ihracatta %2.51'lik bir artışa yol açmaktadır.

- Reel efektif döviz kurunda meydana gelen %1’lik bir artışın AB ülkelerine yapılan ihracatta %1 ile %5’lik anlamlılık seviyesinde bir etkisi bulunmamakla birlikte, %10’luk düzeyde anlamlıdır. Bu nedenle Reel efektif döviz kurunun AB ülkelerine yapılan ihracat üzerinde kuvvetli bir etkisi bulunmamaktadır.
- Türkiye’nin toplam ithalatında meydana gelen %1’lik bir artış AB ülkelerine yapılan ihracatta %0.26’lik bir artışa yol açmaktadır.
- AB ile paralel şekilde hayata geçirilen e-gümrük uygulamalarının ise AB ülkelerine yapılan ihracat üzerinde herhangi bir etkisi tespit edilmemiştir.

SONUÇ

Dünya’da yaşanan teknolojik gelişmeler ekseninde küreselleşme ve bölgeselleşme hareketleri artış göstermiştir. Bilim ve teknoloji alanındaki ilerlemeler toplumlar üzerinde gerek ekonomik gerekse sosyal bir takım değişikliklere yol açmış, gelişmiş ekonomilerin yaygınlaştığı küreselleşme sürecine paralel olarak bölgesel bloklaşma eğimleri ortaya çıkmıştır.

Serbestleşen dünya ticaretindeki yoğun rekabet, ülkeleri, mal ve hizmetlerin ticaretinde bilişim teknolojilerini kullanmaya itmektedir. Bilişim teknolojileri ile mal ve hizmetlerin üretilmesi, pazarlanması ve dağıtılması aşamalarındaki işlemlerin maliyetleri düşürmekte, dış ticarete rekabet üstünlüğü sağlamaktadır. Mal ve hizmet ticaretinde bilişim teknolojilerinin kullanılması ile ortaya çıkan etkiler, günümüz ekonomilerinin işleyişini ve dış ticaretteki gelişmeleri açıklayabilmek açısından önem arz etmektedir.

AB’ye tam üye olmadan Gümrük Birliği’ne dahil olan Türkiye, 12 Eylül 1963 tarihinde imzalanan Ankara Antlaşması çerçevesinde, “hazırlık dönemi”, “geçiş dönemi” ve “son dönem” olmak üzere öngörülen üç dönemi tamamlamıştır. 9 yıl süren hazırlık döneminde Türkiye’nin rekabet gücünün düşük olması sebebiyle ithalat ihracattan daha fazla artmış ve Türkiye’nin dış ticaret, bu yıllarda açık vermiştir.

Katma Protokol ile başlayan ve esasları belirlenen geçiş dönemi, Türkiye ile Topluluk arasındaki gümrük vergileri ve eş etkili vergilerin 12 ve 22 yıllık iki takvim itibariyle kaldırılmasını öngörmüştür. Ayrıca, taraflar arasında miktar kısıtlamalarının kaldırılması, mevzuatların yakınlaştırılması gibi hususlar da karara bağlanmıştır. Ancak 70’li yıllarda Türkiye’de yaşanan siyasi ve ekonomik istikrarsızlıklar, Topluluk ile olan ilişkileri olumsuz etkilemiş, dönem içerisinde Türkiye’nin belirlenen 12 ve 22 yıllık takvimlerde değişiklik talepleri ve finansman taleplerinin reddedilmesi ile ilişkiler dondurulmuştur.

1987 yılında Türkiye'nin tam üyelik başvurusuyla yeniden canlanan süreç, önceki dönemde askıya alınmış yükümlülüklerin son dönemde yerine getirilmesi ile 1 Ocak 1995 tarihinde Gümrük Birliği'nin tesis edilmesiyle sonuçlanmıştır. Gümrük Birliği ile taraflar arasında gümrük vergileri be eş etkili vergiler kaldırılmış, miktar kısıtlamaları yasaklanmış ve yeni kısıtlamaların getirilmeyeceği hususu güvence altına alınmıştır. Ayrıca Türk Gümrük Tarife Cetveli, Topluluğun tarife cetveli ile uyumlaştırılmış ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesi benimsenmiştir. Bu doğrultuda yürütülen ortak ticaret politikası kapsamında tüm ticari önlemlerde ortaklık sağlanmıştır.

Topluluk mevzuatına uyum çerçevesinde uygulamalarda birlik sağlanmasına yönelik olarak Türkiye'nin Topluluk yasalarını ve uygulamalarını benimsemesi gerekmiştir. Bu kapsamda fikri ve sınai mülkiyet hakları, rekabet, ticari engeller, gümrük ve ticarete dair işlemler gibi pek çok hususta hükümler ortak uygulamalar hayata geçirilmiştir. Bu anlamda Gümrük Birliği pek çok hukuki düzenlemeyi beraberinde getirmiş, birçok alanda reformların gerçekleştirilmesine katkı sağlamıştır. Ayrıca büyüyen pazar ile artan rekabet, üretimde kaliteyi ve çeşitliliği beraberinde getirmiş, üreticiler daha ucuz hammadde ve girdi temin etme imkanı bulmuşlardır.

Türkiye ekonomisini ve ticaret yapısını derinden etkileyen Gümrük Birliği sürecinin mikro ve makro düzeyde önemli etkileri olmuştur. Ancak bu etkiler dünyadaki değişimlerden ve Türkiye ekonomisindeki gelişmelerden bağımsız şekilde değerlendirilmemelidir. Gümrük vergisi indirimlerinin başladığı yıl itibariyle dış ticaret açıkları artarak devam etmiş, vergi indirimlerinin bu anlamda Türk dış ticaretini olumsuz etkilenmiştir. 2001 yılında olduğu gibi Türkiye'de yaşanan ekonomik kriz dönemlerinde ithalat gerilemiş ve dış ticaret dengesinde iyileşmeler yaşanmıştır. Gümrük Birliği'nin ilk yıllarında AB'ye yapılan ihracat sürekli artış göstermesine rağmen esas artış ithalatta yaşanmıştır. Neredeyse tüm sanayi mallarında, Türkiye'nin AB pazarına girişinde uygulanan gümrük vergileri sıfırlanırken, Türkiye'nin gümrük vergilerini kaldırmasına yönelik olarak ise Türkiye'ye rekabet gücü kazandırmak adına, 12 ve 22 yıllık takvimler öngörülmüştür.

Genel dış ticaret verilerinde ihracatın ithalatı karşılama oranı düşükken, AB ile yapılan ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı yüksektir. Bu bağlamda Türkiye'nin dış ticaret açığının AB ile gerçekleştirilen ticaretten kaynaklanan kısmı giderek azalmaktadır. Türkiye'de yaşanan krizler, AB ile uyumsuzluk gösteren bir takım uygulamalar, küresel kriz dönemlerinde AB ülkelerinde yükselen fiyatlar gibi nedenlerle ihracat gelirlerinde yaşanan gerilemelerin yanı sıra AB ülkeleriyle yapılan ithalatın ihracattan daha fazla olması sebebiyle ticaret yaratıcı etki AB lehine gerçekleşmiştir.

Gümrük Birliği öncesi Türk dış ticaretinde önemli bir paya sahip olan AB'nin payı, Gümrük Birliği sonrasında devam ettiğinden ticaret saptırıcı bir etkinin olmadığı görülmektedir. AB'ye yapılan ihracat, AB'den gerçekleştirilen ithalatın gerisinde de olsa AB ile Türkiye arasında gerek ithalat gerekse ihracat her yıl artmaktadır. Ticarete konu olan malların yapısı itibarıyla AB ülkelerine yapılan tüketim malı, ara mal ve sermaye malı ihracında önemli artışlar kaydedilmiştir. Bu ülkelere yapılan ithalat ise üretimdeki girdi ihtiyacı nedeniyle ve yatırım teşvikine yönelik kalkan tarifeler neticesinde ağırlıklı olarak ara mal ve sermaye mallarından oluşmuştur. Gümrük vergisi gelirlerinin, toplam vergi gelirleri içerisindeki payı azalmış olsa da kalkan tarifeler ve kotalar nedeniyle pek çok gümrükleme giderinde düşüş yaşanmıştır. İşlem maliyeleri ve süreleri azalmış, bu hususta önemli ölçüde etkinlik sağlanmıştır.

Gümrük Birliği içinde yer alan Türkiye, stratejik konumu ve bölgesel bağlantıları nedeniyle önemli bir yatırım merkezi durumunda olmasına rağmen, Gümrük Birliği sonrası meydana gelen yabancı sermaye yatırımlarında beklenen düzeyde artışlar gerçekleşmemiştir. Bu hususta AB teşvik mevzuatında yer alan pek çok fondan Türkiye'nin tam üye olmaması nedeniyle yararlanamamış olması önemli bir etkidir. Türkiye'deki firmaların yapısı incelendiğinde ekonominin %98'inin küçük ve orta büyüklükte işletmelerden meydana geldiği görülmektedir, Gümrük Birliği sonrasında firma ölçeklerinde büyüme gerçekleşmemiştir. Rekabetçilik sıralamasında ise Türkiye her geçen yıl daha üst sıralarda yer almakta ve en iyi performansı Pazar büyüklüğü bileşeninde göstermiştir. Gümrük Birliği'nin tesisi ile

gerçekleşmesi beklenen teknoloji etkisinin gerçekleşmesi ve fayda yaratması ise halen ar-ge yatırımlarına gerekli payların ayrılmaması nedeniyle gerçekleşmemektedir.

Dış ticarete dair işlem ve prosedürlerde etkinlik sağlanmasına yönelik olarak bilişim teknolojilerinden yararlanılması hususunda gerek dünyada gerekse bölgesel entegrasyonlar seviyesinde pek çok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda dış ticaret işlemlerine dair prosedürlerin, işlem maliyetleri üzerindeki etkileri ile bu maliyetlerin düşürmesine yönelik yapıların tesis edilmesinin yaratacağı maliyetler kıyaslanmıştır. İşlem maliyetlerinde meydana gelecek düşüş ile sağlanacağı öngörülen etkinlik, projelerin oluşturulmasına ve hayata geçirilmesine sebep olmuştur.

Dış ticaretin uygulama sahası olan gümrüklerde başlayan e-gümrük uygulamalarının temel hedefi, bilişim teknolojilerini kullanmak suretiyle dış ticaret işlemlerinde bürokrasinin en aza indirgenmesi, işlem maliyet ve sürelerinin düşürülmesi, vergilerin doğru tespit, tahakkuk ve tahsil edilmesi, rekabette üstünlük elde edilmesi, dış ticarete emniyet ve güvenliğin sağlanması olmuştur. Bu doğrultuda gümrüklerde, gerekli otomasyon ve entegrasyon çalışmaları başlatılmıştır.

İşlem maliyetleri, ülkeler, sektörler ve firma yapılarına göre farklılık arz etmektedir. İşletme büyüklükleri, sermaye yapıları, uzman personel sayıları gibi farklı yapısal özellikler, dış ticaret işlemlerinin gerçekleştirilmesinde farklılık yaratmakta, sermaye yetersizliği, kalifiye olmayan eleman istihdamı, küçük pazar payı ve bu ölçüdeki işlem sıklığı nedeniyle işlem maliyetleri yükselmektedir. Ayrıca ticarete konu olan eşyanın ait olduğu sektör nedeniyle bilgi ve belge gereksinimleri ve denetimleri farklılaşmakta ve uzayan işlem süreleri ek maliyetler yaratmaktadır. Ülkeden ülkeye değişiklik gösteren gümrük prosedürlerinde basitlik ve etkinlik sağlanamadığında ise ithalat ve ihracat daha yüksek maliyetlerle sonuçlanmaktadır.

Gümrük işlemlerinin gerçekleştirilmesinde ortaya çıkan doğrudan ve dolaylı maliyetler, eşyanın gümrük kıymetinin %15'ini bulmaktadır. Bu bağlamda gümrük işlemlerinin etkinleştirilmesi ile sağlanan yarar, tarife indirimlerinden sağlanan yarardan daha fazla olmaktadır. Ayrıca kolaylaştırılan gümrük işlemleri ile hızlanan

sınır geçişlerinin sağladığı zaman ve maliyet avantajı, uygulama dahilindeki ülkeleri, yatırım anlamında çekici kılmakta, serbestleşen ticaret ile düşen gümrük vergisi gelirleri, kolaylaşan gümrük işlemlerinin yarattığı etkinlik nedeniyle yeniden artmaktadır.

Bugün en geniş ticaret sahalarından biri olan AB, gerçekleştirdiği gümrük düzenlemeleri ve kontrol ettiği mal hareketliliğinin hacmi sebebiyle koordinasyon ve kontrole duyduğu önemli ölçüdeki ihtiyacı karşılamaya yönelik olarak gümrük bilişim sistemleri üzerinden veri değişimini gerçekleştirmektedir. Bu çerçevede Birlik, gümrük işlemlerinin kolaylaştırılması ve kağıtsız ortamda yürütülmesine yönelik karar almıştır. Birlik genelinde ve ülkeler seviyesinde rekabet gücünün yükseltilmesi, dış ticaret hacminin artırılması gibi amaçlar AB'yi bilişim sistemlerini kullanmaya itmiştir. Bu noktada ortak politikalar benimsemiş olan üye ülkelerin birbirinden farklı olan gümrük idareleri ve gümrük işlem ve prosedürlerinin bulunması nedeniyle öncelikle bu farklı hususlar uyumlaştırılmış, daha sonra ise dış ticaretin kolaylaştırılmasına yönelik olarak e-gümrük uygulamasına geçiştir.

AB, ticarete konu eşyaları Dünya Gümrük Örgütü'nün himayesinde oluşturulmuş olan Armonize Sistem Nomanklatür Sistemine dayanan "Avrupa Birliği Kombine Nomanklatürü"nü benimsemiş ve eşyaları bu kod sistemiyle tasnif etmiştir. Politikaların ortak olarak yürütülebilmesi için ise Çevrimiçi Gümrük Tarifesi Veri Tabanı kullanılmakta, bu suretle üçüncü ülkelere uygulanan tarife önlemleri, kısıt ve yasaklara, güncellenen bilgilere erişim sağlanarak riayet edilmektedir.

Gümrük işlemlerinin kağıtsız ortamda yapılmasına yönelik olarak AB'nin aldığı karar ile e-gümrük projesi başlatılmış, uygulamaların hayata geçirilebilmesi için üye ülkeler ve Birlik seviyesinde tanımlanan yükümlülükler yerine getirilmiş, taraflar arasında ağ bağlantıları kurulmuş, gerekli cihaz ve yazılımlar temin edilmiş ve sistemler entegre edilmiştir.

Yetkili ekonomik operatörlerin gümrük işlemleri için ihtiyaç duydukları bilgiyi temin eden ortak gümrük portalı tesis edilmiştir. Yetkili Ekonomik Operatör sistemi

ile tüm ekonomik operatörler kayıt altına alınmış ve işlem güvenliği sağlanmıştır. Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi ve TIR Transit Sistemi ile ülkeler arası geçiş kolaylaşmış, teminatlar ve rejimin başlangıcından sonlanmasına kadar transite dair her ayrıntının sistem üzerinden takibi mümkün olmuştur. Mevcut sistemler ile uyumlu ithalat ve ihracat sistemleri oluşturulmuş, bilgi akışının Birlik genelinde sistemden gerçekleşmesi sağlanarak ortak gümrük tarifesi uygulanması mümkün kılınmıştır. Kurulan Tek Pencere Sistemi, gümrük idareleri ile diğer gümrük idareleri, AB Komisyonu ve diğer birim ve idareler arasında bilgi akışı sağlanmıştır. Basitleştirilmiş prosedürler için Tek Onay Sistemi, AB genelinde bürokrasiyi ve evrak yükünü azaltmıştır.

Sürekli artış gösteren dış ticaret hacmi nedeniyle dış ticaret işlemlerini daha etkin yönetme ve yürütmeye ihtiyaç duyan Türkiye de, bu amaca yönelik olarak ve Gümrük Birliği'nin bir gereği olarak AB ile uyumlu sistemler kurmakta ve hayata geçirmektedir. Gümrük idarelerinin modernizasyonu ve dış ticaret işlemlerinde etkinlik sağlanmasına yönelik olarak 2000 yılı itibariyle e-gümrük uygulamaları çerçevesinde çalışmalar başlatılmış, BİLGE, EDI, GÜVAS, GÜMSİS ve GÜM-KART sistemleri gümrük idarelerinde kullanılmaya başlanmıştır. Bir yandan gümrük mevzuatı AB mevzuatı ile uyumlu şekilde güncellenirken, diğer yandan AB ile uyumlu e-gümrük uygulamalarına dair yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve e-gümrük uygulamaları hayata geçirilmiştir. Başlatılan Yeni Özet Beyan Uygulaması, Hızlı Geçiş Hattı, Yetkilendirilmiş Yükümlü Statüsü, Tek Pencere, Kağıtsız Beyanname, Yeni Bilgisayarlı Transit Sistemi, Hızlı Kargo Taşımacılığı, Tek Durak, Varış Öncesi Yolcu Bildirimi ile gümrük işlemlerinde etkinlik sağlanmaya çalışılmaktadır.

E-gümrük uygulamalarının Türk dış ticareti üzerindeki etkisinin analizi amacıyla 1988-2013 yılları arasında AB ile gerçekleştirilen dış ticarete dair ithalat ve ihracat denklemleri tahmin edilmiş, uygulamaların, Türkiye'nin AB ülkelerine olan ithalatı %0,11 oranında arttırdığı tespit edilirken, AB ülkelerinden gerçekleştirilen ihracatta ise kuvvetli bir etki yaratmadığı görülmüştür.

Bu uygulamaların Türkiye'nin AB'den gerçekleştirdiği ithalat üzerinde, dolayısıyla Türkiye'nin ithalatı üzerinde arttırıcı etkisi bulunmaktadır. AB ülkelerinde yapılan ithalat hacminin AB ülkelerine yapılan ihracat hacminden daha fazla olmasının yanı sıra ilk aşamada uygulamaların, işlem ve muamelelerin daha fazla olduğu ithalatta belirgin bir etkisinin olduğu görülmektedir. Özellikle Yeni Özet Beyan, NCTS, TIR-EPD ve Hızlı Kargo Uygulaması ile etkin risk analizleri gerçekleştirilmiş, fiziki kontrol oranlarında sağlanan belirgin düşüşler ile işlem süreleri yarı oranda düşürülmüştür. 2013 yılında hava ve deniz yoluyla gelen eşyada 348.572 adet özet beyan, kağıtsız olarak elektronik ortamda hazırlanmış ve sektörde yıllık olarak yaklaşık 700.000TL'lik tasarruf sağlanmıştır. Risk analizlerinin erken evrede yapılması mümkün olduğundan, yıllar itibariyle kırmızı hat oranı düşmüştür. İlerleyen dönemde kırmızı hat oranında %25 civarında düşüş beklenmektedir.

2000 yılı itibariyle başlatılan uygulamalar, uzun dönemde daha fazla etkinlik yaratacak, ihracatta da dolaylı etkileri belirginleşecek ve Türkiye'ye rekabet gücü kazandıracaktır. Bu doğrultuda AB ile paralel sürdürülmekte olan e-gümrük projesinde eksiklerin tespiti ve giderilmesi, yeni uygulamalara eş-anlı olarak uyum gerçekleştirilmesi büyük önem taşımaktadır. Uygulamalarda uyumun sağlanması ticari hayatın sağlıklı ve etkin bir şekilde devam edebilmesi için gereklidir. Dış ticaret işlemlerinde bürokrasinin en aza indirgenmesine yönelik olarak gerekli otomasyon ve entegrasyon çalışmalarının sürdürülmesi ve bilişim teknolojilerinden azami ölçüde yarar sağlanması, e-gümrük uygulamasına tamamen geçişin sağlanması ile mümkündür.

Uygulamalardan beklenen yararların oluşması ve ticaret hacminin artması AB ile uyumlu düzenlemelerin titizlikle sürdürülmesine, uygulamaların doğru ve etkin şekilde gerçekleştirilmesine, uygulama içinde yer alan kişi ve kurumlara gerekli bilgi ve yeteneklerin kazandırılmasına ve bu sahada yatırımların sürdürülmesine bağlıdır. E-gümrük uygulamaları ile azaltılacak işlem süresi ve maliyetleri ile dünyada daha rekabetçi bir konuma gelinebileceği gibi kaçakçılığın önlenmesi, tüketicilerin ve rekabetin korunması, eşya ticaretinde emniyet ve güvenliğin sağlanması mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akın, Bahadır: **Yeni Ekonomi**, Çizgi Kitabevi, Birinci Basım, Konya, Aralık 2001.
- Ballassa, Bela: **The Theory of Economic Integration**, Richard D.Irwing Inc., USA, 1961.
- Enders, Walter: **Applied Econometric Time Series**, Second Edition, USA, 2004.
- Erkan, Hüsni: **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, Yayın No: 326, İstanbul, 1997.
- Ertürk, Emin: **Uluslararası İktisat**, 2. Baskı, Alfa Yayınları, Eylül 2001.
- Gujarati, D.N.,
Porter, D.C.: **Basic Econometrics**, McGraw-Hill International Edition, New York, 2009.
- İncekara, Ahmet: **Globalleşme ve Bölgeselleşme Sürecinde NAFTA ve Etkileri**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, Yayın No: 1995-14, İstanbul, 1994.
- Kahnert, F.,
Richards, F., vd.: **Economic Integration Among Developing Countries**, Development Centre of Organization for Economic Cooperation and Development, Paris, 1969.

- Karlık, Rıdvan: **Gümrük Birliği Dönemecinde Türkiye**, Ankara, 1997.
- Karlık, Rıdvan: **Küreselleşen Dünyada Uluslararası Ekonomik Kuruluşlar ve Entegrasyonlar**, 2. Baskı, Anadolu Üniversitesi Basımevi, Eskişehir, 1995.
- Karlık, Rıdvan: **Uluslararası Ekonomi**, 6. Baskı, Beta Yayın, Eylül 2002.
- Karlık, Rıdvan: **Uluslararası Ekonomi Mali ve Siyasi Kuruluşlar**, 4. Baskı, Ankara, 1998.
- Kindleberger, C.P.: **Uluslararası İktisat**, Çeviren: Necdet Serin, Doğan Yayınevi, 1. Cilt, Ankara, 1970.
- Kreinin, M.E.: **International Economics: A Policy Approach**, The Dryden Press-Harcourt Brace College Publishers, Orlando, 1998.
- Lipsey, Richard G.: **The Theory of Customs Unions: A General Equilibrium Analysis**, London School of Economics and Political Sciences, London, 1970.
- Machlup, Fritz: **A History of Thought on Economic Integration**, Columbia University Press, New York, 1977.
- Meade, J.E.: **The Theory of Customs Union**, North-Holland Publishing Company, Amsterdam, 1968.
- Rodrigues, M.J.: **Avrupa'nın Yeni Bilgi Ekonomisi**, Çeviren: Elif Özsayar, Dışbank Kitapları-9, 1. Basım, Rota Yayınları, İstanbul, 2004.
- Özsağır, Ali: **Bilgi Ekonomisi**, Nobel Yapım Dağıtım, Yayın No:1137, Ankara, Şubat 2007.

- Salvatore, Dominick: **International Economics**, Mac Millian Publishing Company, 1994.
- Seyidoğlu, Halil: **Uluslararası İktisat**, Güzem Yayınları, İstanbul, 2001.
- Stock, J.H., **Introduction to Econometrics**, Second Edition, Boston, 2007.
Watson, M.W.:
- Rao, P., Miller, R.: **Uygulamalı Ekonometri**, Çeviren: Cevdet Öğüt, Şenay Üçdoğruk, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayını, No: 246, İzmir, 1994.
- Tekeli, İlhan, **Türkiye ve Avrupa Topluluğu II: Ulus Devletini Aşma**
İlkin, Selim: **Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2003.
- Tinbergen, Jan: **International Economic Integration**, Elseiver Publishing Company, Amsterdam, 1965.

MAKALELER

- Akkoyunlu W, A.: **“Bölgesel Ekonomik Bütünleşme Anlaşmalarının Etkilerini Ölçen Ampirik Çalışmaların Bir Değerlendirmesi”**, H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakóltesi Dergisi, Cilt: 18, Sayı: 2, 2000, s. 35-60.
- Ansal, Hacer: **“Geçmiş ve Gelecekte Ekonomik Gelişmede Teknolojinin Rolü”**, **Teknoloji**, TMMOB 50. Yıl Yayınları, Mayıs 2004, Ankara, s. 35-58.

- Balassa, Bela: “Types of Economic Integration”, **Economic Integration Worldwide Regional**, (Ed. F. Machlup), International Economic Association, 1978, pp.17-32.
- Bayraç, H. Naci: “Yeni Ekonominin Teknoloji Boyutları”, **Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 1, Haziran 2003, s. 41-62.
- Cooper, C.A.,
Massell, B.F.: “A New Look at Customs Union Theory”, **The Economic Journal**, Vol. 75, No. 300, December 1965, pp. 742-747.
- Çetintaş, H.S.,
Turna, A.: “Bilgisayarlı Gümrük İşlemleri”, **Gümrük Dergisi**, Sayı: 43, Ocak 2003, Ankara, s. 115-150.
- Doğan, Seyhun.,
Soyyigit K, S.: “Gümrük Birliği Sonrasında (1996-2009) Türkiye’nin Avrupa Birliği ile Dış Ticaretinin Ülke ve Fasıllı Bazlı Yoğunlaşma Analizi”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı: 14, 2011, İstanbul, s. 1-18.
- Durgut, Metin,
Akyos, Müfit.: “Bölgesel Teknolojik Kalkınma Stratejisi”, **Teknoloji**, TMMOB 50Yıl Yayınları, Mayıs 2004, Ankara, s. 221-249.
- Gehlers, Franz: “Customs Union from a Single-Country Viewpoint”, **The Review of Economic Studies**, Vol. 24, No. 1, 1956-57, p. 61-64.
- Haykır H, E.: “Gümrük Birliklerinin Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisi: Gümrük Birliği Yansımaları”, **İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler MYO Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 2007/1, 2007, İstanbul, s. 65-79.

- Krauss, Melvyn B.: “Recent Developments in Customs Union Theory: An Interpretive Survey”, **Journal of Economic Literature**, Vol. 10, No. 2, June 1972, pp. 413-436.
- Küçükahmetoğlu, Osman: “Reel Entegrasyon Teorisi”, **Ekonomik Entegrasyon Küresel ve Bölgesel Yaklaşım**, Ekin Kitabevi, 2005, s. 43-72.
- Lipsey, R. G., Lancaster, Kelvin: “The Theory of Second Best”, **The Review of Economic Studies**, Vol. 24, No. 1, 1956-57, pp. 11-32.
- Lipsey, Richard G.: “The Theory of Customs Unions: Trade Diversion and Welfare”, **Economica, New Series**, Vol. 24, No. 93, February 1957, pp. 40-46.
- Lipsey, Richard G.: “The Theory of Customs Unions: A General Survey”, **The Economic Journal**, Vol. 70, No.279, September 1960, pp. 496-513.
- Tüyen, Zeki: “Dünya Ticaretinde Yeni Eğilimler ve Gümrük Uygulamaları”, **Gümrük Dergisi**, Sayı:18, Gümrük Müfettişleri Derneği Yayını, Ankara, Eylül 1995, s. 5-32.
- Yıldırım, Ertuğrul, Dura, Cihan: “Gümrük Birliği’nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkileri Konusunda Literatüre Bir Bakış”, **Erciyes Üniversitesi, İİBF Dergisi**, Sayı: 28, Ocak-Haziran 2007, Kayseri, s.141-177.

DİĞER YAYINLAR

Gümrük Yönetmeliği, R.G.No. 27369(Mükerrer), 7.10.2009.

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, **İdare Faaliyet Raporu**, 2012, s. 1-188.

(Çevrimiçi)<http://www.gtb.gov.tr/haberler/vergilerin-5te-1i-gumruklerden>,
29.07.2013.

(Çevrimiçi)<http://www.gtb.gov.tr>., 29.07.2013.

(Çevrimiçi)<http://www.tuik.gov.tr/>, Araştırma Geliştirme Faaliyetleri İstatistikleri,
05.08.2013.

(Çevrimiçi)<http://www.tugik.org.tr/>, 05.08.2013.

(Çevrimiçi)http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/BTYPD/BTYK/btyk23/2011_101.pdf, **Ulusal Yenilik Sistemi 2013 Yılı Hedefleri**, TUBİTAK, s. 1-7,
05.08.2013.

(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/tariff_aspects/harmonised_system/index_en.htm, 16.10.2013.

(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_duties/tariff_aspects/index_en.htm, 16.10.2013.

(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/customs_strategy/, 01.11.2013.

(Çevrimiçi)[http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/customs/com\(2008\)169_en.pdf](http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/customs/com(2008)169_en.pdf), 01.11.2013.

(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/, **Single Window at Community Level**, Working Document: TAXUD/1241/2005- Rev. 5, Brussels, 2006, 30.11.2013.

(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/policy_issues/electronic_customs_initiative/it_projects/index_en.htm#tariff, 02.12.2013.

(Çevrimiçi)<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32005R0648:en:HTML,02.12.2013>.

(Çevrimiçi)http://ec.europa.eu/taxation_customs/customs/customs_controls/risk_management/index_en.htm, 30.11.2013.

20 Mart 2012 ve 28239 Sayılı Resmi Gazete, 2012/6 Sayılı Genelge, (Çevrimiçi)<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/03/20120320-8.htm>, 10.12.2013.

10 Mart 2013 ve 28583 Sayılı Resmi Gazete, Posta ve Hızlı Kargo Taşımacılığı Gümrükler Genel Tebliği (Çevrimiçi)<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/03/20130310-5.htm> 10.12.2013.

(Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/index_en.htm, 70/2008/EC AB Parlamentosu ve Konseyi Kararı, 05.11.2013.

(Çevrimiçi) http://ec.europa.eu/index_en.htm, Avrupa Komisyonu Elektronik Gümrük Çok Yıllı Stratejik Planı-2012 Revizyonu, 05.11.2013.

Quantative Assesement of the Benefits of Trade Facilitation”, OECD, TD/TC/WP(2003)31/FINAL, 2003.

“The Costs and Benefits of Trade Facilitation”, **Policy Brief**, OECD, October 2005.

World Economic Forum, **The Global Competitiveness Report 2013-2014**, (Çevrimiçi)http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2013-14.pdf, 13.10.2013.

(Çevrimiçi) <https://guvas.gumruk.gov.tr/siteroot/index.htm>, 01.12.2013.

Güm-Kart Tahsilat Sistemi Kılavuzu, (Çevrimiçi) <https://portal.muhasibat.gov.tr>, 01.12.2013.

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://www.gtb.gov.tr/>, 01.12.2013.

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://risk.gtb.gov.tr/istatistikler/istatistikler>, 10.12.2013.

T.C. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, (Çevrimiçi) <http://risk.gtb.gov.tr/projeler-faaliyetler-uygulamalar/projelerfaaliyetleruygulamalar>, 10.12.2013.

EKLER

Ek 1. Eviews 8.0 AB'den Yapılan İthalat

Equation: UNTITLED Workfile: 88 TEST1::Untitled\

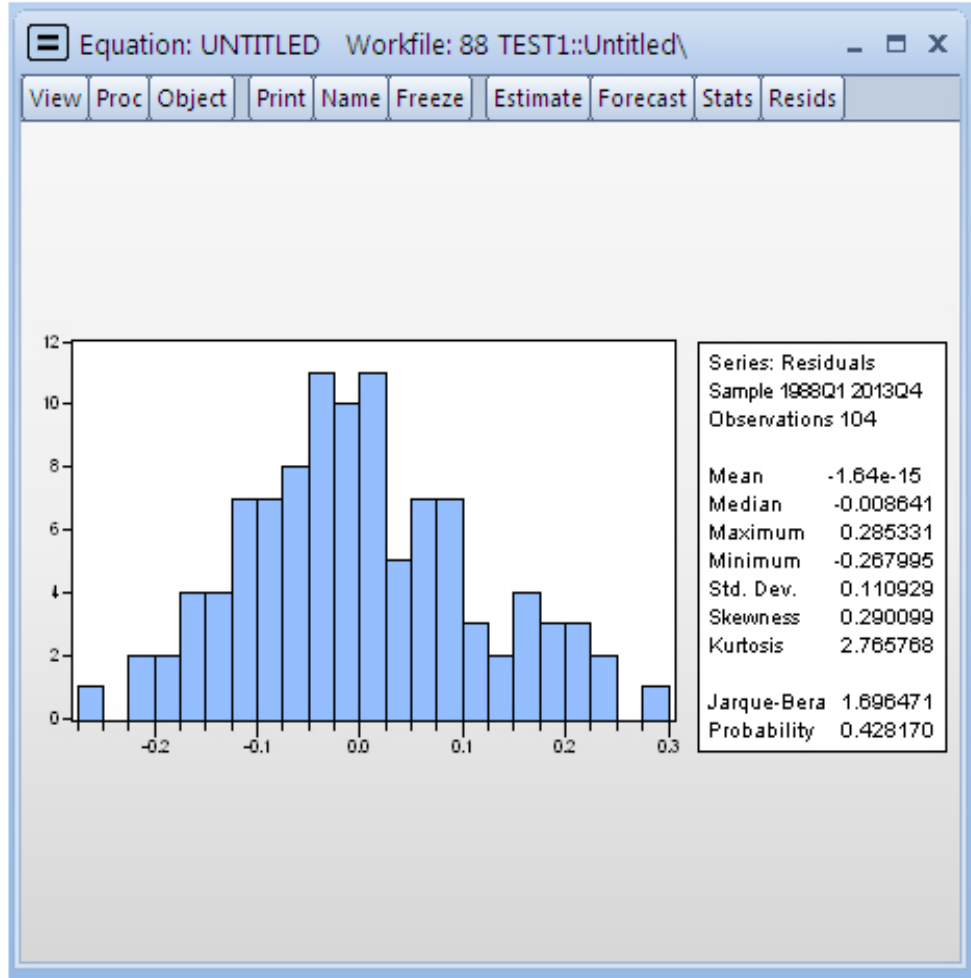
View Proc Object Print Name Freeze Estimate Forecast Stats Resids

Dependent Variable: LOGABITH
Method: Least Squares
Date: 04/07/14 Time: 14:15
Sample: 1988Q1 2013Q4
Included observations: 104

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOGABDITH	0.621473	0.041669	14.91465	0.0000
LOGIIKO	-0.914323	0.018957	-48.23184	0.0000
LOGMBDR	0.180571	0.034860	5.179836	0.0000
LOGREDK	-0.257935	0.122697	-2.102201	0.0381
D1	0.114230	0.043131	2.648464	0.0094
C	5.043305	0.717294	7.031018	0.0000

R-squared	0.986144	Mean dependent var	17.85407
Adjusted R-squared	0.985437	S.D. dependent var	0.942366
S.E. of regression	0.113724	Akaike info criterion	-1.454132
Sum squared resid	1.267438	Schwarz criterion	-1.301571
Log likelihood	81.61485	Hannan-Quinn criter.	-1.392325
F-statistic	1394.908	Durbin-Watson stat	2.212071
Prob(F-statistic)	0.000000		

Ek 2. Eviews 8.0 AB'den Yapılan İthalat Tahmin Denklemi için Normallik Dağılımı Testi

Ek 3. Eviews 8.0 AB'den Yapılan İthalat Tahmin Denklemi için Sabit Varyans Testi

Equation: UNTITLED Workfile: 88 TEST1::Untitled\

View Proc Object Print Name Freeze Estimate Forecast Stats Resids

Heteroskedasticity Test: White

F-statistic	1.090789	Prob. F(19,84)	0.3751
Obs*R-squared	20.58152	Prob. Chi-Square(19)	0.3604
Scaled explained SS	16.13491	Prob. Chi-Square(19)	0.6483

Test Equation:
 Dependent Variable: RESID^2
 Method: Least Squares
 Date: 03/31/14 Time: 11:13
 Sample: 1988Q1 2013Q4
 Included observations: 104
 Collinear test regressors dropped from specification

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	4.199285	5.970348	0.703357	0.4838
LOGABDITH	-0.094645	0.828193	-0.114278	0.9093
LOGABDITH^2	0.003507	0.038884	0.090194	0.9283
LOGABDITH*LOGIIKO	0.011685	0.025747	0.453824	0.6511
LOGABDITH*LOGMBDR	-0.010724	0.056026	-0.191412	0.8487
LOGABDITH*LOGREDK	0.022821	0.089057	0.256252	0.7984
LOGABDITH*D1	0.026949	0.060023	0.448986	0.6546
LOGIIKO	-0.064172	0.270869	-0.236913	0.8133
LOGIIKO^2	-0.002969	0.008441	-0.351768	0.7259
LOGIIKO*LOGMBDR	0.000715	0.028988	0.024672	0.9804
LOGIIKO*LOGREDK	-0.027189	0.046778	-0.581238	0.5626
LOGIIKO*D1	-0.017333	0.043120	-0.401959	0.6887
LOGMBDR	0.139904	0.668715	0.209213	0.8348
LOGMBDR^2	0.003348	0.019350	0.172998	0.8631
LOGMBDR*LOGREDK	-0.006978	0.088185	-0.079129	0.9371
LOGMBDR*D1	-0.006805	0.063188	-0.107694	0.9145
LOGREDK	-1.816588	1.660881	-1.093750	0.2772
LOGREDK^2	0.162150	0.171085	0.947776	0.3460
LOGREDK*D1	-0.027508	0.078945	-0.348445	0.7284
D1	-0.281223	0.696157	-0.403965	0.6873

Ek 4. Eviews 8.0 AB'den Yapılan İhracat

Equation: UNTITLED Workfile: 88 TEST1::Untitled\

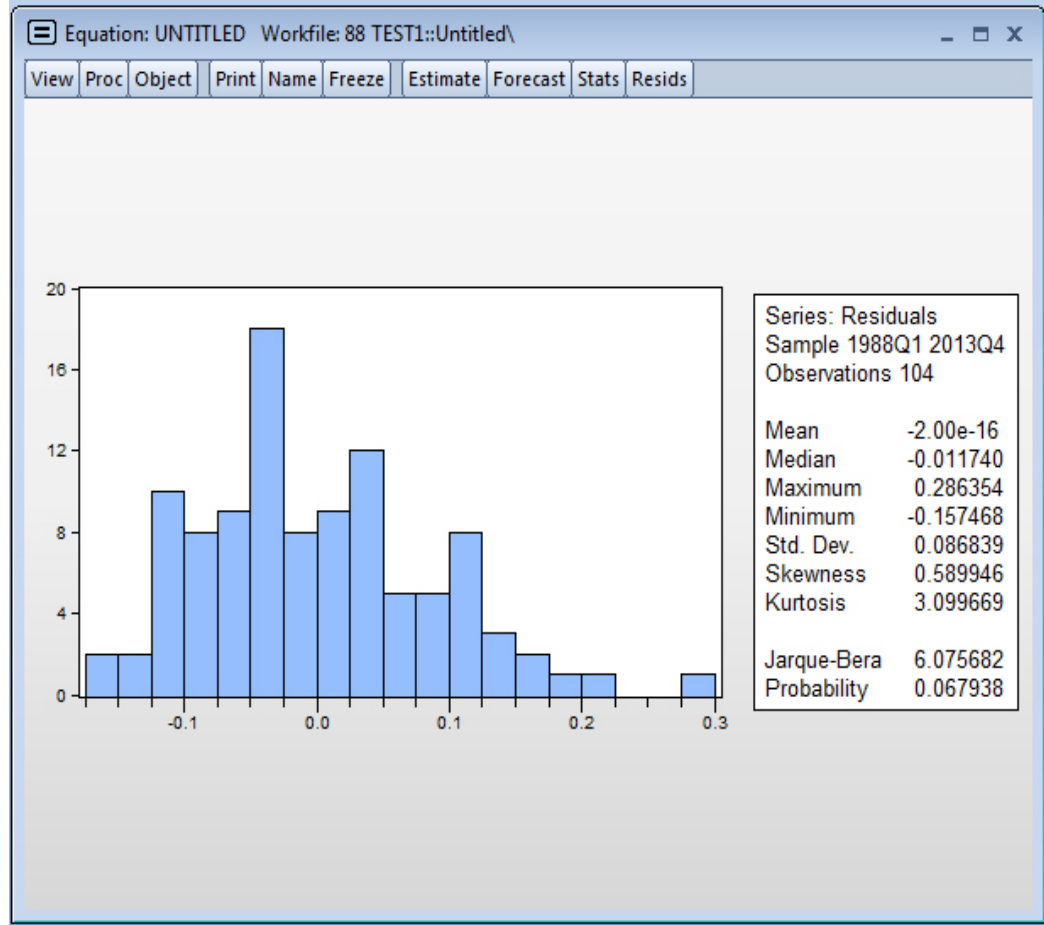
View Proc Object Print Name Freeze Estimate Forecast Stats Resids

Dependent Variable: LOGABIHR
Method: Least Squares
Date: 04/07/14 Time: 10:57
Sample: 1988Q1 2013Q4
Included observations: 104

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
LOGABDIHR	0.157947	0.060733	2.600685	0.0107
LOGABGDP	2.512062	0.268817	9.344878	0.0000
LOGREDK	-0.169399	0.100681	-1.682535	0.0956
LOGITH	0.268937	0.068898	3.903414	0.0002
D1	-0.047724	0.042565	-1.121206	0.2649
C	-31.40142	3.646111	-8.612305	0.0000

R-squared	0.989754	Mean dependent var	15.39345
Adjusted R-squared	0.989232	S.D. dependent var	0.857916
S.E. of regression	0.089027	Akaike info criterion	-1.943798
Sum squared resid	0.776725	Schwarz criterion	-1.791237
Log likelihood	107.0775	Hannan-Quinn criter.	-1.881991
F-statistic	1893.404	Durbin-Watson stat	1.943559
Prob(F-statistic)	0.000000		

Ek 5. Eviews 8.0 AB'den Yapılan İhracat Tahmin Denklemi için Normallik Dağılımı Testi

Ek 6. Eviews 8.0 AB'den Yapılan İhracat Tahmin Denklemi için Sabit Varyans Testi

Equation: UNTITLED Workfile: 88 TEST1::Untitled\

View Proc Object Print Name Freeze Estimate Forecast Stats Resids

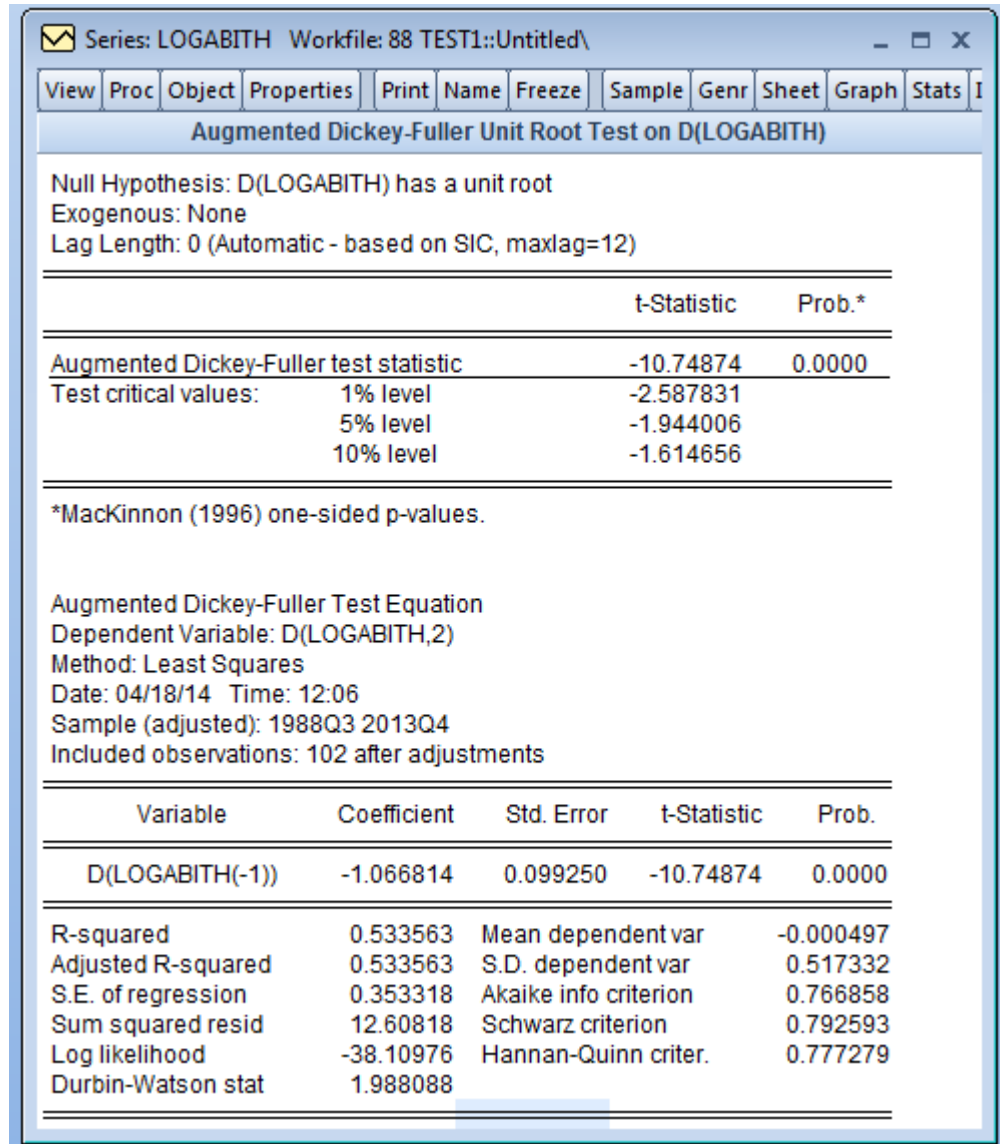
Heteroskedasticity Test: White

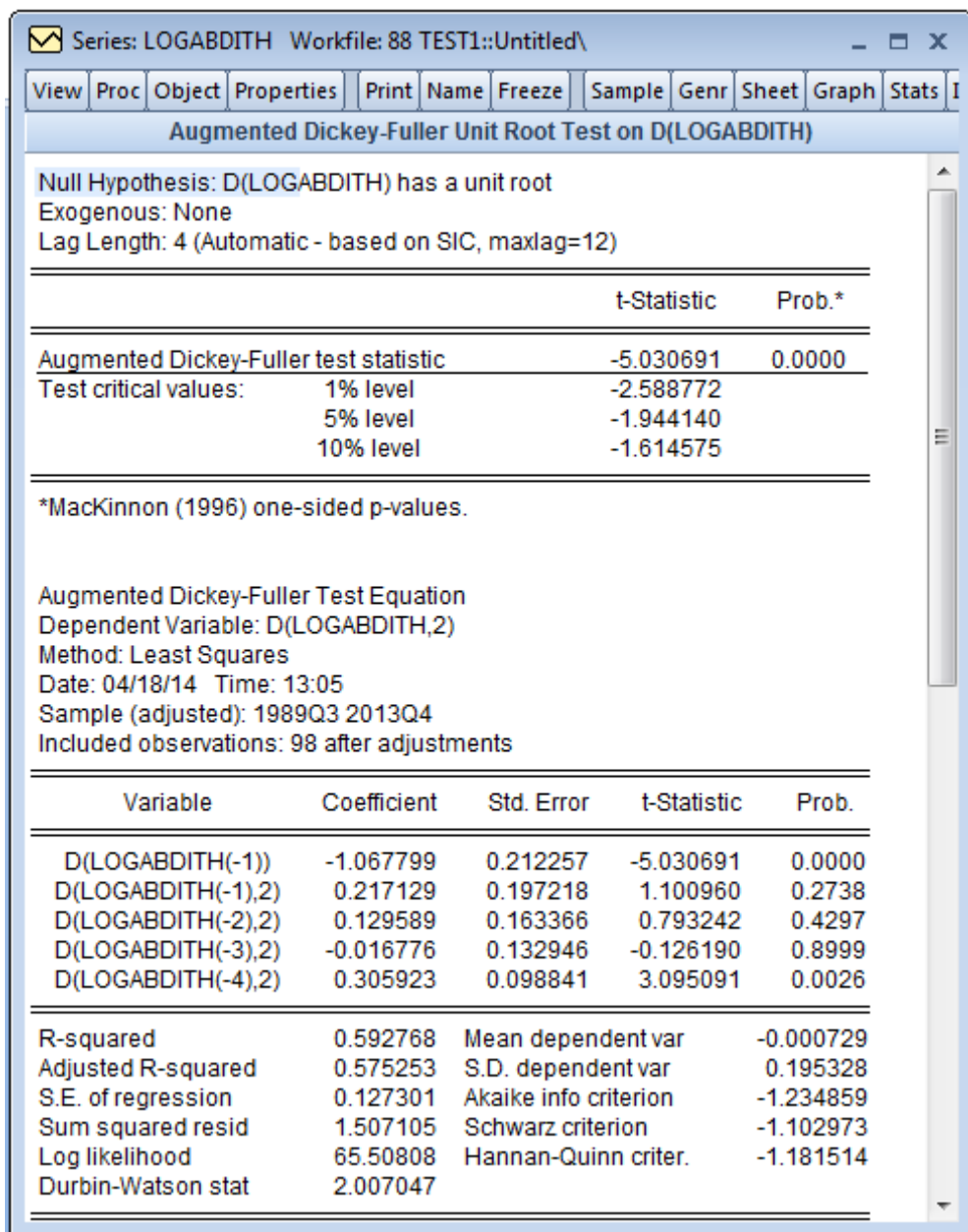
F-statistic	1.543290	Prob. F(17,86)	0.0989
Obs*R-squared	24.31072	Prob. Chi-Square(17)	0.1112
Scaled explained SS	22.66230	Prob. Chi-Square(17)	0.1606

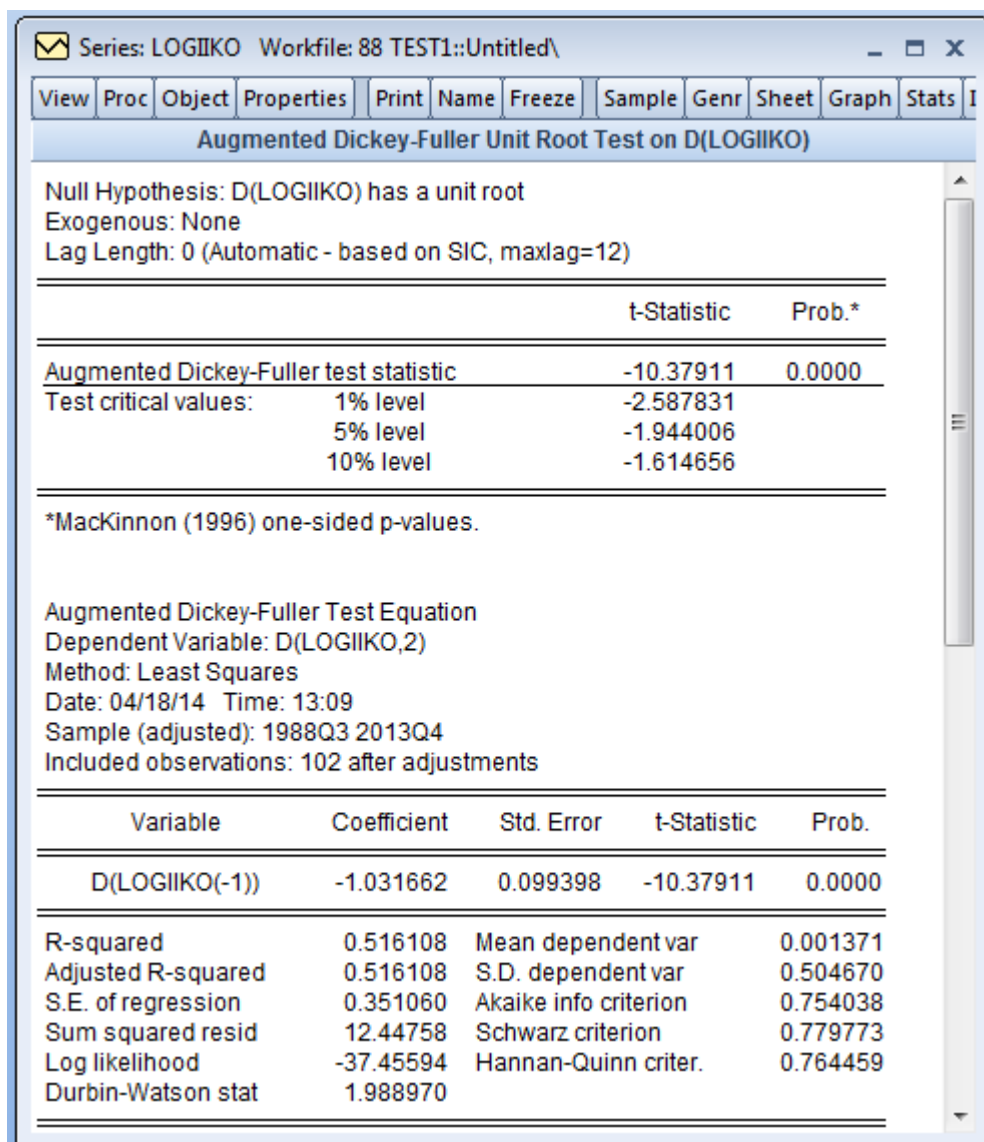
Test Equation:
 Dependent Variable: RESID^2
 Method: Least Squares
 Date: 04/07/14 Time: 11:33
 Sample: 1988Q1 2013Q4
 Included observations: 104
 Collinear test regressors dropped from specification

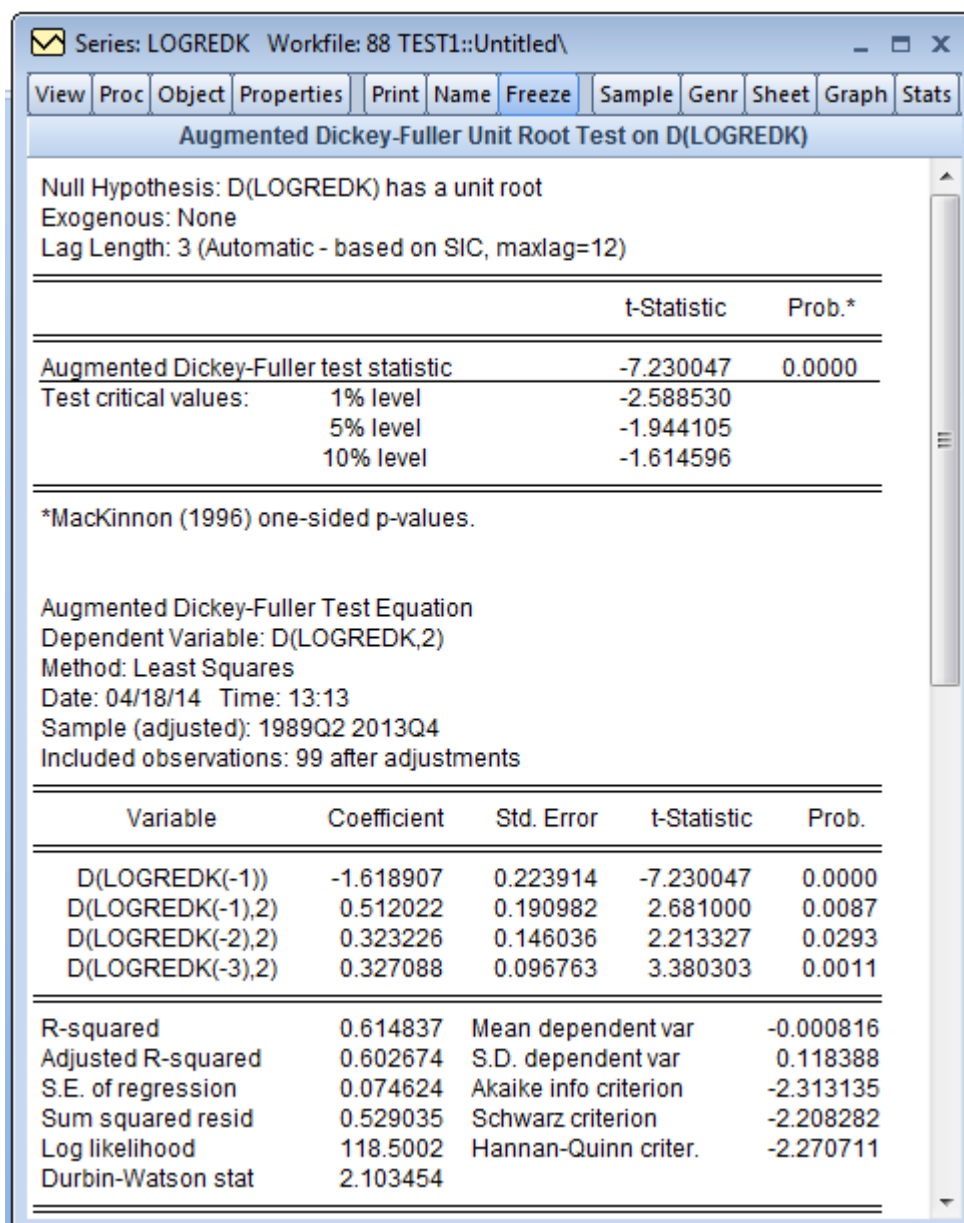
Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
C	20.14404	15.50703	1.299026	0.1974
LOGABDIHR^2	0.009366	0.046816	0.200052	0.8419
LOGABDIHR*LOGABGDP	0.074174	0.124587	0.595357	0.5532
LOGABDIHR*LOGREDK	-0.117006	0.119717	-0.977356	0.3311
LOGABDIHR*LOGITH	-0.030061	0.090213	-0.333220	0.7398
LOGABDIHR*D1	0.019169	0.039682	0.483068	0.6303
LOGABDIHR	-0.454414	1.761383	-0.257987	0.7970
LOGABGDP^2	-0.105785	0.080932	-1.307082	0.1947
LOGABGDP*LOGREDK	0.422032	0.406330	1.038645	0.3019
LOGABGDP*LOGITH	0.011900	0.046128	0.257976	0.7970
LOGABGDP*D1	0.009445	0.156550	0.060333	0.9520
LOGREDK^2	0.062744	0.122378	0.512707	0.6095
LOGREDK*LOGITH	0.071195	0.108958	0.653414	0.5152
LOGREDK*D1	-0.080816	0.055611	-1.453234	0.1498
LOGREDK	-6.758664	5.713102	-1.183011	0.2401
LOGITH^2	-0.001716	0.047577	-0.036077	0.9713
LOGITH*D1	0.009813	0.031787	0.308712	0.7583
D1^2	-0.209759	2.299199	-0.091231	0.9275

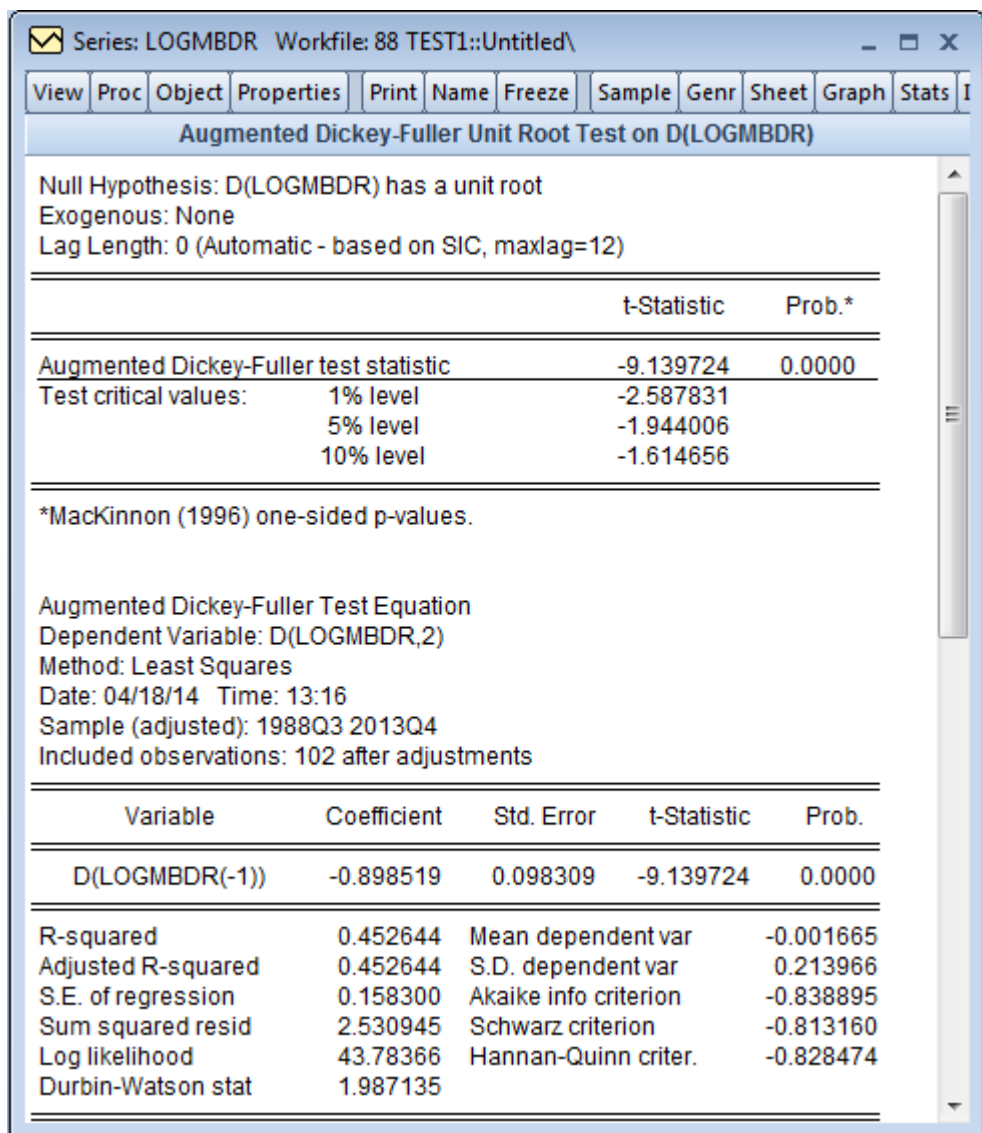
Ek 7. Eviews 8.0 Kök Birim Testleri

Series: LOGABIHR Workfile: 88 TEST1::Untitled\

View Proc Object Properties Print Name Freeze Sample Genr Sheet Graph Stats Ic

Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on D(LOGABIHR)

Null Hypothesis: D(LOGABIHR) has a unit root
 Exogenous: None
 Lag Length: 3 (Automatic - based on SIC, maxlag=12)

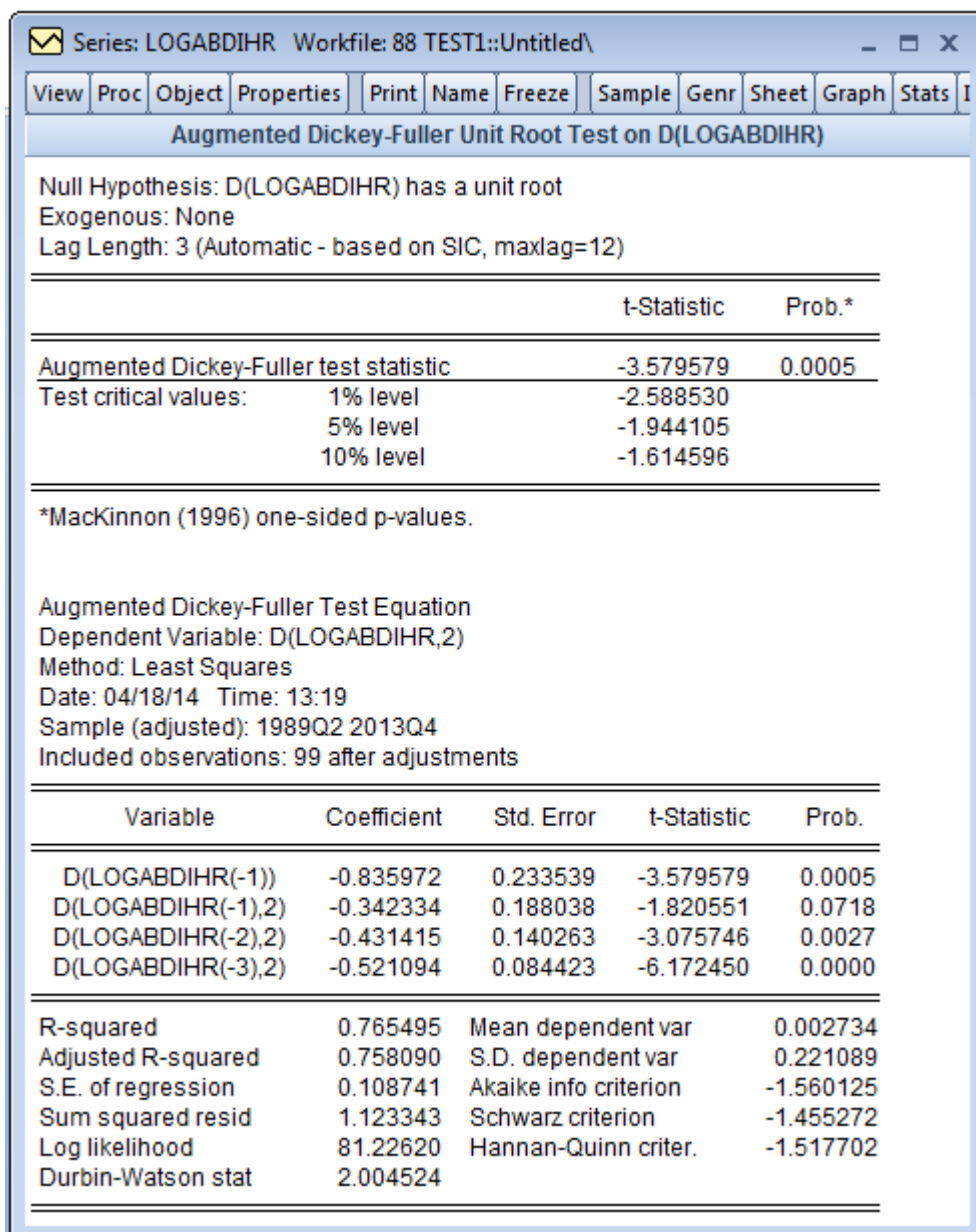
	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-3.435905	0.0008
Test critical values:		
1% level	-2.588530	
5% level	-1.944105	
10% level	-1.614596	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
 Dependent Variable: D(LOGABIHR,2)
 Method: Least Squares
 Date: 04/18/14 Time: 13:18
 Sample (adjusted): 1989Q2 2013Q4
 Included observations: 99 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(LOGABIHR(-1))	-0.710587	0.206812	-3.435905	0.0009
D(LOGABIHR(-1),2)	-0.257798	0.163864	-1.573249	0.1190
D(LOGABIHR(-2),2)	-0.411118	0.121133	-3.393928	0.0010
D(LOGABIHR(-3),2)	-0.501253	0.081909	-6.119670	0.0000

R-squared	0.689928	Mean dependent var	0.003203
Adjusted R-squared	0.680137	S.D. dependent var	0.173673
S.E. of regression	0.098223	Akaike info criterion	-1.763580
Sum squared resid	0.916544	Schwarz criterion	-1.658726
Log likelihood	91.29720	Hannan-Quinn criter.	-1.721156
Durbin-Watson stat	1.744364		

Series: LOGABGDP Workfile: 88 TEST1::Untitled\

View Proc Object Properties Print Name Freeze Sample Genr Sheet Graph Stats I

Augmented Dickey-Fuller Unit Root Test on D(LOGABGDP)

Null Hypothesis: D(LOGABGDP) has a unit root
 Exogenous: None
 Lag Length: 0 (Automatic - based on SIC, maxlag=12)

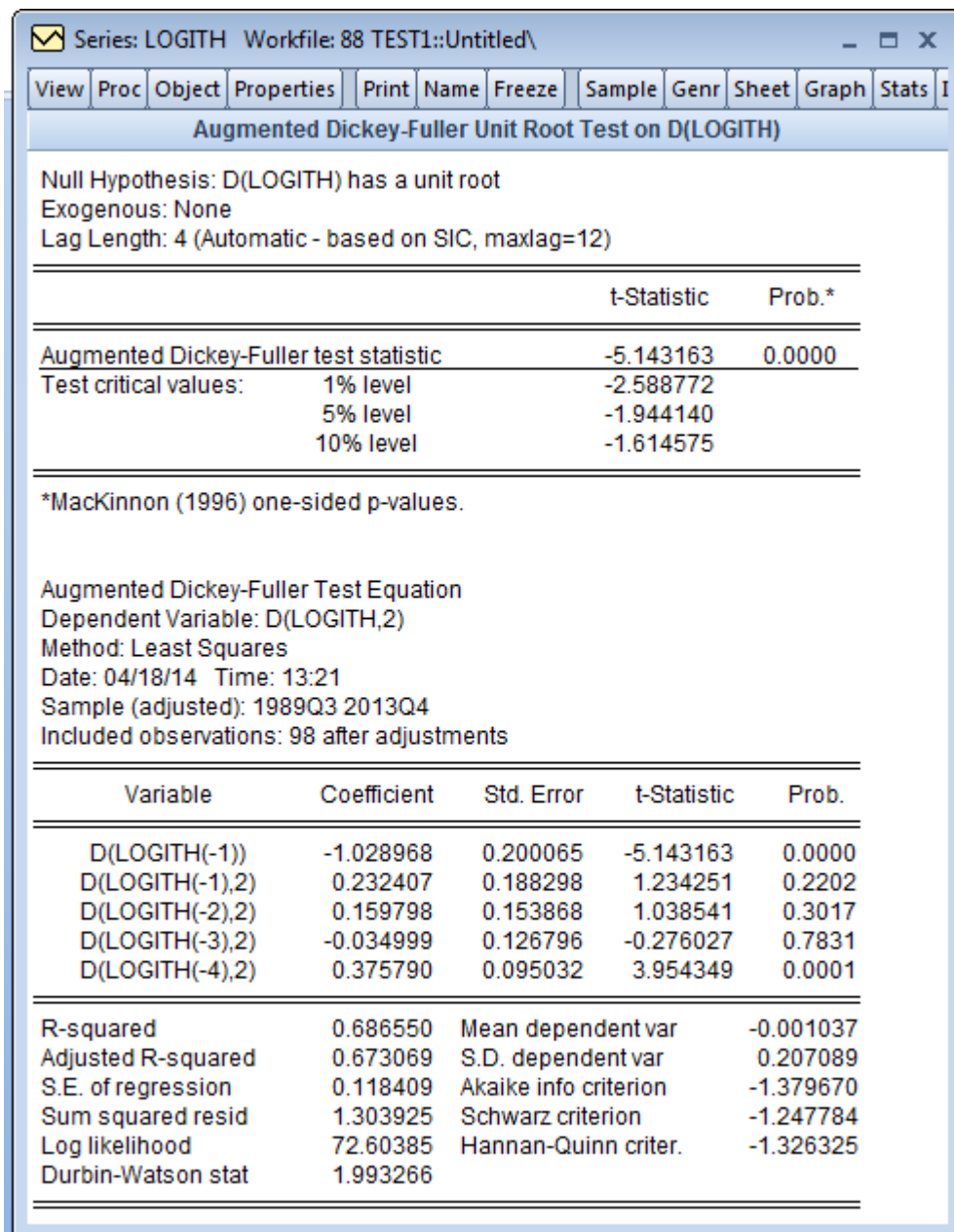
	t-Statistic	Prob.*
Augmented Dickey-Fuller test statistic	-7.522639	0.0000
Test critical values:		
1% level	-2.587831	
5% level	-1.944006	
10% level	-1.614656	

*Mackinnon (1996) one-sided p-values.

Augmented Dickey-Fuller Test Equation
 Dependent Variable: D(LOGABGDP,2)
 Method: Least Squares
 Date: 04/18/14 Time: 13:20
 Sample (adjusted): 1988Q3 2013Q4
 Included observations: 102 after adjustments

Variable	Coefficient	Std. Error	t-Statistic	Prob.
D(LOGABGDP(-1))	-0.716656	0.095267	-7.522639	0.0000

R-squared	0.359092	Mean dependent var	-4.78E-05
Adjusted R-squared	0.359092	S.D. dependent var	0.017222
S.E. of regression	0.013787	Akaike info criterion	-5.720423
Sum squared resid	0.019198	Schwarz criterion	-5.694688
Log likelihood	292.7416	Hannan-Quinn criter.	-5.710002
Durbin-Watson stat	2.089436		

ÖZGEÇMİŞ

Deniz Dilara Dereli, İstanbul'da doğdu. 2000 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İktisat Bölümünden mezun olduktan sonra 2003 yılında “1990 Yılı Sonrası Türkiye’de Uygulanan İstikrar Programlarının Kamu Kesimi Finansman Açıklarına Yönelik Önlemleri-Sonuçları” konulu teziyle İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Politikası Yüksek Lisans Programını tamamlamıştır. 2001 yılından beri İstanbul Kültür Üniversitesi İktisat Bölümünde görev yapmaktadır.